

V A T S H N A V A
GURU DHARMA KARMA.
वैष्णव-गुरु-धर्म-कर्म.

श्रीमद्देवकीनन्दनाचार्यल्लो धर्मबोध-
तमना "संस्कारादि धर्म"ना व्याख्यानउपर
पडित श्रीगङ्गलालल्लो विवेचन-
पडितश्रीना शतावधानना प्रकाशे ई० ई०
आप्तोनुं दर्शन.

एकं शास्त्रं देवकीपुत्रगीतम् ।
एको देवो देवकीपुत्र एव ॥
मंत्रोप्येकस्तस्य नामानि यानि ।
कर्माप्येकं तस्य देवस्य सेवा ॥ १ ॥
(भावार्थ समन्वये होय तो णुवो समाप्ति पृष्ठ ८४.)

प्रगट करनार

"सुप्रसाधक" नो कर्ता.

मु'पध.

"सुबोधप्रकाश" छापणानामां छाप्यु.

संवत् १८४२. सन्ने १८८६.

किंमत ६ आना.

પુસ્તક પ્રસારક મંડળી.

ધર્મ, નીતિ અને વિદ્યાની વૃદ્ધિ થાય એવાં દેશોન્નતિના પુસ્તકોનો પ્રસાર કરવા માટે આ મંડળી રચાઈ છે. તેનો મુખ્ય હિત્તેશ આ પ્રમાણે છે:—

(૧) પસંદ પડતા ગ્રંથોના હક વેચાતા લઈ તે પ્રગટ કરશે.

(૨) સારાં સારાં પુસ્તકો વેચવાં માટે રાખશે. બહારગામ-માં નિકળતાં ગ્રંથોનાં, વર્તમાનપત્રો ૬૦ ની, તેના સ્વાગતમ તથા આલેખના પ્રમાણમાં હકસાર્થ લઈ આડતનું કામ કરશે.

(૩) દેશાવરતા આલેખ તથા યુક્તસંગ્રહોને ભાવતાં ગ્રંથો ઓળખી કરી છુટક અથવા સામટાં પુસ્તકો મુંબઈમાંથી ખરીદી કેપોતાના બહારગામના આડતીઆ મારફત આગેવાર આ મંડળી મોકલી આપશે. તેપર મળતો વટાવ પુરેપુરો ધણીને મળે એવી સર્વ જતનની ખરાબજત જતાં દર રૂપીએ ઓછી ૧ આનો હકસાર્થ લેશે. ગ્રંથોની મંગાવનારને તેની કિંમત તથા ખર્ચનાં નાણાં આગળથી મોકલવાં પડશે. પત્રીજ પડેથી “વેલ્યુ ખેન્ડેમન્ટ પાર્સલ” કરી મોકલશે.

આ સિવાય નવાં પુસ્તકો, સરકાર જોગતી અરજી (Petitions) વગેરે કાંઈ પણ છપાવવા, પ્રેક્ષ તપાસવાં, ઈ પ્રેસને લગતું સર્વ કામકાજ યોગ્ય કમિશન લઈને આ મંડળી કરશે. ગ્રંથોની ખરીદી વગેરે કામમાં ધણીમાહિતગાર બહારગામની આડતના કામમાં લાંબા વખતના અનુભવી પ્રેક્ષ આ મંડળીમાં સામેલ છે ; કેટલાએક છાપખાનાં શ્રેષ્ઠ સંબંધ છે; પુસ્તકો રચવાં છાપવાં વગેરેનો જતની : હોતાના કારણથી છાપખાનાનું સર્વ કામ કરવાની આ ખાસ સમ્મત છે.

વ્યવહાર પોસ્ટપેડ નીચેને સરનામે કરવો.

સારક મંડળીની ઓફીસ । રામદાસ કાશીદાસ મોદ
૧૦૧ જાનેવારી ૧૮૮૬. } સેક્રેટરી

VATSHNAVA
GURU DHARMA KARMA.

વૈષ્ણવ-ગુરુ-ધર્મ-કર્મ.

અર્થાત્

ગોસ્વામિ શ્રીદેવકીનંદનાચાર્યજી
મહારાજની મુખ્યની પધરામણીના પ્રસંગમાં
તેમણે કરેલો ધર્મોપદેશ તથા તત્સંબંધી
જાણવાજોગ બનાવેલી નોંધ
અને તે ઉપરથી ઉપજતા વિચાર.

एकं शास्त्रं देवकीपुत्रगीतम् ।
एको देवो देवकीपुत्र एव ॥
मंत्रोप्येकस्तस्य नामानि यानि ।
कर्माप्येकं तस्य देवस्य सेवा ॥ १ ॥

પ્રગટ કરનાર

“સુખસાધક” નો કર્તા.

મુખ્ય:

“ સુખોદપ્રકાશ ” છાપખાનામાં છાપ્યું.

સંવત્ ૧૯૪૨. સને ૧૮૮૫.

કિંમત ૬ આના.

આ પુસ્તક સંબંધી સર્વ પ્રકારના હક
પ્રગટકર્તાએ સ્વાધીન રાખ્યા છે.

૨૫૪૭

મરનાવના.

વૈષ્ણવો-શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્ય સંપ્રદાયના-ગુરુઓ-
મહારાજો, તેમના ધર્મ-કરજો, તથા કર્મ-આચરણો. નીતિ
રીતિ, રહેણી કરણી-વિષે કોઈ સવાલ ઉઠાવશે કે હજી શું થોડું
બોલાયું છે? કે વૈષ્ણવ-ગુરુ-ધર્મ-કર્મનું વળી આ એક નવું કીડ-
વાણું ઉઘું કર્યું છે! ના, એમ તો કહેવાયજ કેમ? જુદે જુદે
પ્રસંગે અને જુદા જુદા લોકો-એજ સંપ્રદાયના સેવકો જેઓ
સુધારાવાળાને વાયડે નામે હજીસુધી ઝાળખાય છે તેવાઓ-
તથા પરધર્મીઓ-પારસી ઈત્યાદિ-અરે! અંગ્રેજો-સર બા-
ટલ ફીઅર મુંબઈના એક ગવર્નર સાહેબ સુદ્ધાંએ-મહારાજો,
વૈષ્ણવો તથા તેમના સંપ્રદાયના સંબંધમાં ઘણુંએ લખ્યું કયું છે.
તારે આ પુસ્તક પ્રગટ કરવાનો હેતુ પણ શું વૈષ્ણવોના સંપ્રદા-
યને નિંદવાનો છે? ના, આ સંપ્રદાયને નિંદાતો જોવાને આ
પુસ્તકનો પ્રગટકર્તા ખીલકુલ રાહ નથી; કેમકે, આ બોલોનો
લખનાર પોતે પણ એજ સંપ્રદાયનો અનુયાયી છે. અને આ
નીએનું ભગવદ્વાક્ય તેને સર્વાંગ માન્ય છે.

શ્રેયાન્સ્વધર્મો વિગુણઃ પરધર્માત્સ્વનુષ્ટિતાત્ ।

સ્વધર્મે નિધનં શ્રેયઃ પરધર્મો મયાવહઃ ॥

(શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા અ' યાચ ૩ શ્લોક ૩૫.)

પોતાનો ધર્મ દેખીતો ગુણ વગરનો હોય તોપણ, સારા
ઠીકઠીક દેખાતા પારકા ધર્મ કરતાં તે બલો. પોતાના ધર્મમાં
મરવું ઘણું સારું (કારણ કે મરણની કારી વેળાએ) પારકા
ધર્મમાં ગયેલા માણસને લાગતા બય અને ધારકાનો પાર નથી
હોતો.

વળી પંડિતવર્ય ગદ્ગદાલજી જેવા સમર્થ આર્યધર્મના ચાતા તરફથી “આર્યસુધર્મોદય સભા” ને અંગે એક કરતાં વધારેવાર એટલું તો વિદિત થઈ ચુક્યું છે કે, પૃથ્વી ઉપરના સર્વ ધર્મોમાં આર્યધર્મ પ્રાચીન છે; તેમાં વૈષ્ણવ અને શૈવ એ બે મુખ્ય ભેદો પણ અનાદિ છે; આ બે મોટા વિભાગોના પેટામાં અનેક સંપ્રદાયો આવી જાય છે; અને શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્ય સંપ્રદાય પણ વેદપ્રણીત શુદ્ધાદ્વૈત સિદ્ધાંતવાળો છે.

હવે વર્તમાનકાળમાં અનેક વૈષ્ણવ સંપ્રદાયોમાં બળવત્તર એવો શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્ય સંપ્રદાય છે. એ વાતને પુરાવાની પણ થોડીજ જરૂર છે. આજ આ સંપ્રદાયના ૨૦૦૦૦૦૦ કરતાં વધારે સેવકો કહેવામાં આવે છે. આ સંપ્રદાયના મૂળ પુરૂષ શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્યજીને થઈ ગયે આસરે ૪૦૦ વર્ષ થયાં છે. આ મહાત્માની મદાન શક્તિથી, તેમણે ઠેકઠેકાણે કરેલા દિગ્વિજયો, અને તેમના પછી થોડી પેઢી સુધી આ સંપ્રદાયની જોષએ તેવી વ્યવસ્થા રહેવાના કારણથી આ સંપ્રદાયની ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિ થઈ અને તેની સાબિતી આપણી આંખો આગળ છે. મહારાજ લાયબલ કેસ પછી આ સંપ્રદાયના ગુરુઓ-ગોસાંઈના બાલકને કોડીલે નામે પોતાને ઓળખાવનાર મહારાજોના વ્યભિચારાદિ નિંદકોમાં જાહેરમાં આવ્યાં, લોકોમાં મોટો પોકાર વર્તી રહ્યો, દરબાર દેવડીએ વાત ચઢી અને આ ઉત્તમ શુદ્ધાદ્વૈત સંપ્રદાય વ્યભિચારાદિ દોષોનો સહાયબૃત્ત મનાયો; તેમ છતાં, ગોસાંઈના બાલકો (!) ની જાણ-લાવી-ખુદ તેમના શત્રુઓની ઈર્ષ્યાને ઉદ્દેગ કરે એવી-અઘાપિ જોવામાં આવે છે. આ શું એટલું સ્પષ્ટપણે નથી બતાવી આપતું કે, આ વલ્લભ સંપ્રદાયનો પાયો ઘણો મજબુત હોવો જોઈએ-ડગાવ્યો ડગે તેવો નહીં? અગરજો અત્યં-

ત વૈભવ-એશઆરામ-ગોજશોખ-લંપટપણા-નાં કારણથી
 આ સંપ્રદાયના કેટલાએક ગુરુઓ-મહારાજોએ વિપરીત
 કર્યું ન હોત તો-આ શુદ્ધદૈવ સંપ્રદાયની છે તે કરતાં
 પણ વધારે-ઘણીજ વધારે ચઢતી થઈ હોત. આ વાતના
 પુરાવાને માટે હાલનો એક નજીવો દાખલોજ બસ છે. આ-
 જથી માત્ર ૭ મહિના ઉપર એજ સંપ્રદાયના એક મહારાજ
 કામવનવળા શ્રીમદ્દેવદીનંદનાચાર્યેજ અત્રે (શ્રી મુંબ
 મુકામે) પધાયા હતા. તેમણે પોતાના ૩ માસના નિવાસથી મુંબ-
 ઈમાં મોટા ઘોંઘાટ મચાવી મુકામે હતો. આ મહારાજશ્રી
 યુવાવસ્થામાં છતાં, લંપટપણાદિ અધર્મોના દોષોનો પો-
 કાર જે બીજા મહારાજોને માટે ચાલુ છે તેથી મુક્ત હોવાના
 કારણથી. પ્રથમ તેમણે શુદ્ધ વિચારના વૈષ્ણવોનું દિલ પોતા-
 તરફ આકર્ષ્યું અને જેમ જેમ ખબર પડતી ગઈ કે મહારાજ
 શ્રી સ્ત્રીઓને ચરણસ્પર્શ આદિ કરાવવાના ભોગી નથી; સંપ્રદા-
 યની અસલ ઉત્તમ નીતિ રીતને વિષે ઘણા આગ્રહ રાખે છે; છેલ્લ
 ૭બીલા બની નાટક ચેટકમાં જવાના શોખને ધિક્કારે છે; કે તુ-
 રત આ સંપ્રદાયને વગોવનારા ન્યુસપેરવાળાઓએ તેમની
 નોંધો લેવા માંડા. કંઈ અનુદૂત કંઈ પ્રતિદૂત બોલાયું. ચરણ
 સ્પર્શ, નેનબાજી આદિનો લાભ ન મળવાથી તેવી લાવકડી વૈષ્ણુ-
 વડીઓને તેઓ લાગ્યા હોય વા ન લાગ્યા હોય, પણ સુધારાવાળા-
 જેઓ જે સાંઘના આવકા (!) ના કદા મનુઓ, લંપટ મહા-
 રાજોનાં મંદિરામાં જતાં પોતાને અલગાઇ જવા જેતું સમ-
 જનારા-તેવાઓ પણ આ મહારાજશ્રીની ભેટે જવા લાગ્યા,
 એટલુંજ નહીં પણ પોતાને લાં તેમણે તેમની પધરામ-
 ણીઓ કરી. આ સર્વ બીના શું કહી આપે છે વાર ?
 એજ, એજ કે આ સંપ્રદાયની અસલ નીતિ રીતિ-
 ઓ હજી પણ સાંગોપાંગ પળાય, તો આ સંપ્રદાયની છે
 તેના કરતાં પણ ઘણે દરજ્જે ચઢતી થવી અસંભવિત નથી.

તો ખજી તેની નિંદા કરવાની તો કોઇની મગફૂરજ શી હતી ?
 અને એ જ કારણથી મજકુર શ્રીમદ્ દેવકીનંદનાચાર્યજીના
 મુખર્ષી પનારવાથી આ સંપ્રદાયના હકમાં આપદે દિલરૂપ થઇ
 પડે એવા જે જે બનાવો બન્યા છે તેની ટૂંક નોંધ આ લઘુ પુસ્ત-
 કના આકારમાં આપવાની આ લખનારને ઊઠેલાં થઇ, પરંતુ તે
 બર લાવવામાં અવશ્ય સદાયબૂત થઈ પડેલા પુરૂષનું નામ
 આ સ્થળે નોંધવાને આ લખનાર પોતાની ફરજ સમજે
 છે. આ ગૃહસ્થ રા. વિઠ્ઠલદાસ રામનરામ દલાલ એમણે
 શ્રીમદ્ દેવકીનંદનાચાર્યજી મહારાજ અત્રે બીરાજતા હતા તે-
 વામાં તેમની સાથે માત્ર વિશેષ સમાગમ રાખેલા એટલુંજ નહીં,
 પરંતુ, મહારાજશ્રીની પધરાગણી-સભા-મેલાવડઓમાં જે જે
 બાપ્પાનો ધ્યાન, ધર્મચર્ચાઓ ચાલી તે સર્વની સવિસ્તર નોંધ
 જ્યાં જ્યાં એ લાઇ ગએલા ત્યાંની રાખેલી અને તે નોંધને આધારે
 આ પુસ્તકની રચના મુખ્ય કરીને છે. વળી પ્રસંગોપાત શાસ્ત્રવચ-
 નો વગેરે આ પુસ્તકમાં સંસ્કૃત જે કંઇ છે તે શુદ્ધાશુદ્ધ તપાસવા
 કરવાનો શ્રમ મારા બાળ એક સંસ્કૃતના જ્ઞાતા મિત્ર રા. રા.
 રતીરામ દુર્ગારામ બી. એ. એમણે લીધો છે. એટલે આ પુ-
 સ્તકને સંપર્ધે તેમનો અનુગ્રહ પણ કંઇ ઓછો નથી. સખ્ય,
 વાંચનારાઓનું દિલ આ પુસ્તક તરફ ખેંચાય અને તેમને સારું
 જેવું કંઇ પણ લાગે તો તે વિષે મજકુર ગૃહસ્થોનો પાડ પણ
 અવશ્ય માનવો. એજ વિનાતિ. બાકી કોઈ ઓછા પાત્રો, જે
 આ પુસ્તક વાંચીને વગર સમજે કોપાયમાન થવાના હોય
 તો તેમણે બેલાશક આ પુસ્તકના પ્રગટ કરનાર શુદ્ધાદૈત
 શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્ય સંપ્રદાયી-સાચા-નામના નહીં-એવા

મુખર્ષી સંવત્ ૧૯૪૨ ના) દૈણવોના આધીન-
 કાર્તક શુદ્ધિ ૧ રતેઉ, } સેવક રામદાસ કાશીદાસ મોદી-
 તા. ૭ નવેમ્બર ૧૯૮૫. } ઉપર થયું.

વૈષ્ણવ-ગુરુ-ધર્મ-કર્મ.

પ્રકરણ ૧.

અવિશ્વાસો ન કર્તવ્યઃ સર્વથા વાધકસ્તુઃ ।
બ્રહ્માસ્ત્રચાતર્કો ભાવ્યૌ પ્રાપ્તં સેવેત નિર્મલઃ ॥

(શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્યચક્રવર્તી)

વિવેકધૈર્યાશ્રય શ્લોક ૧૧.)

ભગવાન ઉપર અવિશ્વાસ સર્વથા ન કરવો. અવિશ્વાસ એજ સર્વ પ્રકારે બાધ કરનારો છે. અને તે વિષે બ્રહ્માસ્ત્ર અને આત્મકર્મ દ્રષ્ટાંત યથાયોગ્ય છે. બ્રહ્માસ્ત્ર માટે રામાયણમાં વિરતારથી કથાપ્રસંગ છે. પરંતુ, ઉપરના શ્લોકને અંગે એટલું જ કહેવું જાસ છે કે, જ્યાંસુધી બ્રહ્માસ્ત્ર નામના મંત્ર ઉપર રાવણનો પૂર્ણ વિશ્વાસ હતો, ત્યાંસુધી હનુમાનજી જેવા અતિપ્રબલ યોધા, કેવલ બ્રહ્માસ્ત્ર મંત્રને યોગેકરીને બંધાઈ રહ્યા. તથાપિ રાવણના મનને વિષે રખેને એ નાસી જશે તો ? એવી શંકા ઉત્પન્ન થઈ અને હનુમાનજીને લોહાની સાંકળે બાંધ્યા. અર્થાત્ બ્રહ્માસ્ત્ર મંત્ર ઉપરથી એની મદ્દા એછી થઈ અને સાંકળપર વધી તેનું પરિણામ એજ થયું કે હનુમાનજી સાંકળ તોડી છુટી ગયા. તેજ પ્રભાણે આત્મકર્મ અને મેઘનું દ્રષ્ટાંત છે. આખી વર્ષાઋતુમાં ગમે તેટલો વરસાદ વરસે વા મુળગો ન વરસે, પણ—

॥ दोहो ॥

नो जाहीको व्है रहे, सो तिहि पूरे आस;

स्वाति बिंदु विन सघनमें, चातक मरतपियास;

(वृंद सतशब्दि)

સ્વાતિ નક્ષત્રના ચાર છાંટા પણ પડે ત્યારેજ આ પ્રાણી સંતોષાય. એમછે માટે એ નક્ષત્રમાં મેઘવૃષ્ટિ થાયજ થાય. માટે ઈશ્વરેચ્છાને પ્રબળ માની, તેને યોગે જે કંઈ પ્રાપ્ત થાય તેમાં અહંતા મમતા છોડી નિમગ્ન રહેવું, એજ ધર્મનું તાત્પર્ય છે.

મંગલાચરણમાં ઉપરનો શ્લોક મુકવાનું કારણ આ પ્રમાણે બન્યું:-

વૈષ્ણવ-ગુરુ-ધર્મ-કર્મ નામ આપી, આ હાથમાં છે તે પુસ્તક પ્રગટ કરવાની એક જાહેરખબર આપતાં તે આપી; પણ, પછી મનને વિષે કંઈક સંકલ્પ વિકલ્પ થવા લાગ્યા કે, શ્રીમદ્ દેવકીર્નંદનાચાર્યજીના અત્રેના પ્રસંગમાં બનેલા બનાવોની લીધેલી નોંધમાંથી વૈષ્ણવ-ગુરુ-ધર્મ-કર્મ-એ નામનું સાર્થક થાય એવું પુસ્તક બનશે વા નહીં બને? આ-પણે તે એવા કયા સમર્થ ધર્મધુરંધર મહાત્મા વિકાન હૈએ કે વૈષ્ણવો અને વળી મહારાજોના પણ ધર્મ-કર્મ ઉપર એવું એક સ્વકૃત પુસ્તક બનાવી શકીએ? આત્મા આ વિચારમાં એક બે દિવસ ગુચવાયા પછી, મેળવેલી સઘળી નોંધ તથા મહારાજશ્રીના જુદા જુદા પ્રસંગો વિષે છાપા ચોપાનિયાંમાં જે જે આવ્યું હતું તે બધું એકઠું કરીને એકવાર વાંચી ગયો. વાંચતાં વાંચતાં એજ મહારાજશ્રીના પ્રસંગમાં પ્રશ્નોત્તર કરીને એક ચોપાનિયું છપાયું છે તેના મુખપૃષ્ઠને છેવાડે—

અવિશ્વાસો ન કર્તવ્યઃ સર્વથા બાધકસ્તુસઃ ।

ब्रह्मास्त्रचातकौ भाव्यौ प्राप्तं सेवेत निर्ममः ॥

આ એકવાર ઉપર કહેલા શ્લોક ઉપર નજર પડી અને મનને વિષે આ પ્રકૃત પુસ્તકના સંબંધમાં જે સંકલ્પ વિકલ્પો થએલા, તે એનીમેજે વિસર્જન થઈ ગયા. અત્રે પ્રસંગ નિકળતાં કહેવાની જરૂર પડે છે, કે એ પ્રશ્નોત્તર ચોપાનિયું મજકુર મહારાજશ્રીના કારભારી ભોગીલાલજી કરીને છે તેમણે છપાવ્યું છે. મહારાજશ્રી દેવકીનંદનાચાર્યજીએ, કોઈની પણ તમા ન સખતાં સ્વતંત્રપણે ભરી સભાઓમાં વ્યાખ્યાનો આપીને જે બોધ કરવા માંડ્યો, તેથી દેવળ મૂઠમતિ એવાઓના પેટમાં દૂણવાટ થયો : તેમણે એ મહારાજશ્રીને “એક વૈષ્ણવ” ની સહીથી હેંડખીલ છપાવી કેટલાએક પ્રશ્નો પૂછેલા, એવી મતલબથી કે આમ કરવાથી પણ એ મહારાજ કંઈ શહેમાં આવે છે !!! પણ તેમાંના એકે એક પ્રશ્નના વિસ્તારથી જવાબ, અત્રેની ચંદાવાડીવાળા વિશાળ મકાનમાં મહારાજશ્રીના ઉત્તરમાં એક મોટી સભા ભરી હજારો વૈષ્ણવોની હઠ વચ્ચે દેવામાં આવેલા, તે નમાલા પ્રશ્નો તથા તેના આપવામાં આવેલા ઉત્તરો મજકુર ચોપાનિયાના આકારમાં છપાવી બહાર પાડવામાં આવ્યા છે. તેના મુખપૃષ્ઠભાગમાં આપેલું પ્રયોજન ઇલાદિ સિવાય, તેની અંદરના ખીજા સમાવેશ સાથે આ લખનારને કંઈ નિસખત નથી.

આટલું જાણે મંગલાચરણસંબંધે કહેવાયું. હવે વૈષ્ણવ-ગુરુ-ધર્મ-કર્મ એ મુદ્દાના વિષયપર આવીએ :-

શ્રીમદાચાર્યેભ્ય મહાપ્રભુભ્ય આદિ આ સંપ્રદાયના પ્રોથપ્રતાપી ગુરુઓ પોતપોતાના બનાવેલા ગ્રંથોથી પ્રતિપાદન કરી ગયા છે કે શાસ્ત્ર છે તેજ ઈશ્વરનાં વાક્ય છે. આ સંપ્રદાય શ્રુતિ સ્મૃતિને અવલંબીને છે. શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની પાતાની એવીજ આજ્ઞા છે.

શ્રુતિસ્મૃતીમમૈવાજ્ઞા યસ્તે હલ્લહ્લઘ્ય વર્ત્તતે ।

આજ્ઞાછેદી મમદ્વેષી ન મદ્રક્તોઽપિ વૈષ્ણવઃ ॥

(સ્કંદ પુરાણ.)

શ્રુતિ સ્મૃતિ એ મારી આજ્ઞા છે. માટે તેનું ઉલ્લંઘન કરનારો ભગ્ને વૈષ્ણવ સંગ્રાથી ઓળખાતો હોય તથાપિ મારી આજ્ઞાનું છેદન કરનારો !!! મારો દ્વેષી !!! તે નથી વૈષ્ણવ કે નથી મારો ભક્ત.

ત્યારે ખરો વૈષ્ણવ કોણ ?

પુષ્પિતાગ્રા વૃત્ત.

ન ચલતિ નિજવર્ણધર્મતોયઃ

સમમતિરાત્મસુત્ત્વ દ્વિપક્ષપક્ષે ।

ન હરાતિ નચ હન્તિ કિંચિદુચ્ચૈઃ

સ્થિરમનસં તમવોહિ વિષ્ણુભક્તમ્ ॥

જે પોતાના વર્ણાશ્રમ ધર્મથી ચલતો નથી, શત્રુ મિત્રમાં સમાનપણું રાખે છે, કોઈનું કાંઈ હરતો નથી, કોઈને પણ હણતો નથી, અને સદાએ સદ્વાસનામાં મન રાખે છે તેનેજ વૈષ્ણવ જાણવો. અને આ તો સ્પષ્ટ આજ્ઞા છે:—

સ્ત્રીणाં પુંસાં ચ ભગવૈદ્મુખ્યાદ્રક્તિ બાધકાત્ ।

વ્યભિચારાદ્ દુરાચારો નાન્યોલોકોદ્યપહાત્ ॥

સ્ત્રી વા પુરુષને શ્રીહરિથી વિમુખ કરનારો, ભક્તિમાં બાધકારક, આ લોકમાં અપકીર્તિ અને પરલોકમાં અવગતિએ પહોંચાડનાર એવા વ્યભિચારથી બીજી કંઈ વધારે કુષ્ટ નથી.

ત્યારે વૈષ્ણવ સંપ્રદાય કોઈ પણ પ્રકારે વ્યભિચારને અંગીકાર કરનારો છે એમ કહેનારનું મુખ બંધ કરવાને ઉપરનું એકજ વચન બસ નથી શું? આવાં પવિત્ર વચનો તો આપણા આર્ય (જેનો અર્થ માન્ય કરીનેજ થાય છે તે) ધર્મના, આ સંપ્રદાયને પૂજ્ય એવા ગ્રંથોમાં જગેજગ છે. પણ પ્રારંભમાંજ આમ લેખાણુ કર્યું પાલવે તેમ નથી. આ લખનાર, તેમ કરવા જતાં પોતાના ધારેલા ઉદ્દેશની બહાર જવા માગતો નથી. શ્રીમદ્ દેવકીનંદનાચાર્યજીના પ્રસંગમાં શ્રીમુંબઈમાં બનેલા બનાવોની નોંધ માત્ર લેવાનું તેનું કામ છે. માટે ચાલતી કલમને આડે જતી અટકાવવાની તેને દરજ પડે છે. વૈષ્ણવ-ગુરુ-ધર્મ-કર્મ ઉપર સ્વતંત્ર અને શાસ્ત્રીય નિબંધ લખવાનું કામ આ લખનારની અલ્પ શક્તિની છેલ્લી સીમાથી પણ છેડેનું છે વાસ્તે, આજ જતાં અચ્છીને, વૈષ્ણવ-ગુરુ-ધર્મ-કર્મ એ નામનું મહત્ત્વ સાચવવા માટે, હાલ તુરંત બધું બાજુપર રાખીને, શ્રીમદ્ દેવકીનંદનાચાર્યજીના પોતાના બોલો, કેવલ મોઢે બોલેલા નહીં, પણ સ્વતઃ સહી કરીને, મુંબઈથી સિધાઈ બાદ, શ્રી વલસાડ મુકામે પહોંતા પછી, સમસ્ત વૈષ્ણવો ભોગ એ મહારાજશ્રીએ જે પત્ર લખી મોકલ્યો હતો,

અને જે પત્ર છપાઇ તેની સેંકડો નકલો મુદ્રત વેહેંચવામાં આવેલી, તેજ પત્ર અક્ષરસઃ આ ઠેકાણે ટાંકી લેવાને દુરસ્ત વિચારીએ છીએ ; તે એટલાજ માટે કે, ખીણું કંઈ લખવાને ન બન્યું હોત તો આ પુસ્તકના નામનું સાર્થક કરવાને આ લેખ માત્ર બસ થાત:-

“શ્રી ગોકુલેન્દુવિજયતે.

વલસાડ. તા. ૧૮-૭-૮૫.

સૂચનાપત્ર.

“શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્ય સંપ્રદાયના વૈષ્ણવોને સૂચના આપવામાં આવે છે કે, મને મુખર્થ રહ્યાને આસરે શાા મહિના થયા. “તેમાં અમારા સંપ્રદાયના જનોની જે રીતભાતો તથા વર્તણુક “મારા જોવામાં આવી તે વિષે, હાલ માં જવું થયું છે તે પ્ર- “સંગે બે વાત કહી જવાની અગત્ય દીસે છે.”

“૧. જેવી રીતે-અમારા પૂર્વ પુરૂષો(આપણા સંપ્રદાયના આ- “ચાર્યો) પોતે આપણા ધર્મનું સત્યસ્વરૂપ તથા શુદ્ધાદૈત “સિદ્ધાંત સંપૂર્ણ રીતે સમજીને વૈષ્ણવ ધર્મનો યથાર્થ “ઉપદેશ લોકોને કરતા હતા અને જે વચલા કાળમાં સંપત્તિ “વગેરે કારણોથી અમે ધણે દરજ્જે છોડી દીધો છે, તેથી “ધણાખરા લોકોને સાધારણ સેવા અને કોરી વિત્તજ બક્તિ- “નુંજ રૂઢી અનુસાર જાન રહ્યું છે; કેટલાક વૈષ્ણવો ધર્મ સ- “મજે છે ખરા, પણ તેઓની સંખ્યા ધણી ઓછી છે અને “જેઓ સમજવાની ઇચ્છા રાખે છે તેઓને પણ, જોઈએ તેવાં

“ સાધનો સરળતાથી ન મલવાને લીધે ઘણો શ્રમ કરતાં પણ
 “ બહુજ થોડું ધર્મજ્ઞાન મળે છે, માટે ધર્મ સમજવાનાં સાધનો,
 “ જ્યાં કે સ્વમાર્ગી ગ્રંથોનો અભ્યાસ, તેનાં ભાષાંતરો
 “ કરાવવાં, નવાં પુસ્તકો રચાવવાં-છપાવવાં, સ્વમાર્ગી
 “ પાઠશાળા ઉઘાડવી, ધર્મગુરૂઓએ વૈષ્ણવોની સલાહો ભરી
 “ તેમાં ભાષણ-વ્યાખ્યાનદ્વારા ધર્મનો ધોધ કરવો-વગેરેની
 “ શ્રદ્ધા કરવા સર્વે મારા જ્ઞાતિબંધુઓ તથા વૈષ્ણવોએ ખંતથી
 “ મંડવું જોઈએ એવી મારી લલામણ છે. ”

“ ૨. આપણો સંપ્રદાય સર્વોત્તમ છે, તેમ છતાં હાલ વર્તમાન
 “ પત્રોમાં તેની જાહેર નિંદા જારી છે, એટલુંજ નહીં પણ
 “ કેટલાક સ્વધર્મનિષ્ઠ સમજી વૈષ્ણવો તથા આસ્તીક સુધારા-
 “ વાળા જે સઘળા શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્યજીનાજી અનુયાયી છે,
 “ તેઓ પણ કેટલેક દરજ્જે સંપ્રદાયના આધુનિક ચાલને વગો-
 “ વવા તૈયાર થયા છે, થાય છે અને અમે વિચારીને બરાબર
 “ ધર્માચરણ કરી લોકો પાસે તેમ કરાવવા ઉપદેશ તથા પ્રયત્નો
 “ નહીં કરીશું તો, હજી પણ તેવા લોકો હતા થવાનો નક્કી મુ-
 “ લવ છે. પરંતુ, અમે ઉપદેશ કરીએ તો પણ તે સાંભ-
 “ળીને તે પ્રમાણે નિર્દોષ આચરણ કરવાનું કામ
 “ વૈષ્ણવોનું છે. ”

“ ૩. આપણા સંપ્રદાયને વગોવનારામાંનો ઘણો ભાગ અમારા
 “ લોકોના દુરાચરણનો દોષ દેખાડે છે. પરંતુ ખરી રીતે જોઈએ
 “ તો તે દોષના સંપૂર્ણ ભાગી અમેજ છઈએ એમ નથી. તેમાં
 “ વૈષ્ણવોનો પણ પુષ્કળ દોષ છે. જો તેઓ અમારી બગડેલી.
 “ શ્રુતિને ઉત્તેજન ન આપે તો તથા તેને અટકાવવાને પ્રયત્ન કરે .

“તો નક્કી થોડા કાળમાં તે નિર્મૂળ થયા વગર રહેજ નહીં.
“ દુરાચારની વૃદ્ધિ તેને ઉત્તેજન મળવાથીજ થાય છે. ”

“ ૪. વૈષ્ણવો (પોતાના શિષ્યો તેઓ) ની સ્ત્રી જે પોતાની
“ પુત્રી સમાન, તેના પર કુદૃષ્ટિ કરવી, તેની સાથે એકાંતમાં
“ ભાષણ કરવું, તેને હાથે મેવા વગેરે ખાવા, મર્યા-
“ દારહિત ક્ષાગના ખેલો કરવા, દ્રવ્ય વગેરે માટે વૈષ્ણ-
“ વો પર બળાત્કાર કરવો, અને અમેજ સાક્ષાત્ શ્રીકૃષ્ણરૂ-
“ પ છીએ એવું કહેવું, શ્રીકૃષ્ણની માફક અન્નકૂટ આરો-
“ ગવો, મુકુટ ધારણ કરવો, પારણાં વગેરેમાં મુલ્યુ ઈત્યાદિ
“ કેવલ હાલના કુપ્રચારો અમારામાં પેટેલા કેહેવાય છે, તે
“ કેવલ શાસ્ત્રમર્યાદા તથા શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્યજીની આજ્ઞા
“ વિરુદ્ધ આચરણ છે. આવાં આચરણોમાં કેવલ ધર્મચુર-
“ ઓતો વાંક નથી, પણ કેટલાએક ભાવકા વૈષ્ણવો એવા
“ આચરણોને ઘણે દરજ્જે ઉત્તેજન આપે છે અને કોઈ વખતે
“ તો એવાં આચરણો કરાવવાં બળાત્કાર પણ કરે છે. ”

“ ૫. અમારા લોકો વિદ્યાબ્યાસ કે ભગવત્સેવા કરે ત્યારે ભા-
“ વકા લોકો કહે કે, “ આપ સર્વજ્ઞ છો. આપને ભણીને શું
“ કરવું છે? લાલખાવાને શાસ્ત્રી દુઃખ આપે છે તે અ-
“ મારાથી સહેવાતું નથી. આપના ચરણમાં લક્ષ્મી છે.
“ આપને કયાં કયાં વાંચવી છે? આપણા માર્ગમાં
“ વેદનો કે શાસ્ત્રનો કાંઈ વધારે ઉપયોગ નથી ઇત્યાદિ
“ ઉપદેશો અમને કરે છે. કોઈ પંડિત કે વૈદિક અમારી પાસે
“ આવતો હોય તો તેને કાળ જેવો દેખી, જેમ બને તેમ તેને
“ ખસેડવા અને આવતો અટકાવવા યત્નો કરે છે. બને તેટલો

“ વિદ્વાનોનો તથા બ્રાહ્મણોનો દ્વેષ કરવાને કૃત્ત્વાક ભાવકાઓ
 “ તો સુકતાજ નથી. સેવાને માટે પણ “ આપનું શ્રીઅંગ
 “ ઠીક ન હોય તો નહાવાની કાંઈ જરૂર નથી. અમણા
 “ આપ જરા ખેલો છો તો સંધ્યા આરતીની મુખીઆ-
 “ છને આજ્ઞા આપો. આપ સેન (રાયન) ટાણે પધા-
 “ રજો. આપજ પ્રભુ છો. આપના વળી પ્રભુ કોણ?
 “ પ્રભુ તો આપના કર્યા પ્રભુ થયા છે. આપ કંઈ તેના
 “ કરેલા નથી ” !!! ઇલાદિ ઉપદેશો કરી વિદ્યા અને સેવા બંને
 “ વાતનો ઉચ્છેદ મૂળમાં તો અમારા ભાવકા હિતશત્રુઓએજ
 “ કર્યો છે. જો એ હિતશત્રુઓ આ સંપ્રદાયમાં ઉપનત ન થયા
 “ હોત તો. હું એમ માનું છું કે આ સર્વોત્તમ, વેદશાસ્ત્રસં-
 “ બદ્ધ શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્ય સંપ્રદાય સમગ્ર ભૂમંડળમાં
 “ ફેલાઈ ગયો હોત; કારણ કે શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્યજીએ
 “ નિષ્પક્ષપાત ખુદ્ધિથી જોયો વેદનો અર્થ કર્યો છે, જી-
 “ તાજી, શ્રીમદ્ભાગવત, વ્યાસસત્ર વગેરેનો એક ખીજા
 “ સાથે વિરોધ ન આવતાં જ કાંઈ ખરો અર્થ દેખાડ્યો
 “ છે તેવો ખીજાથી દેખાડી શકવો મુશ્કેલ છે. હા-
 “ લના લોકો અસમર્થોગૃહારંભે સમર્થોગૃહમંજને આ વાનર
 “ ચરિત્રની માફક કરે છે. પોતે સંપ્રદાયનું કાંઈ પણ બલું કરી
 “ શકે નહીં અને ખીજો કોઈ પોતાની શક્તિ માફક થોડુંબહું
 “ સાર કરવા નિકળ્યો હોય, તો તેનાપર મત્સર લાવી જેમ બને
 “ તેમ તેને તોડી પાડવાનોજ ઉદ્દેશ કરે છે. જે લોકો વિદ્યા
 “ તથા વૈદિક કર્મને નિંદે છે તેમણે આજ સુધી આ સંપ્રદાયનું.
 “ શું સાર કર્યું છે ? ઉગ્રતા નવા નવા ઉપદેશો ઉઠાવી સંપ્ર-

“ દાયમાં કુસંપ કરાવ્યા કરે છે ; જેમકે ભટજના હાથનું ખાતું
 “ પીતું નહીં, તેઓનો સ્પર્શ કરવો નહીં, તેઓ તો બ્રહ્મરાક્ષસ
 “ છે ઇલાદિ. આપણા સંપ્રદાયમાં શ્રીમહાપ્રભુજી, શ્રી-
 “ ગુંસાઈજી તથા શ્રીગીરધરજી વગેરેના ગ્રંથોમાં કોઈ પણ
 “ ઠેકાણે એમ લખ્યું નથી કે ભટજના હાથનું ખાય તેને
 “ પ્રાયશ્ચિત્ત કરવું પડે. હું તો ખાત્રીથી કહું છું કે શાસ્ત્ર
 “ તથા આપણા સંપ્રદાયની રીતે ખરો વિચાર કરી જેતાં એવું
 “ માલમ પડે છે કે આ વાત થોડા વર્ષથી લોકોએ કેવલ રાગ-
 “ દ્વેષથી પેદા કરી છે. ”

“ ૬. ધર્મગુરુઓમાં—નિર્નર ભગવત્સેવામાં પ્રવૃત્તિ; ૬:-
 “ ભ,કામ,ક્રોધ ઇત્યાદિથી દૂર રહેવું; આજીવિકાની ખુદ્ધિ
 “ ન રાખતાં શ્રીમદ્ ભાગવત વારંવાર વિચારી તેનું અર્થ
 “ તત્વ જાણી લેવું; એ વગેરે શાસ્ત્ર તથા આચાર્ય ગ્રંથોમાં
 “ લક્ષણો કહેલાં છે તે હોવાં જોઈએ. તેમજ શિષ્યો (વૈષ્ણવો)
 “ માં પણ ભગવાનુપર શ્રદ્ધા; શાસ્ત્રોપર આસ્થાખુદ્ધિ;
 “ ભગવાન, વેદ અને સદ્ગુરુને વિષે પૂર્ણ ભક્તિ;
 “ ઇત્યાદિ અનેક આંતરધર્મો તથા ઉર્ધ્વપુન્ડ્ર તિલક-છાપાં,
 “ તુલસી-કાષ્ઠની માળા ઇત્યાદિ બાહ્યધર્મો હોવા જોઈએ. ”

“ ૭. આપણા વૈષ્ણવો જેવા આગ્રહી અને ગુરુભક્તિવાળા
 “ શિષ્યો ખીજા સંપ્રદાયોમાં નથી. પરંતુ સમયના બળથી, પ્રથમ
 “ કહેલ વાનરચરિત્ર જેવા હિતશત્રુ તેઓ થઈ પડ્યા છે. માટે
 “ તેમ ન કરતાં, પ્રભુ, વેદ, શાસ્ત્ર અને ગુરુઉપર શ્રદ્ધા
 “ રાખી જેમ બને તેમ શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્યજી તથા શ્રી-
 “ મદ્ વિકૃલનાથાચાર્યજીના રચેલા અમૃતમય ગ્રંથો જાતે

“સાંભળો, વાંચો, સમજો અને તેમાંથી જે કર્તવ્ય નિકળે
 “તે ગ્રહણ કરો. કેટલીક બાબતોનો દુરાગ્રહ પકડી ભગ-
 “વાનથી વિમુખ થવાના સાધનો ન કરો. અને કોઈ પણ
 “પ્રકારે મન શ્રીકૃષ્ણચરણમાં લગાડો. એજ મારી સર્વ
 “વૈભવો પ્રત્યે ભલામણ છે.”

દેવકીનંદનાચાર્ય.”

આ ઉપર ટાંકેલો લેખ શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્ય કુળદીપક
 મહારાજ શ્રીદેવકીનંદનાચાર્યજીએ સ્વતઃ પોતાના સંપ્રદાયના
 વૈષ્ણવવર્ગ સમસ્ત જોગ લખી મોઢેલો, તે વાંચનારા પોતાની
 જે આંખો ચોટાડીને વાંચશે, સાંભળનારા તે કાન દઈને સાંભ-
 લશે, પણ તેટલાજ માત્રથી વળ્યું શું? જેવાની આંખ અને
 સાંભળવાના કાનનો ઉપયોગ માત્ર આ અગત્યના લેખના સંખ-
 ધમાં બસ નથી. આને માટે, આંખ અને કાન તો ઠીક, પણ
 તે બેઉ કરતાં સાનની વધારે જરૂર છે. મીઠા મીઠા ઠોર અને
 રાતા પીળા ઉપરણાની પ્રસાદી, મોટી મોટી ભેટ ધરનાર વૈષ્ણ-
 વોને આપનારા મહારાજો બીજા ધણાએ છે, પણ આવી અં-
 તરશુદ્ધિ કરનારી મહાપ્રસાદી, વગર ભેટે, વૈષ્ણવ માત્ર, જેઓ
 તેના ભોગી હોય તેમને નાં, ઘેર બેઠે પહોંચતી થાય એવી
 વેઠ કરનારા સદ્ગુરુ મહારાજ સાંપ્રત વખતમાં કોણ અને ક્યાં
 છે? હું એમ નથી કહેવા માગતો કે આ મહારાજના જેવા સ-
 દાચારી, ભગવત્ સેવાને વિષે આગ્રહી, શ્રુતિ સ્મૃતિ આદિશાસ્ત્રો
 અને સ્વમાર્ગના જ્ઞાનની બાબતમાં એમના કરતાં પણ ચઢીઆત્મા,
 એવા બીજા મહારાજો છેજ નહીં. કેમકે આમ વિચારવું

એ તો આપણા દેશમાં સખત તાપ પડે છે માટે ઈંગ્લેન્ડ જેવા
 શીત દેશમાં પણ તેમજ હશે એવું ભુલ ભરેલું અનુમાન કર્યું
 કહેવાય. તોપણ એવા એકતરફી કુતર્ક કરનારા પણ ભૂમંડ-
 લમાં થોડા નથી. જ્યાં સુધી ખીલું સાંભળ્યું કે જોયું ન હોય
 ત્યાંસુધી, જે પ્રત્યક્ષ આંખ આગળ હોય તેની છાપ માણસ મા-
 તના મન ઉપર થોડી કે ઘણી પડ્યા વગર રહે નહીં. ખીચારા
 મૂઠ અજાનીઓને ખાળુકેપર મુકીએ, પણ મહારાજ લાય-
 ખલ કેસ પછી, ઉપર મુજબનાંજ ખોટાં અનુમાનો અને કુતર્કો
 અંગ્રેજી વિદ્વાનોએ નથી કર્યા શું ? કેટલાએકના દુરાચારોને લીધે,
 આ સંપ્રદાયને સર્વાંગ વ્યભિચારાદિ દોષોથી ભરેલો માનવાની
 અને ખીલ્લોએ તેમ મનાવવાનાં પ્રયત્નો કરવાની ભુલ એવા
 પશ્ચિમ તરફના વિદ્વાનો અને આપણા સુધારાવાળાઓએ
 નથી કરી અને હવે પણ નથી કરતા શું ? જ્યારે આવા
 લોકો કેવલ અનુમાનોથી સારા કે માઠા વિચારો ખાંધ-
 વામાં ભુલને પાત્ર ઠરે છે, તો ખીચારા વિચારશૂન્ય ભલ-
 ભલેરો ભોળાઓ, તેમને જેમ ભમાવવામાં આવે તેમ ભમે-
 એમાં શી નવાઇ ? આ મુદ્દાના પ્રસંગમાં, આ પુસ્તક બહાર
 પાડવાની જાહેરખબર પહોંચતાં, તેના આગળથી થનાર આહક
 દાખલ પોતાનાં નામ નોંધી મોકલનાર કેટલાક વૈષ્ણવોએ આ
 પુસ્તકના આહક થવાની જે સરત લખી મોકલી હતી તેની તથા
 તેના સંબંધી ખીલુ સૂચનાનાં જે લખાણો આવ્યાં છે તેની કંઈક
 નોંધ આ ટેકાણે લેવી પડે છે. એવા આગળથી થનાર આહકો-
 માંનો એક લખે છે કે “ મહારાજોની નિંદા “ ગુજરાતી ”
 નામના છાપામાં આવે છે તેવીજ જો આ ચોષડી બનવાની

હોય તો તેના આદક દાખલ અમને ન લેખવા” બીજો એક
જરા વિવેકની સાથે લખી મોકલે છે કે, “ગોસ્વામિ શ્રીદેવકી
“નંદનાચાર્યજીના ભાષણો જે “ગુજરાતી” ન્યુસ પેપરમાં સાક્ષતા
“ [બુલાઈ-આગસ્ટ] માસના અંક ૨૮-૨૯-૩૧માં છપાણું છે તે
“ સાંભળી આવી વૈખણે (વિરહ બોલે છે. * * * તે ભાવી વૈખણે
“ તેમજ હાલના મહારાજનેના ધ્યાનમાં ઉતરવું ધર્યું મુશ્કેલ છે.
“ * * * ગુરુધર્મમાં, સ્ત્રીઓએ ગુરુ પાસે નહીં જવું જોઈએ તે-
“ મજ ગુરુઓએ સ્ત્રીઓની સાથે એકાંતમાં હોવાનું નહીં જોઈએ
“ વગેરે બાબતો ઉપર એ પુસ્તકમાં શાસ્ત્રનાં પ્રમાણના શ્લોકો
“ દાખલ કરવા જોઈએ, કે જેથી મહારાજને પણ કાન પકટે!!
“ સ્ત્રીઓ ચરણ સ્પર્શ કરવા જાય છે તે ચાલ જો બધ થાય
“ તો ઘણે દરજ્જે મહારાજનેમાં સુધારો થાય. શાસ્ત્રમાં આ
“ ચાર્યોના ધર્મ આવા છે એમ પ્રમાણ બતાવશે તો તે પુસ્તક
“ ઘણું વજનદાર થશે. * * * ઈ” !!!

મજકુર મતલબની સૂચનાઓ લખી મોકલનારામાંના,
ભલે જુના વિચારના પણ જેઓ નિંદોપપણે ભાવિક છે, નો-
મના ઉપર કટાક્ષ કરવાનું કારણ નથી. પરંતુ, કેટલા-
એક ભાવકોએ જેઓ મહારાજનેના વિરહનું જે કંઈ લખાણ
આપે તેને “નિંદા” કહીને તેના લખનારાને વગોવે છે, પણ વા-
સ્તવિક રીતે જોતાં એમ કરીને તેઓ પોતેજ નિંદા કરનારા હો-
યે છે. તેમને માટે બે બોલ કહેવાની જરૂર છે. “નિંદા” શબ્દનો
ખરો અર્થ આ બીચારા સમજતા નથી, માટે તેમને કેવલ હસી
કહાડવા કરતાં “નિંદા” કંઈ કહેવાય તે તેમના ધ્યાનમાં ઉતરે.
તેવી રીતે સમજવવાની પ્રથમતઃ જરૂર છે. અવાસ્તવિક

દોષકથનં નિંદા—અવાસ્તવિક-ખરા નહીં-એવા દોષોનું કોપના-
પર આરોપણ કરવું તેનુંજ નામ નિંદા—હોય તેવું સત્ય કહેવું તે
નિંદા ન કહેવાય. આપણામાં કહેવત છે કે, ‘સાંભળ્યું’ સંન્યા-
સી કહે ને દીઠું દેવતા કહે’ તો તેમ કરનારા દોષિત ઠરતા
નથી. આમ કરનારા તો ખરેખરા હિતમિત્રોની ગરજ સારે છે.
આ લખવાને આથી અધિક સારું ટાકણું ખીણું આવવું મુશ્કેલ
છે. “ગુરૂની નિંદા ન કરવી” એ વાતને અમે તદ્દન સ્વીકારીએ
છીએ. પણ ગુરૂ થઈને કુમાર્ગે જતા હોય, તેઓ તેમ કર-
તા અટકે તેને અર્થે શુદ્ધ બાવથી પ્રયત્ન કરવો એનેજ જો “નિં-
દા કરી” માની લેએ, તેઓ તો ખાંડ ખાય છે.

“ગુજરાતી” છાપાનાં મહારાજોના સંબંધનાં ખીણં લખા-
ણોની નોંધ લઈ તે ઉપર વિવેચન કરવાનું અમારું કામ નથી,
પણ, શ્રીમદ્દેવકીનંદનાચાર્યજી મહારાજનો મજકુર “સૂચના-
પત્ર” ગુજરાતી પત્રવાળાએ મેળવીને તે પોતાના પત્રમાં
આખોને આખો છાપી તેને એક ઢંઢેરાનું નામ આપ્યું છે તેમાં
આ પત્રવાળાનો દોષ કહાડવામાં આવે તો તેવા દોષના કહા-
ડનારનોજ તે દોષ છે. એ સાહસને માટે તો, એ પત્રવાળાનો
પાડ માનવો જોઈએ. આ ઉપરથી તો ઉલટું એમ માલુમ
પડે છે કે, વૈષ્ણવ સંપ્રદાયના ખરા ઉદ્યની તેને દાઝ છે;
તેમ ન હોય તો એ ગૃહસ્થે મહારાજશ્રીનો મજકુર ઢંઢેરો પો
તાના પત્રમાં છાપ્યો તેતો ઠીક, પણ તેજ ઢંઢેરાના ગળ ગળ
લાંબાં હેંડખીલો વગર દોકડો લેવે દેવે છાપીને મુદ્રત વેહેંચ્યાં છે,
તેમ તે શા માટે કરે? ત્યારે શું એ ઢંઢેરાના લેખનો દોષ

ભાવકાઓ, મહારાજ શ્રીદેવકીનંદનાઆર્યજીને દેશે? પણ મહારાજે તો વૈષ્ણવોના ગુરૂ અને આ મહારાજ તો વળી સદ્ગુરૂ-તો, ગમે તેવા પણ ગુરૂની આજ્ઞાને જેઓ ઈશ્વરની આજ્ઞા પ્રમાણે માનવાને જ્યારે ને સારે કહે છે, તેમના ગમે તેવા કામને માટે વાજખીની રાહ કચેલી ટીકાને પણ જ્યારે તેઓ “ નિંદા કરી” કહે છે અને તેવી નિંદા કરનાર સૌરવ નર્કમાં પડશે એમ શ્રાપ દે છે—ત્યારે આ મહારાજશ્રીના સદુપદેશને માટે તેઓ એક પણ સુકન શા આધારે બોલી શકશે? તેઓનાથી તો એક બોલ પણ બોલાશે નહીં અને એજ કારણ ઉપરથી આશા રાખવાને બની આવે છે કે ખીચારા અજ્ઞાનતારૂપી ગાઢ અધકારમાં ગોથાં ખાતા વૈષ્ણવોના માર્ગમાં મજકુર ઢઢેરારૂપી પ્રજાતારૂણું અજવાળું જે ગત વર્ષથી પડવા માંડ્યું છે તે ઉત્તરોત્તર વધતું જશે. આ મહારાજશ્રીના બોધની અસર મારા વૈષ્ણવભાઈઓ ઉપર અવશ્ય થશે એવો જે મને ભરોસો રહે છે તેનું ખીજું કારણ આ છે:—

ગીતિ.

લોકો ગતાનુગત છે, ગૌહત્યારા દિવ્યતણું માને;
પણ કૂંટણીની શિક્ષા, ધર્મ વિષયમાં ધરે નહિ કાને.

(હિતોપદેશ—મિત્રલાભ.)

લોકો—આપણા અને ખીજા—સામાન્ય વર્ગ માત્ર ગાડરીયા પ્રવાહ જેવા હોય છે આને માટે દષ્ટાંત એક નીચ જતીનું લેઈએ. કસાઈ જેવા નિર્દયો, જે ધર્મ અધર્મ સમજતા હોય તો અનેક પ્રાણીઓની હિંસા કેમ કરે વા? આવો વિચાર તેમને માટે સ્વાભાવિકપણે આવે છે. તેમ છતાં, ધર્મ સંબંધી ક્રિયાકર્મ કરવાનાં

હોય છે ત્યારે, એવા દુષ્ટ પશુ પોતાના ધર્મગુરુઓને પૂછતા નય છે, અને તે કહે તેમજ કરે છે તથા તેમનીજ આજ્ઞા તેઓ માન્ય રાખે છે. આમ છે ત્યારે, મહારાજો અને વૈષ્ણવોને માટે ખીન્ન લોકો તરફથી ગમે તેટલું બોલવા-લખવામાં આવ્યું હોય અને તેના પરિણામમાં આ શુદ્ધાદૈત સંપ્રદાય વિના કારણુ ગમે તેટલો વગોવાયો છે એમ આપણે જાણીએ છીએ તેમ છતાં, તેઓની આંખ પોતાની જુલો સુધારવાને ન ઉઘડી હોય તો તેમાં આશ્ચર્ય જેવું કંઈ નથી. પરંતુ, જ્યારે વૈષ્ણવોનાજ એક ધર્મગુરુ-શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્યજીનાજ વંશજ મહારાજશ્રી દેવકીનંદનાચાર્યજીએ-આપોઆપ જાહેરમાં દેખાવ દઈ હજારો વૈષ્ણવોની હઠ વચે, વૈષ્ણવ-ગુરુ-ધર્મ-કર્મ એ સર્વ ઉપર નિખાલસપણે બોલવાને દુરસ્ત વિચાર્યું છે અને સૌસૌની જુલો તેમને છડે બંધાવી છે-ત્યારે ખીજી બધી વાત તો લાંબે રહી, પણ શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્યજીના વેદપ્રણીત શુદ્ધાદૈત સંપ્રદાયનેજ અભિચારાદિ દોષોનો કારણભૂત ગણવામાં આવે છે અને જે વાત નહીં જાણનારા ખીચારાઓ માની લે છે, તેમ થતું કંઈક અટકશે ખરું; અને પોતાના સંપ્રદાયની ખરી દાઝથી મહારાજ શ્રીદેવકીનંદનાચાર્યજીએ-વૈષ્ણવો, સુધારાવાળાઓ અને પોતાનાજ જ્ઞાતી વર્ગના ધર્મ ગુરુઓ-મહારાજો-નેમાટે સ્વતંત્રતાથી જે કહેવાની હિમ્મત કરી છે, તેથી આશા રાખવાને બની આવે છે કે હવે અમલોકોની આંખો ઉઘડશે. અસ્તુ:

પ્રકરણ ૨.

પુસ્તકના નામની સાર્થકતા, સંપ્રદાયની ઉત્તમતા, ગોસ્વામિ શ્રીદેવકીનંદનાચાર્યજીએ મુંબઈના વૈષ્ણવ સમસ્ત પ્રત્યે લખી મોકલેલા “સૂચનાપત્ર” ની સરીક નોંધ એ વગેરે પાછલા ભાગમાં આવી ગયું છે. હવે આ બીજા પ્રકરણમાં, ગોસ્વામિશ્રીનું મુંબઈમાં આગમન. તેઓનું પ્રસિદ્ધિમાં આવવું, તેમને સંબંધે ન્યુસપેપરોમાં લેવાયેલી નોંધ, જાહેર સભામાં પધારી ઉપદેશ કરવાની તેમની પહેલ તથા “વૈદિક ધર્મની આવશ્યકતા” વિષે તેમણે આપેલું વ્યાખ્યાન વગેરે બાબતો, આપવામાં આવશે.

ગોસ્વામિ શ્રી દેવકીનંદનાચાર્યજી, સંવત ૧૯૪૧ ના વૈશાખ શુદ્ધ ૫ ને વાર રવેકે તા.૦૧૯ મી અપ્રેલ સને ૧૯૮૫ ને દિને, શ્રીમુંબઈમાં પધાર્યા. આ શ્રીદેવકીનંદનાચાર્યજી તે * કામવનવાળા શ્રીગોકુળચંદ્રમાજીની ગાદીના વૈકુંઠવાસી શ્રીમદ્ ગોવિંદલાલજી મહારાજના જ્યેષ્ઠ તનુજ છે. એ મહારાજ સદાયરણી, નીતિમાન તથા વિદ્વાન હોઇને ધણા સાદા હતા. તેમની ધર્મોપદેશ કરવાની શક્તિ પણ જેવી તેવી નહોતી. મહારાજ લાયબલ કેસથી, જેમનું મન આ સંપ્રદાય પરથી ઉઠી ગયેલું એવા એક કાબેલ વકીલસાહેબને એ મહારાજે એક રાત્રના ઉપદેશથી આ સંપ્રદાયના અનુયાયી બનાવી દીધેલા. અને મુરત શહેરનું કાયસ્થમંડળ સમસ્ત જેમનો પુરુષવર્ગ અને સ્ત્રીવર્ગ એકે કેળવણીમાં આખા ગુજરાત પ્રાંતમાં જાયી.

* વંદાવનમાં મથુરાથી આસરે ૧૮ કોશ ઉત્તરમાં છે.

પદવી ધરાવેછે તે આજ શ્રીમદ્ ગોવિંદલાલજી મહારાજની ગાદીના સેવકો છે. એમનું એક મંદિર સુરત શહેરના ગોપીપુરામાં છે. એમણે “ઉપદેશ સુધા,” “અવતાર નિર્ણય” ઇત્યાદિ ગ્રંથો પણ રચેલા છે. આવા ગુરુધર્મ જાણનારા પિતાએ પોતાના પુત્ર દેવકીનંદનજીના તદ્દયમાં પ્રથમથીજ ગુરુપણું જાળવવાના ગુણોના ખીજ રોપેલાં હતાં. જેનાં અંકુરો તેમની આ વેળાની મુંબઘની પધરામણીના મેલાવડામાં પ્રત્યક્ષ જણાયા છે. તે વાજખીજ છે. કેમકે ‘બાપ તેવા બેટા ને વડ તેવા ટેટા.’ જેમ ખીજા કેટલાએક ગોસાંઈના બાલકો !! પોતાના લાલજીએને બાળપણથી ભાવકડી વૈષ્ણવડીઓના કોડ પૂરા કરવાને તેમની ગોદમાં રમાડવા સોંપી બગાડે છે ! તેમજ જે શ્રીમદ્ ગોવિંદલાલજીએ પોતાના વહાલા તનુજના સંબંધમાં થવા દીધું હોત તો આ પરિણામ કદી પણ આવત વાર ?

ખીજા મહારાજોના આગમન વખતે જેમ શહેરના વૈષ્ણવો સામા તેડવા જાયછે તેમ આ મહારાજને પણ સામઈએ મુંબઘના જાણીતા ભાટીઆ, વાણીઆ, કાયસ્થ, મારવાડી, મુલતાની વગેરે સાતીના આસરે ૫૦૦ ગૃહસ્થો ધોરીબંદર સ્ટેશનપર ગયા હતા.

કોઇ પાશુ નવા મહારાજ પંધારે કે, વૈષ્ણવ સ્ત્રી પુરુષોના ટાળેટાળાં, તેમનાં દર્શને જ્યાં તેમનો મુકામ હોય ત્યાં જાય એ તો સ્વાભાવિક છે. તેજ મુજબ આ મહારાજને વિષે પણ બનેલું. શાં મોરારભાઈ વીજલુખણદાસ નામના વણિક શેઠે બંધાવી અર્પણ કરેલું આ મહારાજશ્રીનું એક મંદિર અત્રે પાંજરાપોળની

સામે આવેલું છે. પણ મહારાજશ્રીની સાથે છત્ર, ચામર, ઢાલ આદિ આડંબર તથા આસરે ૧૦૦ માણસોનો મોટો રસાલો હોવાના કારણથી, પોતાના મંદિરમાં સમાસ થાય તેમ ન હોવાને લીધે, તેમણે પોતાનો ઉતારો ચંદાવાડી નામના વિશાળ મકાનમાં રાખ્યો હતો. બીજા મહારાજને કરતાં એમની કેટલીક રીત-ભાનો બુદ્ધ પ્રકારની બેવામાં આવી: જેમકે બીજા મહારાજને, ગાદી, ખુરસી કે કોચર ખીરાજે છે, ત્યારે આ મહારાજ પોતાની બેઠક સિંહાસનપર રાખે છે; બીજા મહારાજને બ્યારે સ્ત્રી વા પુરુષોને પોતાના ચરણસ્પર્શ કરવા દેવાના કોડીલા હોય છે, ત્યારે આ મહારાજના માણસો વૈષ્ણવોને તેમ કરતાં અટકાવી તેને બદલે મહારાજની આબડી (પાદુકા) નોજ માત્ર સ્પર્શ કરી સંતોષ માનવાની ભલામણ કરતા; બીજા મહારાજનેની આગળ “જમા અન્ન દાતા” શબ્દોથી નેકી પોકારવામાં આવે છે, ત્યારે આ મહારાજના એપદારો “ સમ્યતાં બહુતરમ્ નિમાલ્યતાં દૂરતરમ્ ” એમ સંસ્કૃતમાં નેકી પોકારે છે; બીજા કેટલાક મહારાજનેને ત્યાં દર્શન પછીના વખતમાં બ્યારે ગપા સપા ચાલી રહેલાં માત્રમ પડે છે, ત્યારે આ મહારાજને ત્યાં ધર્મચર્યા થતી દીકામાં આવી. (આ કામને માટે મહારાજના રસાલામાં પગારદાર શાસ્ત્રીઓ હતા.) આ વગેરે બીજા મહારાજનેથી બુદ્ધી તેમની વર્તણુકથી ઘેર ઘેર વૈષ્ણવોમાં તથા મહારાજનેના મંદિરોમાં મોટી ચર્ચા થઈ રહી. તેમાં પાદુકા પૂજનનો પ્રચાર જે આ મહારાજને ત્યાં દીકામાં આવ્યો તેની ચર્ચા તો બહુજ ચાલી. મહારાજનેના ચરણસ્પર્શ કરતાં નફ્ટ અને નિર્લજ સ્ત્રીઓ ઉધાદે

છોક તેમના અંગુઠાને 'દાખેછે' અને કોઇકવાર અનીતિ અને અધર્મના સંકેત પણ કરેછે, તેમ થતું અટકાવવાને માટે એ પાદુકા સ્પર્શની રીતિ પસંદ કરવા જેવી છે. પોતાના પહેરવેશમાં પણ આ મહારાજની ઘણી સાદાઇ નજર આવી. જરી કસબના વસ્ત્રો પહેરવાનો બીજા મહારાજોના જેવો એમને શોખ નથી. “અમારે આચાર્યો (ધર્મગુરુઓ) ને છેલછખીલા-પણું શા માટે બેઢએ ?” એવું એમનું બોલતું હતું. તેઓ કેવલ એક ધોતી અને એક ઉપરણો ઓઢીને હંમેશા સાદાઇથી રહેછે. બહાર પણ એજ પહેરવેશમાં તેઓ પધારેછે. આ સંપ્રદાયના આચાર્યોની અસલ રીતિ એવીજ હતી એમ શ્રીમદાચાર્યજી મહાપ્રભુજીની છબી જોવાથી સ્પષ્ટ માલમ પડશે એમ આ મહારાજશ્રીનું કહેવું હતું; અર્થાત્ આ મહારાજની રીતભાતથી ઉભી થએલી ચર્ચાવડે હજારો લોકોની આવજન નિત્ય ચંદાવાડીમાં થવા લાગી. જેમ જેમ ખચર પડતી ગઇ તેમ તેમ નવા વિચારના-પોતાને સુધારાવાળા કહેવડાવનારા-પણુ એમને ત્યાં દીઠામાં આવ્યા.

પોતે થીરકામ થયા પછી ચંદાવાડીમાં દરરોજ સાંજરે વૈષ્ણવોને ધર્મોપદેશ આપવાનું ચાલુ કર્યું. એ ધર્મમોધ સાંભળવાને પુષ્કળ લોક ભેગું થતું. એ ઉપદેશ પ્રથમ સંસ્કૃતમાં શાસ્ત્રી વાસુદેવાચાર્ય કરતા હતા અને તેજ બાબત યુજરાતી ભાષામાં પંડિતશ્રી ગદ્દૂલાલજીના શિષ્ય સ્યામજી વાલજી, જેઓ શ્રીનાથદ્વારના દીકાયત મહારાજશ્રીના ઉપશાસ્ત્રી છે, તેઓ વિસ્તારથી સંભળાવતા હતા. તેમાં હરિભક્તિ, વૈષ્ણવ સંપ્રદાય, જીવસ્વરૂપ છત્રાદિ જુદા જુદા વિષયો રાખવામાં આવતા હતા. ત્યાર બાદ કોઇ પણ વૈષ્ણવને ધર્મ સંબંધી કાંઇ પણ બાબતના

પ્રશ્નો કરવાની છૂટ આપવામાં આવતી અને તેનો ખુલાસો ત્યાં એઠેલા શાસ્ત્રીવર્ગ તરફથી કરવામાં આવતો. મહારાજશ્રી પંડે પણ સંપ્રદાય સંબંધી પ્રશ્નના ખુલાસા મનમાનતી રીતે કરતા હતા. આમ થવાથી વર્તમાનપત્રોમાં એ મહારાજની નોંધ લેવાવા લાગી અને સૌથી પેહેલું નીચેનું ચર્ચાપત્ર તા. ૨૬-૪-૮૫ ના “ મુખ્ય સમાચાર માં ” અમારા વાંચવામાં આવ્યું.

“ મુખ્ય સમાચારના અધિપતિ ભોગ,

સાહેબ,—હિંદુ સંસાર સુધારા સાથે ધર્મચુડ્ડો અને ધર્મોપદેશકો વિષે પણ કેટલીક હકીકત હું તમારા પત્રમાં વાંચું છું અને હાલ તેને લગતી એક બીના જે મારા બતી અનુભવમાં આવેલી છે, તે તમારા પત્રદ્વારા વાંચનારી આલમ હજુર વિદિત કરવા ચાહું છું.

હાલ સુધારાના પ્રસારથી અનીતિ અને અજ્ઞાનનો નાશ થવા લાગ્યો છે. સઘળે વિદ્વાન અને શુણ્યાનને માન મળે છે, અને તેનાજ શુણ ગવાય છે. એ ચાહુ સુધારાના સમયની બત્તિહારી છે. ચાલતી પા સદીમાંજ સેંકડો અનાચારી અને અવિચારી ધર્મચુડ્ડોનાં ભોપાળાં આપણે સાંભળ્યાં છે, વાચીએ છીએ, અને નજરે ન્તેઘએ છીએ. તેવી તકમાં એકપણ સુજ્ઞ શીરોમણી, સદ્ધર્મ પ્રવર્તક ખરા આચાર્યના દર્શનથી કોને આનંદ નહીં થાય ?

ઉપલી હકીકત મારે જે મહારાજના સંપ્રદેશમાં જાણાવવાની, તેવણ કામચનવાલા વૈષ્ણવ સંપ્રદાયના સદચર શ્રી ગોવિંદલાલજીના જેષ્ઠ પુત્ર થાય છે અને તેમનું નામ દેવકીનંદનાચાર્ય છે તેવણ બીબત કેટલાક મહારાજના જેવા પ્રમાદી કે પ્રપંચી નથી, પણ સંસ્કૃત ભાષામાં કુશલ, વિવેકી અને વિદ્વાન છે. તે બેડે ઉદાર વૃત્તિ, શુદ્ધ આચરણ અને વિદ્યાના વિલાસી છે. એવણ ગયા રવીવારે સવારે મદ્રાસથી અતરે પધાર્યા છે, ને ખાહારકોટ માધવખાગ સામે ચંદાવાડીમાં ઉતર્યા છે.

આ મહારાજની રહેણીકરણી સ્તુતિપાત્ર છે. તેઓએ પોતાની સાથે સંસ્કૃત ભાષાના અભ્યાસી શાસ્ત્રી પંડિતો રાખેલા છે, તેમની

સાચે નિત્ય શાસ્ત્રચર્યા અને ધર્મવિવેચન કરે છે. એટલુંજ નહીં પણ પ્રત્યેક શેહેરશેહેર ફરી તેઓ વિદ્વાનોને આમંત્રણ કરી, સભાઓ ભરી કુશલ પુરૂષોનો યોગ્ય સન્કાર કરે છે. મુંબઈખાતે પણ તેવાજ એક મોટી સભા ભરનાર છે. આ મહારાજ પોતાને ચરણે વૈષ્ણવોને વંદન કરવા દેતા નથી, પરંતુ પોતાના જનકની જે પાદુકાઓ છે. તેનું માત્ર વંદન કરાવે છે. ને તે પવિત્ર પાદુકા એક ખાત્રુ ઉપર ખીરાજે છે. એમની દષ્ટિ નિર્મલ છે, ન તેમને સ્ત્રી પ્રદર્શો પ્રસંગોપાત કાંઈ પ્રશ્ન પુછે તો શિતલતાથી વિવેકસહિત તેનો ઉત્તર આપે છે.

વલ્લભકુલમાં તિલકરૂપ આવા નિર્મલસર મહાત્મા કોઈ ન મળી આવશે. તેમનાથી વૈષ્ણવના પડી ભાંગેલા શુદ્ધ સંપ્રદાયનો ઉદય થશે ને ત્યારેજ શાસ્ત્રગ્રંથોમાં આચાર્યોએ લખેલી ખરી ખૂબી સોમેથી સમજશે. આ મહારાજ તેવા યોગ્યક ગ્રંથ ચુંધવાની કોરોડ પણ કરે છે. ધર્મોપદેશકપદ અથવા વિશેષણ કાંઈ આનંદ કિંવા મોજ શોખ ભોગવવાની નેમ ખતાવતું નથી, તેમ તેનું કર્તવ્ય કે સાર્થક કાંઈ તેમાં નથી. પરંતુ શુદ્ધ ધર્મને ખરે રસ્તે પોતે પ્રવર્તી, ખીજ્યાને ચલાવવાનું છે. આ ધર્મચુંધી હિંદુમંડલમાં સારો સંતોષ ફેલાયો છે, ને તેથીજ ખીજ મહારાજને તેવો ધડો લેવા આ હકીકત જાણવી છે. વલ્લભકુલને વગોવનાર સુધારાવાલાઓ પણ પ્રીતી પુર્વક આ મહારાજને માન આપી શરણ યથ ચરણ પડે છે, ને તેમ કરવું એજ સારાસાર વિચારનારનો ધર્મ છે.

ક્ષત્રી.”

એ રીતે મહારાજ શ્રીદેવકીનંદનાચાર્યજીને સંબંધે કંઈ અનુકૂલ કંઈ પ્રતિકૂલ ચર્ચા મુંબઈમાં ચાલીજ રહી હતી તેમાં વળી સમાચારના સદરહુ ચર્ચાપત્રે ઉમેરો કર્યો. અત્રેની “આર્યસુધર્મોદય સભા” જે પંડિત ગદૃલાલજીના ઉપરી પણા હેઠલ ચાલે છે તેમાં પધારવાનું એ મહારાજને આમંત્રણ કરવાની સૂચના વળી એ સભાની કારભારી મંડળીને થઈ. આ “આર્યસુધર્મોદય સભા” આર્ય ધર્મની ઉત્તતિને માટેજ લગભગ

૧૦ વર્ષ થયાં સ્થાપવામાં આવી છે. સ્વામી દયાનંદ સરસ્વતીએ મૂર્તિપૂજા ઉપર ધુળરો ચલાવ્યો ; વેદમાં મૂર્તિપૂજા નથી વગેરે ભરી સભાઓમાં કહ્યું ; હેંડબીલો છપાવી ચાલેંએ કરી કે મૂર્તિપૂજા વેદપ્રણીત હોય તો ભલે તેનું પ્રતિપાદન કરે ; વગેરે છટેચોક કહી વૈષ્ણવધર્મ અને ખુદ વલ્લભ સંપ્રદાય ઉપર તો એમણે સખત હુમલા કર્યા. આ પ્રસંગમાં મજકુર “આર્ય સુધર્મોદય સભા ” વલ્લભસંપ્રદાયના બચાવમાં પંડિતવર્ચ ગ-દૂજના આશ્રયથી સ્થપાઇ. આમ છતાં ગોસ્વામિ મહારાજેએ તેમાં કંઈજ લાગ લીધો નહીં. ઉલટું એ સભામાં જતાં જાણે પોતે અભડાઇ જવાના હોય એવું તેમણે બતાવ્યું. એક વખત એક મહારાજે ત્યાં પધારવાને પ્રથમ મરજી દેખાડેલી પણ પાછળથી વિચાર ફેરવી નાંખ્યો, કદાપિ એવા વિચારથી કે આમ સભાઓમાં જવાથી આપણી પધરામણીઓમાં ખોટ આવશે; સભામાં કંઈ ભેટતો ધરાતી નથી અને સેંકડો મનુષ્યોની ઠઠ વચ્ચે લોકોને ઉપદેશ કરવા જતાં આપણું પોત જણાઈ આવશે. આવા વિચારથી ભલતાંજ બહાનાં કાઢી વાતને ઉરાડી દીધી. અને એ તો દેખીતુંજ છે કે ‘ નાયતું નહીં સારે આંગણું વાંકું.’ એવો પણ એક ખુટો ઉઠાવવામાં આવેલો કે સભામાં સભાસદો તથા શ્રાતાજનો બાંક ખુરસીપર બેસે છે તેમ ન કરતાં ભોંયપર બેસે તો અમે આવીએ. આવાં ખોટાં છિંડા શોધવાનો અનુભવ કેટલાક મહારાજે તરફથી ઉપલી સભાને મળેલો તેથી મજકુર દેવકીનંદનાઆર્યજી પણ તેવીજ પ્રકૃતિના હશે, એમ માની વિનંતિ કરતાં, તેઓ મુકરર પધારશે એવી ખાત્રી થાય તો તેમને સભામાં પધારવા નિમંત્રણ કરવું એમ ધાર્યું; અને તે વાજખીજ હતું.

કેમકે, કહેવત છે કે ‘દુધનો દાઝયો છાસ ટુંકી ટુંકી પીએ.’ સભાના આગેવાનો શેઠ ત્રિભોવનદાસ વરજીવનદાસ માધવદાસ વગેરે આવા સંકલ્પ વિકલ્પમાં હતા, એટલામાં શ્રીમદ્ દેવકીનંદનાચાર્યજીને એ વક્તની ખબર પડી. તેમની જાણમાં જ્યારે આવ્યું કે સ્વ-ધર્મના રક્ષણમાટે આર્યધર્મના સ્થંભરૂપ પંડિતવર્ય ગદ્ગદાલજીના આશ્રય તળે એ સભા ચાલે છે, આર્યધર્મનોજ ઉપદેશ તેમાં અપાય છે, ત્યારે તેવી સભામાં અમ લોકો (ધર્મ ગુરુઓ) એ શા માટે ન જવું જોઈએ ? અરે ! અમારા લોકોની કેવી ઉંધી સમજ છે કે, જે કામને તન, મન અને ધનથી મદદ કરવી જોઈએ એવાં ધર્મવૃદ્ધિ થવાનાં સાધનને તોડી પાડવાનો, પ્રયત્ન કરે છે ! એવા ઉદ્ગાર કાઢી જે મનુષ્યે એમને કાને ઉપલી વાત નાંખી, તેનેજ મહારાજશ્રીએ આજ્ઞા કરી કે “એ સભા જે દિવસે ભરાવાની હોય તે દિવસે મને જાણ કરવી એટલે હું એ સભામાં જરૂર આવીશ. સભાવાળા મને આમંત્રણ નહીં કરે તોપણ, એક સાધારણ મનુષ્ય તરીકે એવી ધર્મસભામાં આવવાની તો કોઈ હરકત નહીં લે ?” કારભારી મંડળને કાને એ વાત પડતાંજ, તેમને જે વસવસો પ્રથમ થયેલો તે એની મેળે દૂર થઈ ગયો. અને એ પછીના એ સભાના પહેલાંજ મેલાવડામાં (વૈશાખ વદ ૧૧ ને રવીવાર તા. ૧૦ મી મેને, દિને) સભા તરફથી નિમંત્રણ મોકલવામાં આવ્યું અને મહારાજશ્રી સભામાં પધાર્યા હતા. શાસ્ત્રી શ્યામજી વાલજીનું તે દિવસે “હરિભક્તિ” વિષે વ્યાખ્યાન હતું. ભાષણ પુરું થયા બાદ એ વિષયપર મહારાજશ્રીએ પોતાના વિચારો ટુંકમાં જણાવ્યા હતા. અમારે જણાવવું જોઈએ કે, એ સભા સ્થાપવાની હીલચાલમાં અત્રેના

મહારાજ શ્રીનરસિંહલાલજીએ કંઈક ભાગ લીધો હતો. તેઓ મજકુર સભામાં એકવાર પધાર્યા પણ હતા. પછી બીજા મહારાજનેના દબાણથી કે ગમે તે કારણથી તેઓ પણ અગાસાયા. ત્યારબાદ કોઈ પણ મહારાજ પધારીને એ સભાને માન આપ્યું હોય તો આ શ્રીમદ્ દેવકીનંદનાચાર્યજીજી છે. અને જ્યાં સુધી એઓ મુંબઈમાં બીરાજતા હતા ત્યાં સુધીમાં “આર્ય-સુધર્મોદય સભા”ના એકેએક મેલાવડામાં પોતે પધાર્યા હતા; એ-ટલુંજ નહીં પણ એ વખત તો એ સભાને અંગે પોતે વ્યાખ્યાનો પણ આપ્યાં હતાં. જ્યારે જ્યારે એ મહારાજ સભામાં પધારતા ત્યારે એક હજાર ઉપર શ્રોતાજનોની હાજરી માધવખા-મનો વિશાળ ઓટલો ચીકાર ભરાઈ જતો અને સર્વે પૂર્ણ ઉત્કંઠાથી સાંભળતા હતા.

ઉપલી સભાનો દાખલો લઈને અત્રેની “આર્યજ્ઞાન વર્ધક” સભાના અગ્રેસરોએ પણ, એ મહારાજને નિમંત્રણ કરી એક જાહેર મેલાવડો અધિક જોષ શુદ્ધ હતાં ૨૨ મી મે ને શુક્ર-વારને દિને, સર મંગળદાસ નથુભાઈના મંગળ પ્યાગમાં કુર્યો. એ મેલાવડામાં આ નગરીના ઘણા સભાવિત ગૃહસ્થોથી આ-ખું દિવાનખાનું ખીચોખીચ ભરાઈ ગયું હતું. પંડિત ગદ્દ-લાલજીએ “ધર્મના લાગાલાગ વિચાર” ઉપર વ્યાખ્યાન આપ્યું હતું. શ્રુતિ, સ્મૃતિ અને ભગવદ્ ગીતાના વચનો તથા અનેક દૃષ્ટાંતોથી આ પંડિતશ્રીએ પોતાના વિચારો એવી સર-સ રીતે દર્શાવ્યા હતા કે શ્રોતાના મનપર તેની સારી છાપ પડી હોય એમ જણાતું હતું. જેમણે એ પંડિતજીનું વ્યાખ્યાન એકવાર પણ શ્રવણ કર્યું હશે તેમને તો કહેવાની જરૂર નથી

કે, એ પંડિતશ્રી ગમે તેવા ગહન શાસ્ત્રીય વિષયને એટલો તો સરળ કરીને સંભળાવે છે કે સહેજસાજ જ્ઞાનવાળાને પણ તેનો બોધ સત્વર થઇ શકે છે. પંડિતશ્રીના મજકુર ભાષણનો સમાવેશ આ ઠેકાણે કરવાને બની શકતું નથી; કેમકે તેમ કરતાં ઘણાં પાનાં રોકાય (અને ધાર્યા કરતાં સવાયું કદ તો થઇ ચુક્યું છે.) પરંતુ તેમની અદ્ભૂત શતાવધાન આદિ શક્તિની સહેજ નોંધ આ ઠેકાણે લીધા વિના રહેવાતું નથી.

પેટા પ્રકરણ.

—૦૦૦—

પંડિત શ્રીગૃહલાલજી આર્યધર્મના જ્ઞાતા અને પ્રાચીન સંસ્કૃત વિદ્યામાં સર્વ પ્રકારે કુશલ છે—ચારે વેદ, ન્યાય, મી-માંસા, તર્ક, સાંખ્ય, યોગ, વ્યાકરણ, સાહિત્ય. જ્યોતિષાદિ શાસ્ત્રોમાં તેઓ નિપુણ છે, એટલુંજ નહીં, પણ તેઓ શતાવધાની અને શીઘ્રકવિ છે. શતાવધાન એટલે સો બાબત ઉપર એક વેળાએ લક્ષ આપવું તે. શતાવધાનના ઘણા પ્રકાર છે :—

(૧) સંસ્કૃત, બ્રીજ, ગુજરાતી, મરાઠી આદિ પંડિતશ્રીને બહુલીતીજ માત્ર નહીં, પણ તેમને કેવલ અબહુલી એવી અંગ્રેજી, ફ્રેંચ, લાટીન, ગ્રીક, ફારસી, જર્મન ઇત્યાદિ ભાષાના, વખત હોય તે પ્રમાણે. ૫-૧૦-૧૫ કે તેથી પણ વધારે શબ્દનાં, તેટલાંજ કે તેથી વધારે જુદાં જુદાં વાક્યો, પૃચ્છકો કાગળપર લખી રાખે અને પછી પોતપોતાનાં વાક્યનો ગમે તે એક શબ્દ પંડિતશ્રીને ઠરેક પૃચ્છક તરફથી કેહેવામાં આવે, એમ જોટલા ગૃહસ્થે જોટલી ભાષાની પૃચ્છા ધારી હોય તે તે ભાષાની પૃચ્છાના

શબ્દોમાંથી એકેક શબ્દ ગમે તે ક્રમમાં વારા ફરતી કહેતાં, દરેક પૃચ્છકે લીધેલા વાક્યના સર્વ શબ્દો પૂરા થાય કે તુરતજ તે તે વાક્ય તથા જ્યારે સર્વ જણાનાં સર્વ વાક્યો પૂરાં થાય ત્યારે તે બધાં વાક્યો સામઠાં, જરાબર ક્રમમાં ગોઠવીને, પંડિતજી બોલી જાય છે. આ યાદ રાખવામાં વળી બીજો એવો ચમત્કાર હોય છે કે, તે દરેક વાક્યનો દરેક શબ્દ કદ વખતે અને કેવા ક્રમભંગથી કહેવામાં આવેલો તે સુદ્ધાં એઓ તાબડતોબ કહી શકે છે. જે તે શબ્દના કહેનારા ગૃહસ્થને પણ ક્યારેય જરાબર યાદ રહે છે.

(૨) ઉપરનો પ્રયોગ ચાલતો હોય તેની વચમાં સમયે સમયે ઘંટડીના ૫-૧૦-૧૫ કે ગમે તેટલા ટકોરા કરવામાં આવે તો તેની પણ કુલ ખરેખરી સંખ્યા તથા અમુક વખતે આટલા ટકોરા થયા હતા તે પંડિતજી કહી આપે છે.

(૩) વળી શતાવધાનના ચાલતા પ્રસંગમાં શીઘ્રકવિતાના પ્રયોગો પણ પંડિતશ્રી કરે છે. ગમે તે બાબત કે વસ્તુનું વર્ણન કોઈ ગૃહસ્થ પુછે તેને તેજ સમયે કવિતામાં કહી સંભળાવવું તેનું નામ શીઘ્રકવિતા. આ પંડિતજીની શીઘ્રકવિતામાં વળી વધારે ચમત્કાર એ જોવામાં આવે છે કે, તે કવિતા જે છંદ (વૃત્ત)માં કરવાની કહી હોય તેમાંજ તેઓ તત્કાળ કરી આપેછે. એટલુંજ નહીં પણ, તેમાં જે રસ, અલંકાર વા નાયક નાયિકા વર્ણન માગીએ તે પણ લાવી આપે છે. વળી સમસ્યાપૂર્તિ, આધાક્ષરી, અંતરલાપિકા, ગતાનુગતિકા, શ્લેષાર્થી, ચમક-પ્રાસાનુપ્રાસ ઈત્યાદિ નીચે જણાવેલા કાવ્યના ચમત્કારો, તેની તુરતાતુરત બનાવી આપેલી કવિતામાં આણી આપેછે.

બે પ્રકારની સમસ્યાપૂર્તિ- (૧) ત્રિચરણ સમસ્યા અને (૨) એકચરણ સમસ્યા. ગમે તે એક છંદના અનુસંધાનરહિત ત્રણ ચરણો કહ્યાં હોય, તેમાં એક ચરણ નવું ઉમેરીને આખો શ્લોક એવી રીતે પૂરો કરી આપવો કે તેમાં માગેલી બાબતનું વર્ણન આવી જાય, તેનું નામ ત્રિચરણસમસ્યા ; તેમજ ગમે તે શ્લોકનું એક ચરણ આપવામાં આવ્યું હોય, તેમાં બીજાં ત્રણ ચરણ ઉમેરીને પૃચ્છકનું ઈચ્છિત વર્ણન કવિતામાં જે આણી આપવું તેનું નામ એકચરણ સમસ્યા.

આધાક્ષરી એટલે જે કવિતાનાં સઘળાં ચરણના આરંભનો એકેક અક્ષર વાંચતાં, તેમાંથી પૃચ્છકે માગેલું વાક્ય અથવા કોઇપણ મનુષ્યનું આખું નામ વંચાય તે.

અંતરલાપિકા એટલે બનાવેલા જે શ્લોકની અંદરથી માગેલું વાક્ય વાંચી શકાય અથવા વર્ણવેલી શંકાનો ઉત્તર જેમાંથી નિકળી શકે તેવી કવિતા.

ગતાનુગતિકા એટલે એકજ શ્લોક ઊંધો અને ચત્તો બે રીતે વાંચી શકાય અને જેમાંથી એક વા માગેલા જુદાજુદા અર્થો નિકળે તે.

શ્લેષાર્થી એટલે શ્લોક એકજ પાણુ તેમાં બે અર્થ સમાયલા હોય અથવા બે આપેલી જુદી જુદી વસ્તુનું વર્ણન તેમાં આણવામાં આવ્યું હોય તેવી દ્વિઅર્થી કવિતા.

યમકપ્રાસાનુપ્રાસ એટલે તેના તેજ અક્ષરો અથવા શબ્દો એકજ કવિતામાં વારંવાર અર્થયમત્કૃતિ સાથે વાપરવા તે.

એ સિવાય, ઘટિકાશત એટલે એક ઘડી (૨૪ મીનીટ) માં ૧૦૦ નવા શ્લોકો કરી આપવા તે. પંડિતશ્રીની આ શક્તિ-

તો ખરેખર કોઈને પણ વિસ્મય પમાડ્યા વિના રહેજ નહીં તેવી છે. આ રીતે થતી કવિતાની ગમે તેવા અખળ શીપોટ લેનારથી નોંધ પણ કદાચજ લેવાને બની શકે છે.

(૪) વળી પંડિતશ્રી એક આંખે અપંગ છતાં, જુદાં જુદાં કદની અને જુદાં જુદાં અટપટાં નામની ૫-૧૦-૧૫ કે તેથી પણ વધારે ચોપડીઓ, તેમના હાથમાં દરેક ચોપડીનું નામ દઈને આપીએ અને પછી તેમાંની ગમે તે ચોપડી આપણે માગીએ, તો તરત પંડિતશ્રી તે પૃચ્છકને હવાલે કરે છે, એટલુંજ નહીં પણ, તેમને અગાઉ ન આપેલી એવી નવી ચોપડી જે તેમાં ભેળી દઈ એ, તો તે પણ તેઓ તરત પકડી આપે છે. આ પ્રયોગ જુદીજુદી કામના સેંકડો મનુષ્યો-યુરોપીઅનો, પારસી, હિંદુ વગેરેની સમક્ષ-ક્રામજી કાવરાજી ઈન્સ્ટીટ્યુટમાં, આશો શુદ્ધિ ૬ તા. ૧૫મી અક્ટોબર ૧૮૮૫ ને દિને “આર્યજ્ઞાનવર્ધક સભા” તરફથી મુંબઈની હાઈ કોર્ટના બાણીતા લોક પ્રિય જડજ સર વિલીયમ વેડરબર્નના પ્રમુખપણા હેઠલ કરવામાં આવેલા મેલાવડામાં. કૃતેમંદ રીતે કરવામાં આવ્યો હતો.

તેમજ આ પંડિતજીની અન્યથાનયનશક્તિ પણ અદ્ભુત પ્રકારની છે. અન્યથાનયન એટલે કોઈ પણ અસંભવિત વાત કહી હોય તેને સંભવિત જેવી લાગે, એવા આકારમાં ગદ્ય કિંવા પદ્યમાં ગોઠવવી તે.

ઉપર જણાવેલા શતાવધાન તથા શીઘ્રકવિતાના પ્રયોગો મુંબઈમાં હિંદુમેળાવડાઓમાં સેંકડો વખત થઈ ચુક્યા છે. એ સિવાય, શતાવધાન તથા શીઘ્રકવિતાના સંબંધમાં, બીજું શું શું એઓ કરી શકે છે, તે આ લખનારની જાણમાં નથી.

આવી અદ્ભૂત સ્મરણશક્તિના પુરૂષો કવચિતજ દીક્ષામાં આવેછે. આજકાલ, યુરોપ અને અમેરિકા ખંડો વિદ્ય વૃદ્ધિમાં સૌથી આગળ પડતા છે. તેમ છતાં, ત્યાં પણ આવી અસાધારણ શક્તિના પુરૂષ જવલેજ કોઈ હશે. આપણા દેશમાં અષ્ટાધ્યાની (સામંત્રે આઠ કામ પર લક્ષ રાખનારા) દ્રાવીડ પ્રાંત તરફ ધણા મળી આવેછે. પણ આવા શતાવધાની, સાંપ્રત કાળમાં મળવા મુશ્કેલજે, તેમાં પણ ગદ્યુત્પાદનની સાથે સરખાવવા જેવા તો કોઈ હોય વા ન પણ હોયજેઓ હશે, તેઓ ગણિત, શીઘ્રકવિતા વગેરે અષ્ટાધ્યાનના ચમત્કારો કરી શકશે, પણ એકી વખતે એકસો ઠેકાણા પર ધ્યાન આપનાર અને તે પણ વળી સાધારણ નહીં, પણ કાવ્ય, સાહિત્ય, તત્ત્વજ્ઞાન, અમ્મણી ભાષાઓ વગેરે ઉપર જણાવેલી જાતની પૃચ્છાઓના જવાબ દેવાની એમના જેવી શક્તિવાળા તો કદાચ કોઈજ મળશે. બીજાના હિંદ હિતેચ્છુ હેનરી ફ્રાંસેટ સાહેબ તો ૨૧ વર્ષ સુધી યુનીવર્સિટીની ઉંચી કેળવણી સંપાદન કર્યા પછી અધ્યાપના દુઃખમાં આવી પડેલા, કવિ મીલટને ઘડપણમાં અધ્યાપો ભોગવેલો, પણ ગદ્યુત્પાદન તો બાળપણથી અધ્યાપાતું અસહ્ય દુઃખ ભોગવેછે ! આઠ વર્ષની વયે તો એ પડિતનું નેત્રસુખ ગએલું !! આવો અધ્યાપો પ્રાપ્ત થયા પછી, વેદ, ન્યાય, મી-માંસા, તર્ક, સાંખ્ય, યોગ, વ્યાકરણ, કાવ્ય, સાહિત્ય, જ્યો-તિષ વગેરે આર્યવિદ્યામાં કૃશળતા, અને સ્મૃતિ, પુરાણ વગેરે ધર્મશાસ્ત્રમાં નિપૂણતા મેળવી છે!!! આમ છતાં, તેમની આજની સ્થિતિ કેવી વિપરીત છે!!!! આવા ઉત્તમ વિદ્વાનની દૃઢશા આપણાજ દેશમાં અને આપણા બેકદર ગુજરાતીઓમાંજ રહે!!!!

“આર્યસુધર્મોદય” સભા સ્થપાયા પછી એકવાર એમને માટે એક ફંડ કરી આસરે અરાઠ હજાર રૂપીઆ એકઠા કરેલા; તેમાંથી પંડિતશ્રીનું કરજ વગેરે પતાવતાં બાકી રૂપીઆ ૮-૯ હજાર સરકારી લોના લઇ તેમને માટે ટ્રસ્ટ કરેલા હાલ છે. તેના વ્યાજની વાર્ષિક રકમ ફક્ત રૂ. ૩૦૦ થી ૪૦૦ થાય. તે કરતાં લગભગ બમણો ખર્ચ તો, એમણે પોતાને ત્યાં આવતા વિદ્યાર્થીઓને, વગર ફીએ લણાવવા માટે સંસ્કૃત પાઠશાળા સ્થાપી છે, તેનો થતો હશે. સિવાય સંપ્રદાયની રીત પ્રમાણે ઠાકોરસેવા આદિ રાખતાં, મંદિરનો ખર્ચ કનિષ્ઠ-પણે કરતાં પણ દર માસે રૂ. ૨૫૦ થી ૩૦૦ ન થાય શું? અગર જોકે બીજા મહારાજોની માફક નથી તેમને ત્યાં ગાડી કે નથી એકાદું ઘોડું, કે નથી તેવો બીજો કોઈ પણ પ્રકારનો વૈભવ, પરંતુ ગર્દૂલાલજીના માતૃશ્રી લાડુબેટીજીમહારાજ, જે શ્રી મથુરેશજીની મોટી ગાદીના જુનાગઢવાળા મહારાજ શ્રી મગનલાલજીના બેટીજી થાય અને જેમનું મંદિર મુબઈમાં હાલ ગર્દૂલાલજી રહે છે તે છે, તે મંદિરના નિભાવને માટે-એટલો ખર્ચ રાખ્યા વગર તો તેમને છુટકોજ નહીં. વળી પોતાની ગમે તેવી ગરીબાઈ છતાં, કોઈ વૈદિક, શાસ્ત્રી આદિ અભ્યાગત આવી ચઢે તેનો યથાશક્તિ સત્કાર કરવાની જે પોતાની દુરજ સમજે, તેમને માટે માત્ર રૂ. ૮ કે ૯ હજાર ટ્રસ્ટ કરીને રૂ. ૩૦૦ કે ૪૦૦ ની વાર્ષિક પેદાશ કરી આપી તેથી શું આ પંડિતજીનું દળદર શીટાડયું કહેવાય? આટલું કરીને તો ઉલટા આ પંડિતજીને વધારે વિપરીત

સ્થિતિમાં આણી મુક્યા છે, એમ કહેવાને હરકત નથી; કેમકે એમના વિરોધી-અત્રેના કેટલાએક લ'પટ બળીયલ મહારાજો, જેઓ વૈષ્ણવો પ્રતિ ગદૂલાલજીના યથાર્થ ધર્મબોધથી પોતાની અનીતિની પેદાશમાં પહાણો પડતો માનનારા-તેમને તો ઉપરના કારણથી હલકું બીચારા બોળા વૈષ્ણવોને સમજાવવાને સહેલ પડી ગયું છે કે, ગદૂજી સરીખે મટઢાકું દેયવેકો કહા ફલ હે? વૈષ્ણવનકી તો દ્વાનત મૃષ્ટ મર્દ હે. લાહો વેટીજી તો અવ હે નહી, તાસોં યહ મટ્ટજીકો અવ કહા લગે? અપરંચ ઉનકે લિયે તો વૈષ્ણવનને બહો ફંડ કિયો હેં!!!

૪૦. આમ બનવાથી જેમ બીજાં મંદિરોમાં સામગ્રી ભેટ, આદિ વૈષ્ણવો તરફથી પહોંચે છે તેમ, શ્રીલાડુબેટીજી મહારાજવાલા બીચારા ગદૂજીના મંદિરમાં, લાડુ બેટીજી વિધમાન છતાં જેવીરીતે પહોંચતું, તે ઘણું ઓછું થઈ ગયું છે. હા, વૈષ્ણવોમાં જેઓ ખરેખરા સમજી છે, તેઓ તો એમનો શક્તિ અનુસાર સત્કાર કરવાને હજી પણ ચુકતા નથી, કેમકે સંપ્રદાયને વિષે આ પ્રપંચી નગરીમાં ધર્મ સેવા આદિનીતિથી જોતાં પણ પંડિત ગદૂલાલજી કરતાં વધારે પાત્ર બીજા કોણ છે? પણ આવો વિવેક વિચાર કરનારા તે કેટલા?

આ “ આર્યસુધમૌદય ” સભામાં સેંકડો ધનવાન અને થોડાએક વિદ્વાન વૈષ્ણવ સભાસદો છે. તેમ છતાં, પંડિતશ્રીજીની હાલની હાલત જોતાં મારાથી કહાવગર રહેવાતું નથી કે આવી અદ્ભૂત શક્તિ છતાં એમના જેવા દુર્ભાગી કોઈકજી હશે. અગર સ્વામી દયાનંદ જેવા સંયોગો [ઠેકઠેકાણે આર્ય સમાજોની

સ્થાપના-વિદ્વાનોનો સંબંધ ૪૦] પંડિત ગદૂલાલજીને મળ્યા હોત
અરે હજી પણ મળે તો-એમની આવી અવસ્થા રહી હોત-
અરે હજી રહે ખરી કે ?

સારે આ પંડિતરત્ન અદ્યાપિ અંધારામાં અથડાયાં કરે
છે એ મોટા ખેદની વાત નથી શું ?

“ આર્યસુધર્મોદય ” સભાને અંગે આજ સુધીમાં એ
પંડિતજીના ધર્મ આદિ વિષયો ઉપર કંઈ સેંકડો-ઘણાં અમુક્ય
વ્યાખ્યાનો થઈ ગયાં હશે, પણ તેનું નામ કે નિશાન રાખવાને, તે
સભાને અદ્યાપિ સુજ્યું છે? થોડા માસ થયાં એ પંડિતશ્રીના સમા-
ગમમાં આવવાથી આ લખનારના મન ઉપર જે છાપ પડી
તેનું વર્ણન કરી શકાય તેનું નથી. આરેક મહિના થયા પંડિતશ્રીના
જાહેરમાં તથા ખાનગી ગૃહસ્થોને ત્યાં થએલાં વ્યાખ્યાનો, જીદાં
જીદાં છાપાં ચોપાનિયાંમાં આવતાં થયાં છે અને તેની વાંચ
નારાઓના મન ઉપર અસર ઠીક થઈ માલમ પડે છે. આ
પુસ્તકના કામમાંથી પરવારતાં, કદરદાન ગુજરાતીઓની
અપેક્ષા દીઠામાં આવશે તો, ગદૂલાલજીના મજકુર વ્યાખ્યાનોનો
સારસંગ્રહ બહાર પાડવાને બનશે. પણ ‘ આડી રાત તેની શી
વાત ? ’ ઇશ્વરેચ્છા પ્રબળ છે. આવેશમાં વળી આટલું આડ
જવાયું, પરંતુ તેનું કારણ ઉઘાડું છે; આ પંડિતશ્રીના વૃત્તાંતની
નોંધ કોઈ પુસ્તકમાં અદ્યાપિ સુધી નહીં આવેલી હોવાથી આ
સ્થળે તેની ટુંક નોંધનું ઉપ-પ્રકરણ દાખલ કર્યા વગર રહેવાયું નહીં.
માટે વાંચનારની ક્ષમા ચાહી પ્રકૃત વિષયપર આવીએ.

“ધર્મના સાગાસાગ વિચાર” વિષેનું ભાષણ પુરૂં થયા-
 બાદ, જુદી જુદી ૧૩ ભાષાઓના વાક્યોના વ્યતિક્રમથી કહેલા
 છુટા છુટા શબ્દો તથા ઘંટડીના ટકોરા આદિ શતાવધાનના ચમ-
 ત્કારિક પ્રયોગો; તેમજ ગતાનુગતિકા, એકચરણ અને
 ત્રિચરણ સમસ્યાપૂર્તિની મામેલા છંદ, રસ અને અલંકારમાં
 સંસ્કૃત શીઘ્રકવિતા વગેરે પંડિતશ્રી તરફથી તે સભામાં કરવામાં
 આવ્યું હતું. જે જોઈ સભામાં હાજર આબાળવૃદ્ધ સર્વ-શ્રીમદ્
 દેવકીનંદનાચાર્યજી સુધ્ધાં-છક થઈ ગયા હતા અને એક બીજા
 સાથે પંડિતજીની અલૌકિક શક્તિની પ્રસંશા કરતા હતા.
 તેનો સવિસ્તર હેવાલ, લંબાણ થવાથી આ ઠેકાણે દાખલ કર-
 વાને બનતું નથી, તેને માટે અમે ઘણા દલગીર છીએ. પરંતુ
 સૌથી છેલ્લે એક ગૃહસ્થે “અંબાડી ઉંટ સીંગડે જન જીઓ રાજે
 રવી રાતમાં” એ અસંભવિત-શાદ્દલવિકીડિત છંદનું એક ગુ-
 જરાતી-ચરણ આપી બીજાં ત્રણ નવાં ચરણો બનાવી તેની
 પૂર્તિ કરવા તથા તેમાં સભાનું વર્ણન આણવાને જણાવ્યું હતું. તે
 સમસ્યા પંડિતજીએ તત્કાળ આશ્ચર્યકારક રીતે પુરી કરી આપેલી જે
 અત્રે ટાંકી લઈ આ વિષયાંતર બાબતને સમાપ્ત કરીએ છીએ :-

શાદ્દલવિકીડિત.

નીચા જે યવનો ભણી ગુણ ગણી, તત્વો લહે વેદના,
 તેથી ચિત્ત ચળે ચમત્કૃતિ ચઢે, મારે ઘણી વેદના;
 આચાર્યો બહુ ધર્મ કાર્ય કરવા, આવ્યા અહીં પાંતમાં,
 “અંબાડી ઉંટ સીંગડે જન જીઓ, રાજે રવી રાતમાં.

---

૧ શ્રુતિના. ૨ દુઃખ. ૩ વિદ્વાનોની પંક્તિમાં. ૪ ઉ-
 ઠને તે વળી શીંગડાં હોય અને તે ઉપર તે વળી હાથીઉપર હોય
 છે તેવી અંબાડી સંભવે ?

એ પછી ગોસ્વામિ શ્રીદેવકીનંદનાચાર્યજીને બ્રહ્મસમર્પણ, ગુરુધર્મ વગેરે સંપ્રદાય સંબંધી બાબતોપર કેટલાક ભાટીઆ ગૃહસ્થોએ પ્રશ્નો પૂછ્યા હતા, જેના ઉત્તર મહારાજશ્રીએ ધણી સ્વતંત્રતાથી દઢ પ્રશ્નકાર તથા શ્રોતાઓના મનનું સમાધાન કર્યું હતું. એ મેલાવડાને ત્રીજે દિવસે એટલે અધિક જ્યેષ્ઠ શુદ્ધિ ૧૧ તા. ૨૪ મી એ ને રવિવારને દિને “ આર્યસુધમોદય ” સભામાં શ્રીમદ્ દેવકીનંદનાચાર્યજીએ “ વૈદિક ધર્મની આવશ્યકતા ” વિષે એક સુરસ વ્યાખ્યાન આસરે ૧૫૦૦ માણસોની ઠંઠ વચ્ચે આપ્યું હતું. મહારાજશ્રીના એ ભાષણની મતલબ અત્રે આપી, આ પ્રકરણ સમાપ્ત કરીએ છીએ.

શ્રીમદ્ દેવકીનંદનાચાર્યજી મહારાજનું

“ વૈદિકધર્મની આવશ્યકતા ” વિષે

વ્યાખ્યાન.

“ ચિન્તાસંતાનહંતારો યત્પાદામ્બુજરેણવઃ ।

સ્વીયા નાન્તાન્નિજાચાર્યાન્ પ્રણમામિ મુહુર્મુહુઃ ॥૧॥

યદનુગ્રહતો જન્તુઃ સર્વદુઃખાતિગોભવેત્ ।

તમહં સર્વદા વંદે શ્રીમદ્વલ્લભનંદનમ્ ॥ ૨ ॥ *

* સદરહુ એ શ્લોકથી મંગલાચરણ કરીને ભાષણ શીરૂ કર્યું હતું. એનો ભાવાર્થ આપ્રમાણે છે : જેના ચરણ કમળની રેણુ ભક્ત જનની વિસ્તાર પામેલી ચિંતાને હરેછે, તે શ્રીમદ્-વલ્લભાચાર્યજીને હું વારંવાર પ્રણામ કરુંછું. જેના અનુગ્રહથી પ્રાણી સર્વ દુઃખથી પાર પડે તેવા શ્રીમદ્વલ્લભનંદન(શ્રીવિઠ્ઠલનાથજી-ગોસાઈજી) ને હું સર્વદા વંદન કરુંછું.

“વર્ણાશ્રમ ધર્મનો ઉપદેશ કરવાનો ચાલ આપણા વૈષ્ણવ સંપ્રદાયમાં દેખવામાં આવતો નથી. તેનું કારણ એ કે અસલ આ સંપ્રદાયના શિષ્યોમાંનો ઘણો ભાગ પોતપોતાના વર્ણાશ્રમ ધર્મ પ્રમાણે ચાલતો હતો. માટે એ બાબતનો ઉપદેશ કરવાની જરૂર નહોતી. હાલ કેટલાક લોકો વર્ણાશ્રમ ધર્મથી બ્રષ્ઠ થયા છે. માટે એ બાબતનો ઉપદેશ કરવાની આ કાળમાં ઘણી જરૂર છે. કેમકે તેમ થએથી વેદ શું? વૈદિક ધર્મ શું? તે લોકોના સમજવામાં આવે. વેદ ધર્મની આવશ્યકતા સમજીને, ગર્ભાધાનાદિ ૧૬ સંસ્કારો બરાબર કરવા જોઈએ, જેથી વૈદક શાસ્ત્રમાં તથા ધર્મ શાસ્ત્રમાં કહેલા કાયદાઓ બરાબર મળી શકે. તે કાયદાઓ એ કે, ૧૮ વર્ષ પહેલાં પુરૂષનું વીર્ય પડવાથી તે નિસ્તેજ, નબળો અને પ્રતાપ (પરાક્રમ-કીર્તિ) વિનાનો થઈ જાય. તેમજ સ્ત્રીને પણ શોભનમુદૂર્ત (રજોદર્શન) થયાં પહેલાં, તેની સાથે લૌકિક વહેવાર થાય, તો તે સ્ત્રીની પણ શરીર શક્તિ ક્ષીણ થાય છે. અને ગર્ભ પણ નબળો ઉત્પન્ન થાય છે. શાસ્ત્ર પ્રમાણે, બ્રહ્મચર્ય પાળવાથી શરીર સારું રહે, પ્રજા સખલ થાય, ઇત્યાદિ વૈદકશાસ્ત્રના કાયદાઓ મળે છે, તેમ વળી ધર્મશાસ્ત્રના નિયમો પણ પળાય છે. પ્રથમતઃ તેણે કરીને બાલકોને સારો વિદ્યાબ્યાસ કરવાને અવકાશ મળે છે. નાની વયમાં છોકરાનો વિવાહ કરી પાડીએ તો તેને ઘર કામકાજમાં જોડાવું પડે, ત્યારે તે બાળક બહુ કેમ શકે? વિદ્યાની સાથે બીજાં ઘણા પ્રકારનાં, તન, મન તથા ધનનાં નુકસાનો થાય છે, એટલું જ નહીં પણ, મનુષ્યની સંસારી રિચિતિ તેથી એવલ બગડી જઈને તે ધર્મને યથાર્થ સિદ્ધ કરી શકતો નથી. માટે વેદ પ્રમાણે બ્રહ્મચર્ય આદિ આશ્રમો જરૂર પાળવા જોઈ-

એ. શ્રીમદ્ભાગવત્ના છઠા સ્કંધમાં (વષ્ટ્યુદ્ધતો પ્રતિ યમદૂતોઃ
એ કહેલું છે કે,

વેદપ્રણિહિતો ધર્મોદ્યધર્મસ્તદ્વિપર્યયઃ ।

વેદો નારાયણઃ સાક્ષાત્ સ્વયંભૂરિતિશુશ્રુમ ॥

જે વેદમાં બતાવ્યું હોય તે ધર્મ અને જે વેદથી વિપરીત
હોય તે અધર્મ. વેદ સાક્ષાત્ નારાયણ છે. (તે) પોતાની મેળે
પ્રગટ થએલો છે.

બ્રહ્મચર્યાશ્રમવાળાએ વેદમાં કહ્યા પ્રમાણે બ્રહ્મચર્ય પાળી
ગુરુને ઘેર રહી વિદ્યાભ્યાસ અવશ્ય કરવો જોઈએ. તે પુરો થએ
ગુરુદક્ષણા દઈ ઘેર આવવું. અને ત્યારપછી ગૃહસ્થાશ્રમ પણ
જરૂર કરવો જોઈએ.

ગૃહસ્થાશ્રમ એ બધા આશ્રમોનું મૂળ છે. બ્રહ્મચારી
અને સંન્યાસીનો મૂળ આધાર પણ ગૃહસ્થાશ્રમીઓ ઉપરજ છે.
ગૃહસ્થોને ઘેરથી આણેલી ભિક્ષાથી તેઓ પોતાનું પેટ ભરે છે.
માટે ગૃહસ્થાશ્રમ સર્વ કોઈએ કરવો જોઈએ. પણ તે કુતરા બ-
લાડાની માફક કેવલ વિષય ભોગ માટે નહીં. ગૃહસ્થ ધર્મ
અગ્નિહોત્ર વગેરે વૈદિક કર્મો અવશ્ય કરવાં જોઈએ. જ્યારે
ધંદ્વિઓ વિષયભોગથી ધરાય ત્યારે ભલે વાનપ્રસ્થાશ્રમ લેવો.

વાનપ્રસ્થાશ્રમના બે પ્રકાર છે. એક તો સ્ત્રીને સાથે
તેડીને વનમાં જવું અને બીજો સ્ત્રી ઘેર પુત્રને સોંપીને એકલા-
જ વનવાસ કરવો. આ બંને પ્રકાર શાસ્ત્રમાં કહેલા છે. સ્ત્રી
સાથે હોય તોપણ વાનપ્રસ્થાશ્રમમાં સ્ત્રી સાથે એકાંતનો
લૌકિક વહેવાર રાખવાનો નિષેધ છે, કારણકે, એ દંપતિ
(બેઉજણ) મન તથા ધંદ્વિઓનો નિગ્રહ કરનારા હોવાં જોઈએ.

એ દંપતિએ વનમાં એક બીજની વચ્ચે માત્ર એક લાકડીનો આંતરો રાખીને ઝાડની છાલપર સુતું જોઈએ; એટલુંજ નહીં પણ, બંનેમાંથી એકેના મનમાં કામનો લગાર પણ સંકલ્પ ઉઠવો ન જોઈએ. મનોવિકારથી પણ એ આશ્રમના ધર્મનો ભંગ થાય છે. આ બાબત પ્રસંગે જણાવવી પડી; બાકી આ કાળમાં તેનો ઉપયોગ નથી. હમણા કળિયુગમાં વાન-પ્રસ્થાશ્રમ ગ્રહણ કરવાને શાસ્ત્રમાં મના કરેલી છે.

ચોથો સંન્યાસાશ્રમ છે. સ્ત્રીપુરૂષ નજીક નજીકમાં એક પથારીએ સુએ તોપણ ઈંદ્રિઓને કોઈપણ જાતનો વિકાર ન થાય એવો પક્ષો વિરાગ થાય ત્યારેજ સંન્યાસ લેવાનું કહ્યું છે. હમણા ઘણા ખરા (જોગટાઓ) માંથુ મુંડાવી જનોઈ બાળી હાથમાં એક દંડ તથા કમંડળ લઈને સંન્યાસી બની જાય છે. પણ વૈરાગ્ય વિના સંન્યાસી બનવું એ શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ છે. સંન્યાસના પણ કુટીચક આદિ ચાર ભેદો છે. તે ભેદો શાસ્ત્ર પ્રમાણે પોતાનો અધિકાર તપાસીને સ્વીકારવા પડે છે. એકજ ગામમાં ઘણા દિવસ પડી રહેવું એ સંન્યાસીનો ધર્મ નથી. સંન્યાસી પછી એક પરમહંસ દશા છે. એ જીદાજ પ્રકારની છે. એનું વર્ણન અત્રે કરવાની જરૂર નથી.

જેમ ચાર આશ્રમ છે, તેમ વર્ણ (જાતિ) પણ ચાર છે. “એ વર્ણો પાછળથી એક બીજની મતલબથી બ્રાહ્મણોએ ઉભી કરી છે અને પ્રથમ (સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિના સમયમાં) એકજ વર્ણ હતી” એવું કેટલાક આધુનિક નવા વિચારવાળાઓનું માનવું છે. પરંતુ, એ વાત ખરી નથી. ચારે વર્ણો અનાદિ કાળથી છે. શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન પોતે ગીતાજીમાં જણાવે છે કે,

ચાતુર્વર્ણ્ય મયા સૃષ્ટં ગુણકર્મવિભાગશઃ

(અ. ૪ શ્લોક ૧૩).

“ ગુણકર્મવિભાગે કરીને ચારે વર્ણો મેંજ સર્જેલી છે.”

અને ૧૮ માં અધ્યાયમાં વધારે સ્પષ્ટ રીતે આમ કહ્યું છે:—

બ્રાહ્મણક્ષત્રિયવિશાં શૂદ્રાણાં ચ પરંતપ ॥

કર્માણિ પ્રવિભક્તાનિ સ્વભાવપ્રભવૈર્ગુણૈઃ ॥૪૧॥

શમો દમસ્તપઃ શૌચં ક્ષાંતિરાર્જવમેવ ચ ॥

જ્ઞાનં વિજ્ઞાનમાસ્તિક્યં બ્રમ્હકર્મ સ્વભાવજમ્ ॥૪૨॥

શૌર્યં તેજો ધૃતિર્દાક્ષ્યં યુદ્ધે ચાપ્યપલાયનમ્ ॥

દાનમીશ્વરભાવશ્ચ ક્ષાત્રં કર્મ સ્વભાવજમ્ ॥૪૩॥

કૃષિગોરક્ષવાણિજ્યં વૈશ્યકર્મ સ્વભાવજમ્ ॥

પરિચર્યાત્મકં કર્મ શૂદ્રસ્યાપિ સ્વભાવજમ્ ॥૪૪॥

સ્વે સ્વે કર્મણ્યભિરતઃ સંસિદ્ધિં લભતે નરઃ ॥૪૫॥

હે પરંતપ ! સ્વભાવથીજ ઉત્પન્ન થએલા ગુણોએ બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રી, વૈશ્ય અને શૂદ્રના કર્મો જુદાં જુદાં છે. ૪૧.

શમ, દમ, તપ, શૌચ, શાંતિ, આર્જવ, જ્ઞાન-જાણવું, વિજ્ઞાન-અનુભવ અને આસ્તિક્ય-એ બ્રાહ્મણનાં સ્વાભાવિક કર્મ છે. ૪૨.

શૌર્ય, તેજ-પ્રતાપ, ધૈર્ય, ચાતુર્ય, યુદ્ધમાં અપલાયન (પાછા પગલાં ન ભરવાં તે), દાન અને ઇશ્વરભાવ એ ક્ષત્રી-ઓના સ્વાભાવિક કર્મ છે. ૪૩.

ખેતી, ઢોરોનું પાલણુ અને વેપાર ધંધો કરવો એ વૈશ્યના સ્વાભાવિક કર્મ છે. અને (એ ત્રણે વર્ણુની) સેવા કરવી એ શૂદ્રનું સ્વાભાવિક કર્મ છે. ૪૪.

એ પોત પોતાના કર્મમાં એકનિષ્ઠાથી આસક્ત રહેનાર નર સારી રીતે સિદ્ધિને (જ્ઞાનીની દશાને) પામે છે. ૪૫.

એ રીતે વર્ણાશ્રમ ધર્મની કેટલીક હકીકત ટૂંકમાં કહી. એમ ચારે વર્ણ પોત પોતાના ધર્મો શાસ્ત્રપ્રમાણે બરાબર પાળવા જોઈએ. એ વર્ણાશ્રમ ધર્મો વેદ અને સ્મૃતિઆદિમાં વિસ્તારથી નિરૂપણ કરેલા છે. સ્કંદપુરાણમાં એક ઠેકાણે ભગવાને કહ્યું છે કે વેદ અને સ્મૃતિ એ બે મારી આજ્ઞા છે. જે કોઈ એ પ્રમાણે ન ચાલે તે મારી આજ્ઞાનું છેદન કરનાર અને મારો દેશી બને છે. તે મારો ભક્ત હોય તોપણ તેને (ખરો) વૈષ્ણુવ ન જાણવો. શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્યજીએ પણ પોતાના બનાવેલા “નિબંધ” નામના ગ્રંથમાં કહેલું છે કે:-

ધર્મમાર્ગે પરિત્યજ્ય છલેનાધર્મવર્તિનઃ ।

પતંતિ નરકે ઘોરે પાષંડમતવર્તનાત્ ॥

ધર્મમાર્ગ છોડી છળે કરીને અધર્મમાં વર્તનાર લોકો પાખંડ મતમાં વર્તવાથી ઘોર નરકમાં પડે છે.

પાખંડ (પાષંડ) શબ્દના અર્થ બે છે. (૧) પા એટલે પાપ અને ષંડ એટલે સમૂહ. પાપનો સમૂહ તે પાખંડ.

(૨) પાશબ્દેન ત્રયો વેદા જગતઃ પાલનાત્ મતાઃ જગતનું પાલન કરવા ઉપરથી “પા”શબ્દે કરીને ત્રણ વેદ તેનું “ખંડ” એટલે ખંડન કરનાર એવો જે મત તે પાખંડમત. છળ એટલે મનમાં કંઈ અને બહારથી આચરણ બીજું તે, જેમકે,

અંતઃ શાક્તા બહિઃ શૈવાઃ ।

સમામધ્યે તુ વૈષ્ણવાઃ ॥

મનમાં શાક્ત (શક્તિ એટલે દેવીના ઉપાસક), બહારથી (ભરમ રૂદ્રાક્ષ ધારણ કરીને) શૈવ અને સભામાં (તુળસીનીમાળા અને ઉર્ધ્વપૂંડ્ર તિલક કરીને) વૈષ્ણુવ બને, તેનું નામ

છળ. જેમ “ પોથીમાંના રીંગણાં ” ની કહેવત છે તેમ, માટે
છળ ધર્મ ન કરવો.

ગુરૂ પણુ પોતે સદાચરણુ કરી બીજને ઉપદેશ કરે ત્યારેજ
શિષ્યોના મનપર તે ઉપદેશ બરાબર ઠસે (અસર કરે). બરા-
બર આચરણુ ન કરે એવા ગુરૂનું કહ્યું કોઈ માનતા નથી. છળ
કરનાર ગુરૂ માટે એક ઇતિહાસ શ્રીમદ્ વલ્લાભચાર્યજીના ચરિ-
ત્રમાં છે કે પોતે દક્ષિણયાત્રા કરવા પધાર્યા હતા ત્યાં કોઈ એક-
ઠેકાણે રસ્તામાં એક અજગર પડેલો હતો, જેને હજારો કીડા
વળગેલા હતા. તેને જોઈ શિષ્યોએ આચાર્યજીને પુછ્યું કે
આણે શાં પાપ કર્યા છે કે તેનું આવું દારણુ ફળ ભોગવે છે? ત્યારે
તેમણે કહ્યું કે આ અજગર પૂર્વજન્મમાં એક બ્રાહ્મણ-ગુરૂ હતો.
તેણે અનેક ચેલા કર્યા પણુ પોતામાં સામર્થ્ય ન હોવાથી તેમનો
ઉદ્ધાર કરી શક્યો નહીં. તે ગુરૂ આ અજગર છે અને તેના
શિષ્યો આ કીડા થયા છે. માટે

લોભી ગુરૂ લાલચુ ચેલા,
દોનું નરકમેં ઠેલમઠેલા.

જેનું પરિણામ બને છે. લોકોએ વેદ ધર્મ અવશ્ય પાળવો જોઈએ
અને ગુરૂઓએ તે પળાવવો જોઈએ. ભગવદ્ભક્તિ કરવી તે પણુ
વર્ણાશ્રમધર્મયુક્ત કરવી જોઈએ. વૈદિક ધર્મનો આગ્રહ આ સંપ્ર-
દાયમાં અસલથી છે. હમારી જ્ઞાતી (મહારાજો) માં હાલ
૧૬ સંસ્કારો થાય છે. તેમ ત્રણ સંધ્યા પણુ નિત્ય ચાલે છે.
શ્રીમદાચાર્યજી પંડે અગ્નિહોત્રી અને સોમયાજી હતા. અને
તેમની ચાર પાંચ પેઢી સુધી અગ્નિહોત્ર અને સોમયજ્ઞ
વગેરે મોટા મોટા યજ્ઞ કરનારા હતા. એટલામાટે કેટલાક તો
આજ સુધી દીક્ષિતજી* ના નામથી જાળખાય છે. જે વૈદિક

* યજ્ઞોક્તરી દીક્ષા લેનાર તેને દીક્ષિત કરીને કહે છે.

ધર્મ આવશ્યક ન હોય તો આમ કેમ અને ? શ્રીગુંસાઈજી જળપુર પાસે ઘડા ગામમાં ગયા ત્યારે તેમની સાથે કેટલાક નાતિલા તૈલગો અગ્નિહોત્રી હતા. તેમને ત્યાંની દુર્ગાવતી રાણીએ ભેટ કરેલાં ૧૦૮ ગામ પોતે ન રાખતાં વાંટી આપ્યાં હતા. કારણ, અમારામાં દાન ન લેવાનો રીવાજ અસલથી ચાલ્યો આવે છે. એ દુર્ગાવતી રાણીના આગ્રહથી ૨૨ મહિના શ્રી ગુંસાઈજી ત્યાં બીરાજ્યા હતા અને ત્યાં એક વિષ્ણુયાગ કર્યો હતો. તેમજ ચારે વર્ણના શિષ્યો પણ પોતપોતાના વર્ણાશ્રમ ધર્મ પાળતા હતા. તેનો નમુનો હાલ કાશી વગેરે સ્થળોના ક્ષત્રી વૈશ્યોમાં દેખાય છે.

ભક્તિરૂપ ઉત્તમ સ્થાનમાં પહોંચવાને વર્ણાશ્રમ ધર્મરૂપી સીડી છે. તે સીડીપર ક્રમેક્રમે સદ્ધર્મ અને સત્સંગ વૃત્તિથી ચઢી શકાય છે. એકદમ ઠેકઠો મારીને કોઈ જવા ઇચ્છે તો તેના હાથ ધગ ભાગી પડે. યજ્ઞ વગેરે વૈદિક ધર્મો ભક્તિનાં મુખ્ય સાધન છે. આ વાત “સર્વોત્તમ સ્તોત્ર”માં પણ શ્રી ગુંસાઈજીએ સૂચવેલી છે. વળી આચાર્યજીનું નામ કર્મમાર્ગપ્રવર્તક એવું છે. જો આ સંપ્રદાયમાં કર્મની આવશ્યકતા ન હોત તો આ નામજ ન પડત. વળી યજ્ઞમોક્તા યજ્ઞકર્તા રાસલી-લૈક તાત્પર્યઃ એટલે યજ્ઞ ભોગવવાવાળા, યજ્ઞ કરવાવાળા અને રાસ લીલાનું તાત્પર્ય જાણવાવાળા, આવા પણ આચાર્યોના નામ છે. માટે લોકો (વૈષ્ણવો) એ અંતઃકરણપૂર્વક ભક્તિમાં નિષ્ઠા રાખવી. અને ભક્તિનું સાધન સમજી વર્ણાશ્રમ વગેરે વૈદિક ધર્મનું આચરણ અવશ્ય કરવું. વૈદિક ધર્મની આવશ્યકતા નિબંધ, સર્વાર્થનિર્ણય વગેરે ગ્રંથોમાં શ્રીમદ્વાચાર્યજીએ ધણા લખાણથી જણાવી છે. તે આરા પાળી વર્ણાશ્રમધર્મ સૌ જણે પાળવો એવી મારી લલામણુ છે.”

પ્રકરણ ૩.

—૦—

ગયા પ્રકરણને અંતે આપેલા વ્યાખ્યાનની નોંધ મુજબના રોજીંદા વર્તમાનપત્રોમાં આવી અને મુજબના વૈષ્ણવ વર્ગમાં તેથી મોટા ખળભળાટ થઈ રહ્યો; એ મહારાજના વિચાર કેવા છે, તેનું સહેજ સ્વરૂપ લોકોના સમજ્યામાં આવ્યું. ઠેકઠેકાણે તેમની પધરામણીઓ થવા લાગી. દરરોજ પાંચ પચીસ વૈષ્ણવો એમની કને ધ્વજસમર્પણ તથા જનોઈ લેવા લાગ્યા. કેટલાક ભાવકાઓ માત્ર તેમની નિંદા કરવા લાગ્યા. અધિક જ્યેષ્ઠ (પુરૂષોત્તમ) માસમાં ૨૧૦ રૂઢનાથજી તારાચંદ નામના ગૃહસ્થે ગુલામવાડીમાં શ્રી-મદ્ ભાગવતની ૧૦૮ સપ્તાહ ખેસાડી હતી, ત્યાં પણ મહારાજશ્રી નિત્ય સાંજરે પધારતા હતા. મુખ્યત્વેકરીને આ માસમાં તેઓએ પોતાનો મુકામ વાલકેશ્વર રાખેલો હતો; માટે તે સમયમાં વધારે જાણવાજોગ બનાવો બન્યા નથી. પુરૂષોત્તમ માસમાં તેમણે એક પ્રકારનું અનુષ્ઠાન રાખ્યું હતું એમ પણ કહેવાય છે.

બીજા જ્યેષ્ઠ શુદ્ધિ ૨ વાર રવેકે તા. ૧૪ મી જુનને દિને “આર્ય મુધર્મોદય” સભામાં “જગતની ધ્વજરૂપતા” વિષે પંડિતશ્રી ગદૂલાલજીના વ્યાખ્યાન પ્રસંગે મહારાજશ્રી પધાર્યા હતા. ગદૂલાલજીનું વ્યાખ્યાન પૂરું થયા પછી, એ સભાને અંગે ફરીથી એકવાર જાણણુ આપવાને મહારાજશ્રીને વિનંતિ કરવામાં આવી, અને શુદ્ધિ ૬ ગરેકે તા. ૧૮ મી જુનને દિવસે તેમણે “સંસ્કારાદિ ધર્મો” વિષે વ્યાખ્યાન આપવાને કબુલ કર્યું હતું. પરંતું બનાવ એવો બન્યો કે, તે દિવસે તેમનું શ્રીઅંગ (શરીર)

બરાબર ન રહ્યું; તેમ છતાં, તેમણે સભામાં પધારી એ વિષયપર એક ટૂંક ભાષણ આપ્યું હતું. જે પછી પંડિતશ્રી ગદૃલાલજીએ તે ઉપર યથાર્થ વિવેચન કર્યું હતું. એ વિવેચન તથા ગોસ્વામિ શ્રીમદ્દેવકીનંદનાચાર્યજીના “સંસ્કારાદિ ધર્મ” વિષેના ભાષણરૂપી આભૂષણથી આ પ્રકરણને શણગારીએ છીએ, અને તેમાં સૂચવેલી બાબતોપર સંપૂર્ણ લક્ષ આપવાને વાંચનારને વિનવીએ છીએ.

ગોસ્વામિ શ્રીદેવકીનંદનાચાર્યજીનું ભાષણ.

સંસ્કારાદિ ધર્મ.

“જીવમાત્ર સુખની ઇચ્છા રાખેછે. દુઃખમાં અપ્રીતિ અને સુખમાં પ્રીતિ એ પ્રાણી માત્રની સ્વાભાવિક વૃત્તિ છે. એક વખતે વ્યાસજી હિમાલય પર્વતપર બેઠા હતા, તેવામાં તેમને પૃથ્વી પરિક્રમા કરવાની ઈચ્છા થઇ. ફરતાં ફરતાં તેઓ કાશી-ક્ષેત્રમાં પધાર્યા. ત્યાં લોકોએ કહ્યું આપ ભલે પધાર્યા ! હવે અમને વાંછિત સુખ પ્રાપ્ત થશે. તેના ઉત્તરમાં વ્યાસજીએ કહ્યું

उद्धर्वाहु विरोम्येष नहि कश्चिच्छृणोति मे ।

धर्मादर्थश्च कामश्च स किमर्थं न सेव्यते ॥

હું જાંચા હાથ કરી કરીને પોકારું છું, પણ મારું સાંભળે છે કોણ ? ધર્મથીજ અર્થ અને કામ સિદ્ધ થાયછે. ત્યારે લોકો ધર્મનું સેવન શામાટે કરતા નથી ?

ધર્મ વડેજ સર્વ પ્રકારનું સુખ સંપાદન કરાય છે. ત્યારે ધર્મ તે શું ? તેને કેમ ઓળખવો ? પૂર્વમીમાંસામાં ધર્મનું લક્ષણ આ પ્રમાણે કહેલું છે. પ્રેરણા અને વિધિ એજ ધર્મનાં મુખ્ય લક્ષણો છે. તે લિંગ, લેટ, લોટ, તદ્વિયત અને અનિયત એ પાંચથી જણાય છે, જેમકે અહરહઃસંધ્યામુપાસીત્ એટલે પ્રતિદિન સંધ્યા કરવીજ જોઈએ; બ્રાહ્મણં નાવગુરેત્ બ્રાહ્મણનો તિસ્કાર ન કરવો ઈત્યાદિ દ્રષ્ટાંતોથી ધર્મનું સ્વરૂપ સમજી શકાય છે. ત્યારે હવે ધર્મનો અધિકારી કોણ ? તો તસ્યાધિકારી વર્ણાશ્રમવાન્ માત્ર વર્ણાશ્રમવાળા તેના અધિકારી છે. અર્થાત્ ચારે વર્ણના મનુષ્યોએ પોતપોતાના આશ્રમાદિ ધર્મોનું યથાર્થ આચરણ કરવું જોઈએ. વર્ણાશ્રમ ધર્મ પાળવાથી કેટલો લાભ છે તે દેખાડવાને કહ્યું છે કે—

વર્ણાશ્રમાચારવતા પુરુષેણ પરઃ પુમાન્ ।

વિષ્ણુરારાધ્યતે ધર્મેધર્મઃ સર્વાર્થસાધકઃ ॥

વર્ણાશ્રમધર્મવાળો જે પુરુષ છે તે મહાત્મ પુરુષ વિષ્ણુનું આરાધન કરે છે, અને ધર્મનું આચરણ કરીને, તે ધર્મ વડેજ પોતાના સર્વ અર્થો સાધી લે છે.

હવે, ચારે વર્ણના મનુષ્યો સંસ્કારના અધિકારી છે, તે કેવી રીતે, તો કે—

બ્રહ્મક્ષત્રિયવિદ્ગૂદ્રા વર્ણાસ્ત્વાચાક્ષયો દ્વિજાઃ ।

નિષેકાદ્યાઃ સ્મશાનાંતાસ્તેષાં વૈ મંત્રતઃ ક્રિયાઃ ॥

પ્રાજ્ઞાણ, ક્ષત્રી, વૈશ્ય અને શૂદ્ર એ ચાર વર્ણ છે, તેમાં પહેલા ત્રણ દિગ્ગ કહેવાયછે. દિગ્ગને ગર્ભાધાન જે આદિ સંસ્કાર છે, ત્યાંથી લઇને મરણ પર્યંતના સોળે સંસ્કારોની સંમંત્રક ક્રિયાનો અધિકાર છે. તે સંસ્કારો* આ પ્રમાણે છે—

ગર્ભાધાનમૃતૌ પુંસઃસવનં સ્યંદનાત્પુરા ।

ષષ્ઠેઽષ્ટમે વા સીમંતો માસ્યેતે જાતકર્મચ ॥

ગર્ભાધાન રૂતુ પ્રાપ્ત થયા પછી કરવું જોઈએ. હમણા કંટલાક લોકો સ્ત્રીને રૂતુ(રજોદર્શન)પ્રાપ્ત થયાં પહેલાંજ તેની સાથે શરીર સંબંધ કરેછે એ સર્વ અનર્થોનું મૂળછે. સ્ત્રી સાથે લૌકિક વ્યવહાર રૂતુ આવ્યાની પહેલાં નજ થવો જોઈએ. ગર્ભ રહ્યા પછી અને ગર્ભમાં બાલક ફરકતું થાય તે આગમ્ય પુંસવન સંસ્કાર, ગર્ભ રહ્યા પછી ૬ કે ૮ મહિને સીમંત જોને અગરણી કહેછે તે સંસ્કાર અને ત્યાર બાદ જાતકર્મ સંસ્કાર કરવો. અને—

‘અહન્યેકાદન્ને નામ, ચતુર્થે માસિ નિષ્ક્રમઃ ॥

ષષ્ઠેઽન્નપ્રાશનં માસિ ચૂડા કાર્યા યથાકુલમ્ ॥

બાલક જન્મ્યા પછી અગ્નિઆરમે દહાડે નામકરણ સંસ્કાર કરવો; ચોથે મહિને ધરની બહાર કહાડીને છોકરાને સૂર્ય દર્શન કરાવવું; અને છઠે મહિને અન્ન પ્રાશન તથા ચૂડા કર્મ (એટલે વાળ ઉતરાવવાનો) સંસ્કાર કરવો. એ સંસ્કાર

• સંસ્કાર સંબંધી વિશેષ ખુલાસો હવે પછીના પંડિત શ્રીગૃહલાલજીના વિવેચનમાં વિસ્તારથી આવશે.

પોતપોતાના કુળની રીત પ્રમાણે મોડા વહેલા કરેછે, એ-
ટમે તેને માટે નક્કી હદ નથી.

एवमेनः शमं याति बीजगर्भसमुद्भवम् ।

तूष्णीमेताः क्रियाः स्त्रीणां विवाहस्तु समंत्रकः ॥

એ સંસ્કારો કરવાથી સ્ત્રીના ઉદરમાં ગર્ભ ધારણ કરવાથી
જે અનેક પ્રકારના દોષ થાયછે તે બધા દોષોનું નિવારણ થાયછે.
એ સંસ્કારક્રિયા દ્વિજ વર્ગના પુરુષને માટે વેદ મંત્ર સહિત છે
અને દ્વિજ વર્ગની સ્ત્રીઓને વિવાહ સિવાયના બીજા સંસ્કારો
અમંત્રક થાયછે.

गर्भाष्टमेष्टमे वाब्दे ब्राह्मणस्योपनायनम् ।

राज्ञामेकादશે सैके विशामेके यथाकुलम् ॥

તે પછી ઉપનયન સંસ્કાર. તે બ્રાહ્મણને ગર્ભથી અથવા
જન્મથી ૮ મે વર્ષે, રાજા એટલે ક્ષત્રીઓને ૧૧ મે વર્ષે
અને વૈશ્યોને તે પછી એક વર્ષે એટલે ૧૨ મે વર્ષે થવો જોઈએ.
ત્રણે વર્ણમાં કુળની રીત પ્રમાણે ઉપનયન સંસ્કાર કંઈક મેળોડો
વહેલો પણ થઈ શકે છે.

उपनीय गुरुः शिष्यं महाव्याहृतिपूर्वकम् ।

वेदमध्यापयेदेनं शौचाचारांश्च शिक्षयेत् ॥

એ પછી વિદ્યાગુરુએ ઉપનીત થએલા શિષ્યને વેદનું
અધ્યાપન કરાવવું અને શાસ્ત્ર પ્રમાણે શૌચ તથા આચાર શિષ્ય-
વવા તથા પળાવવા જોઈએ.

હમણા ગુજરાત તથા આ પ્રાંતના ક્ષત્રી વૈશ્યોએ પોત-
પોતાના આચારો ધણે અંશે છોડી દીધાછે. આઠી પૂર્વ અને ઉત્તર

તરફના ક્ષત્રી અને વૈશ્યો પોતાના આચારો હજુ પણ ઠીક ઠીક પાળે છે. આણી તરફના લોકો આશ્રમધર્મ પોતે પાળતા નથી અને પોત પોતાના પુત્રો પાસે પળાવતા નથી ! તેમજ તેઓ રૂઠુંશાંતિ પણ કરતા નથી.!!! વિવાહ થયા પછી સ્ત્રી સાથે ખીન્ને વ્યવહાર રાખવાને હરકત નથી, પરંતુ એકવાર સ્ત્રી સાથે શરીર સંબંધ થઇ ગયો તો પછી એ રસ છોડ્યો છુટતો નથી. એ રસથી તો મોટા મોટા ક્ષત્રીઓની પણ ખુદ્ધિ બ્રહ્મ થઈ છે, તો હાલના પામર પ્રાણીઓની થાય એમાં શી નવાઈ ?

આ પ્રસંગે મારે કહેવું જોઈએ કે માબાપોજ છોકરાને બગાડે છે. પોતાના બાળકોને સુશિક્ષણ ન આપવાથી તેઓ તેમના શત્રુ બને છે. નીતિશાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે—

માતા વૈરી પિતા શત્રુઃ યેન બાલો ન પાઠિતઃ ।

ન શોભતે સભામધ્યે હંસમધ્યે વ્રકો યથા ॥

જે માબાપો પોતાના બાળકને બણાવતા નથી તે માતા તેની વેરણુ અને પિતા તેનો શત્રુ છે, કેમકે પંડિતોની સભામાં અનેક પ્રકારની શાસ્ત્રચર્ચા થતી હોય, ત્યાં અબણુ બેઠો હોય તો તેને બગલાની પેઠે ટગર ટગર જોયાં કરવું પડે. તેથી તેવો મૂર્ખ આખરે એમજ કહે કે મુઆ મારા માબાપ ! જો વિદ્યા બણાવી હોત તો પછી શી પીડા હતી ? વાસ્તે લોકોએ પોતાના

૧. પ્રથમ રજોદર્શન જે સમયમાં કે જેવી હાલતમાં થયું હોય તે સમય વગેરેથી થતા દોષો દૂર કરવા દેવતાઓની પૂજા તથા હોમ કરવામાં આવે છે તે.

૨. દંપતીનું પરસ્પર ભાષણ, કાંઈ પણ વસ્તુની આપલે, જમવું જમાડવું વગેરે વ્યવહાર તે.

પુત્રોને વિધા લાગાવવી, ધર્મ તથા કુળની રીત પ્રમાણે આચાર પળાવવો અને વર્ણાશ્રમ ધર્મપર અત્યંત આગ્રહ રાખવો. પરમેશ્વર પ્રત્યે પણ મારી એજ પ્રાર્થના છે કે, “હે પ્રભો ! અમારા લોકો (ધર્મ ગુરુઓ) હમેશાં ધર્મોપદેશ કરતા રહે અને લોકો તે સાંભળીને તે પ્રમાણેનું આચરણ કરે એવી આપે (ઈશ્વરે) સર્વનાપર કૃપા કરવી. અને લોકો (વૈષ્ણવો) એ એમ ન સમજવું કે અમે (મહારાજો) ઉપદેશ કરીએ તેજ માત્ર સાંભળવો અને બીજનો ન સાંભળવો. જે કોઈ ધર્મનો ઉપદેશ કરે તે લક્ષ પૂર્વક સાંભળવો તેમાં લાભ છે. બીજનો સદુપદેશ સાંભળવાથી છોવાઈ જવાતું નથી !! માત્ર તે ઉપદેશને યથાર્થ સમજીને સર્વ લોકોએ ધર્મોચરણ કરવું એજ મુખ્ય તાત્પર્ય છે. મને આશા છે કે આ માફ’ બોલતું વૃધાનો બકારો ન થતાં લોકો પોતપોતાના સદ્ધર્મમાં પ્રવર્તશે અને યથાર્થ ધર્મોચરણ કરી, વર્ણાશ્રમ ધર્મ ખરાબર પાળશે.”

પંડિતશ્રી ગદ્દલાલજીનું વિવેચન.

ગોસ્વામિશ્રીનું ભાષણ પુરું થયા બાદ પંડિત શ્રી ગદ્દલાલજીએ તે ઉપર પોતાનું વિવેચન કરવા માંડ્યું. પ્રથમતઃ મંગુળાચરણમાં તેમણે નીચેના શ્લોકથી ઈશ્વર સ્તુતિ કરીઃ-

શાર્દૂલવિક્રીડિત વૃત્ત.

જન્માદ્યસ્ય યતોન્વયાદિતરતશ્ચાર્થેષ્વાભિજ્ઞઃ સ્વરાદ્
તેને બ્રહ્મહૃદાય આદિકવચે મુહ્યંતિ યત્સૂરયઃ ।
તેજોવારિમૃદાં યથા વિનિમયો યત્ર ત્રિસર્ગો મૃષા
ધામ્નાસ્વેન સદા નિરસ્તકુહકં સત્યં પરં ધીમહિ ॥ .

(શ્રીમદ્ભાગવત સ્કંધ ૧, શ્લોક ૧.)

(અન્વય અને વ્યતિરેક ઉભયરીતે જોતાં) જે પરમેશ્વરથી આ જગત્ની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને લય સિદ્ધ થાય છે; કાર્યરૂપ પ્રપંચને વિષે ઘડામાં માટીની પેઠે અને કુંડળ વગેરે ઘરેણાંમાં સુવર્ણની પેઠે જે પરમેશ્વર વ્યાપી રહેલા છે; જેમ કુંભાર ઘડા વગેરેનું અને સોની ઘરેણાનું નિમિત્ત કારણ એટલે કર્તા હોય છે, તેમ આ જગતનું નિમિત્ત કારણ પણ જે પરમેશ્વર છે; જે સર્વ પુરુષાર્થ તથા પ્રપંચને જાણનાર અને સ્વયંપ્રકાશ છે એટલે જ્ઞાનરૂપ પણ પોતેજ છે; જે વેદનો ખરેખર અર્થ જાણવાને મોટા બુદ્ધિમાન દેવ જેવા પણ અત્યંત મોહ પામે છે (મતથી અનેક અર્થની કલ્પના કરે છે) એવા વેદરૂપ બ્રહ્મસ્વરૂપનો જે પરમેશ્વરે અંતર્યામીરૂપે, આદિ કવિ બ્રહ્માના તદ્દયમાં અભિપ્રાય સહિત અને પુરાણ સહિત પ્રકાશ કર્યો; જેમ સૂર્યના કિરણોથી મૃગજળ એટલે ઝાંઝવાનું પાણી દેખાય છે તે મિથ્યા છે, સ્થિર પાણીમાં બ્રાંતિથી ‘ આ કાચ છે ’ એવી બુદ્ધિ થાય છે, તથા કાચને વિષે ‘ આ પાણી છે ’ એવી બુદ્ધિ થાય છે તે જેમ સાચી નથી, તેજ પ્રમાણે તમોગુણના કાર્યરૂપ પંચભૂતોની સૃષ્ટિ, રજોગુણના કાર્યરૂપ ઇંદ્રિયોની સૃષ્ટિ, અને સત્ત્વગુણના કાર્યરૂપ દેવતાઓની સૃષ્ટિ જે પરમાત્માને વિષે મિથ્યા છે; * જે પરમેશ્વર પોતાના જ્ઞાનરૂપ પ્રકાશથી નિરંતર અવિ-

---

* જેમ મનુષ્ય આદિ પ્રાણીઓમાં પંચભૂતનું શરીર, ઇંદ્રિયો અને તેના પ્રેરક દેવતાઓ એ ત્રણે અધિષ્ઠાતા જીવથી જુદાજ હોય છે, તેમ પરમાત્માના સ્વરૂપમાંથી પરમાત્મા મનુષ્યાદિ આકારનું સ્વરૂપ દેખડાવે તોપણ તે સ્વરૂપ સંપૂર્ણ સન્નિવેદનરૂપ હોય છે. લૌકિક બુદ્ધિથી તેમાં લૌકિક શરીરની, ઇંદ્રિયોની અને દેવતાઓની કલ્પના મિથ્યા છે.

ઘાટપ કપટ ટાળી રહ્યા છે ; અને જે પરમેશ્વરનો ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાનકાળ તથા જાગૃત, સ્વપ્ન અને સુષુપ્તિ એ ત્રણે અવસ્થામાં નાશ નથી ; સર્વ પ્રપંચ અને અક્ષર બ્રહ્મદી પણ જે પર છે; તે પરમેશ્વરનું ધ્યાન ધરીએ છીએ.

“હું ઊંચા હાથ કરીને વારંવાર પોકારું છું પણ મારું સાંભળે છે કોણ ?” એ પ્રમાણે બ્યાસજીએ કાશીના લોકો પ્રત્યે કહ્યાની જે ઐતિહાસિક કથા આચાર્યચરણે (શ્રીદેવકી-નંદનાચાર્યજીએ) શ્રવણ કરાવી, તેનું તાત્પર્ય એજ કે ધર્માચરણ કરવાને વારંવાર ઉપદેશ કરવામાં આવે છે, પરંતુ લોકો બરાબર ધર્માચરણ કરતા નથી ; એ ફરિયાદ આજ નવી નથી. હા, હાલ એ ફરિયાદનું વિશેષ કારણ છે ખરું. સુખનું કારણ ધર્માચરણ છે, એ વાત તો નિઃસંદેહ છે. કેટલાક એમ સમજે છે કે, ઉદ્યોગથી દ્રવ્ય અને દ્રવ્યથી સુખ મળે છે. પરંતુ, એકલા ઉદ્યોગથી દ્રવ્યપ્રાપ્તિ થતી નથી. તેમ એકલા દ્રવ્યથી સુખ પણ થતું નથી. જે ઉદ્યોગથીજ દ્રવ્યપ્રાપ્તિ થતી હોય તો ખીચારા મજ્જુરો ધણોજ ઉદ્યોગ કરે છે, પણ તેમને તેટલો દ્રવ્યલાભ કેમ નથી થતો ? અને ધણા ધનવંતો અનેક પ્રકારનાં દુઃખનો પોકાર કેમ કરે છે ?

સૌ કોઈ સુખની ઇચ્છા તો રાખેજ છે. ત્યારે સર્વને સરખું સુખ કેમ નથી મળતું ? અને સર્વ કોઈ દ્રવ્યપાત્ર હોતા નથી તેનું કારણ પણ શું ? હું કહું છું કે સર્વ સુખનું કારણ ધર્મ છે. પછી તે ધર્મ હમણાનો વા જન્મ-માંતરનો. કેવલ ઉદ્યોગથીજ

સુખ મળતું હોય તો એક ગરીબ મનુષ્યને ત્યાં છોકરો જન્મ્યો હોય ને તેજ વખતે તેને રાજમહાલમાં ઉપાડી જઈ રાજની રાણીને હવાલે કરવામાં આવે છે અને તે રાણી તેને પોતાનોજ પુત્ર માની લે છે. પાછળથી તેજ છોકરાને રાજપાટ મળે છે તેનું કેમ ? આવા દાખલા અઘાપિ રજવાડામાં બને છે. ત્યારે આ બાલકે જન્મતાં વેત એવો શો ઉદ્યોગ કયો કે તેને રાજ્ય પ્રાપ્ત થાય ? આ તેના પૂર્વ જન્મના ધર્મનો પ્રતાપ નહીં તો બીજું શું ?

ત્યારે શું ઉદ્યોગ અને તેનું પરિણામ દ્રવ્ય એ સુખનું કારણ નથી ? ના, ઉદ્યોગ સુખનું અવાંતર (એટલે સાધનરૂપ) કારણ તો ખરું—જેમ કડછી રસોઈ કરવામાં છે તે પ્રમાણે—આ દષ્ટાંતમાં રસોઈનો પદાર્થ જેમ સુખ્ય અને કડછી તેનું સાધનરૂપ કારણ છે, તેમ કડછીને ઠેકાણે ઉદ્યોગ અને રસોઈના પદાર્થને ઠેકાણે ધર્મ બાળવો. અને કડછીનો દાંડો પકડીને રાંધવાના પદાર્થને હલાવનાર તેમ ધર્માચરણ કરીને સુખ મેળવનાર પુરૂષ સમજવો.

મજકુર ઐતિહાસિક વાતમાં કાશીના લોકોએ વ્યાસજીનો અભિસુખ કરી સત્કાર કયો અને કહ્યું આપના આવ્યાથી મોટું સુખ થશે. તેનો ઉત્તર વ્યાસજીએ “માત્ર મારા આવવાથી તમને કેમ કરી સુખ થવાનું છે ? તમે પોતેજ જો ધર્માચરણ કરશો તો આપોઆપ તમને સુખ મળશે” વગેરે જે આપ્યો તે ઠીકજ આપ્યો. મહાપુરૂષના આગમનથી બેશક સુખ થાય છે, પરંતુ તેઓ મોઢેથી તેમ કહેતા નથી. તેઓ એમજ સમજે છે કે લોકો સન્માર્ગમાં પ્રવર્તે તો પોતાની મેળે સુખી થાય.

મહાન પુરૂષના આવવાથી પણ જો સુખ પ્રાપ્ત થતું હોય તો તે ધર્મ દ્વારાજ. વાસ્તે સુખનું સુખ્ય કારણ તો ધર્મજ છે. મહાત્માના આવ્યા વિના પણ લોકો ધર્મનું સેવન કરે તો તેનું તેમને રૂકું ફળ મળેજ મળે.

આજનો વિષય “ સંસ્કારાદિ ધર્મ ” નો હોવાથી પ્રથમતઃ ધર્મનું લક્ષણ જે પૂર્વમીમાંસામાં કહ્યું છે, તે ભાષણ કર્તા આ ચાર્યજીએ જણાવ્યું છે. એ પૂર્વમીમાંસાના ૧૨ અધ્યાય છે. તેના ૧લા અધ્યાયમાં ધર્મનું લક્ષણ જણાવતાં કહેલું છે કે, વિધિ તથા લક્ષણ છે પ્રમાણ જેનું તે ધર્મ. એ વિષે લિંગ, લોટ વગેરે જે કહ્યું હતું તે વ્યાકરણને લગતી બાબત છે, જે સર્વને સહેલથી સમજાય તેવી નથી. વિધિ એટલે પ્રેરણા. વેદ આમ બતાવે છે કે પ્રતિદિન સંધ્યા કરવી, બ્રાહ્મણને તર છોડવો નહીં, એ વગેરે પાંચેથી પ્રેરણાનો અર્થ સમજાય છે. વેદે જે બાબતની પ્રેરણા કરી છે તે ધર્મ અને જેના અભાવની પ્રેરણા કરી છે તે અધર્મ. જે વિષે “વેદપ્રણિહિતો ધર્મોઽધર્મસ્તદ્વિપર્યયઃ” એ શ્લોક આ સભામાં ઘણીવાર ચર્ચા થઈ ગયો છે. એનો સુખ્ય સાર એટલોજ છે કે વેદમાં જેનું વિધાન હોય તેજ ધર્મ. પૃથ્વીપર જેટલા ધર્મો પ્રવર્તે છે તે બધા વેદમાંથીજ નિકળેલા છે. જે વેદની વિરૂદ્ધતા ધર્મો છે તે વેદ પછી થએલા છે, કેમકે તેમાં વેદની નિંદા કરેલી હોય છે. જો તે વેદની અગાઉના હોય તો તેમાં વેદ તથા વૈદિક ધર્મની નિંદા કેમ કરવામાં આવી હોય? આમ બોલવામાં મારો વિચાર બીજા જાના ધર્મની નિંદા કરવાનો બીલકુલ ન સમજવો. હમણા જે ધર્મમાર્ગો ચાલેલા છે તે કોઈ દ્વારા ઈશ્વરેજ ચલાવ્યા હોય યા

તો માણસોએ પોતપોતાની ઈચ્છા પ્રમાણે ચલાવ્યા હોય તે વિષે મારું કંઈ કહેવું નથી. પરંતુ, વેદ એ ઈશ્વરની વાણી છે એટલું જ નહીં, પણ ઈશ્વરનું શબ્દરૂપ સ્વરૂપ છે એમ કહેવાને હરકત નથી. કૂમં પુરાણમાં કહ્યું છે કે, વેદ વિના ખીણું કાષ ખરા ધર્મને કહેનાર નથી. અને જે વેદ વિરૂદ્ધ આચરણ કરે તેને દિનથી બહાર સમજવા. યાગવલ્ક્ય સ્મૃતિમાં ધર્મનો ઉપોદ્ધાત કરીને તેના પ્રમાણ, ધર્માચરણ કરવાની જરૂરીઆત વગેરે બાબતો આરંભમાં દર્શાવેલી છે. અને તે પછી સંસ્કારની બાબત લખેલી છે, જેના ૧-૭ શ્લોક ટીકા સહિત ભાષણ કર્તા તરફથી કહેવામાં આવ્યા છે.

આર્ય લોકોમાં ૪ વર્ણ છે. તેનું વિવેચન ટૂંકમાં આ ઠેક-ણે કરવાની જરૂર છે, કારણ કે સંસ્કારનો અધિકાર એ ચાર વર્ણોને છે. હવે વર્ણ વિભાગનું તરવ જણાવવું જોઈએ, કારણકે હાલમાં કેટલાક લોકો તરફથી એવી આશંકા ઉઠાવવામાં આવે છે કે, બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રી ઇત્યાદિ વર્ણ વિભાગો છે તે પાછળથી પડેલા છે. કેમકે પ્રથમથીજ તેમ હોય તો જુદી જુદી જાતો જોતાંવેતજ ઓળખાવી જોઈએ, જેમ હાથી, ઘોડા, ગાય વગેરે જુદી જુદી જાતના ચોપગાં પ્રાણી છતાં, તે દરેકને જુદે જુદે નામે ઓળખીએ છીએ તેમ. આ શંકા અસંભવિત નથી, પણ તેનો ખુલાસો આમ છે, કે આફ્રિકાના હબસી કે વિલાયતના ગોરા લોકોને જોઈને આપણે શું એટલું નહીં પારખી શકીએ કે તેઓ આપણાથી જુદી જાતનાં છે અને તેમાં પણ અમુક હબસી અને અમુક ટોપીવાળો? ત્યારે મનુષ્યમાં અવાંતર જાતિ ઓળખાતી નથી એમ તો કહેવાયજ કેમ? આ-

કૃતિ અને ચામડીના રંગ ઉપરથી જે રીતે જુદા જુદા દેશના મનુષ્યોમાં અવાંતર ભેદો છે તે પારખી શકીએ તો બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રી, વૈશ્ય વગેરે જાતિ વિષે પણ તેજ પ્રમાણ કેમ ન સંભવે ? ત્યારે કોઈ કુદેશે કે હાલ કેમ એ પ્રમાણે બરાબર નથી ઓળખી શકાતા ? પણ તે ન ઓળખાવાનું કારણ આજ વિષયના સંબંધમાં આગળ કહેવામાં આવશે. હાલ તો એટલું જ જણાવવું બસ થશે કે, એ ચારે વર્ણો પોતપોતાના લક્ષણ ઉપરથી એટલે કે, મુખનું તેજ, શરીરનો બાંધો ઇત્યાદિ જેતાંજ ઓળખાવી જોઈએ.

વ્યાકરણ મહાભાષ્યના નવન પ્રકરણમાં આ બાબતનો વિચાર કરેલો છે. તેમજ નવા “માર્ગશક્તિ”* નામના ગ્રંથમાં પણ આ વિષે કેટલુંક લખવામાં આવ્યું છે. ચારે વર્ણ તેમની મુખ્યરૂપ વગેરે પરથી આમ ઓળખી શકાય:—બ્રાહ્મણોની કાંતિ તેજસ્વી અને તેમનાં શરીરનો બાંધો દૃઢ હોવો જોઈએ ; ક્ષત્રીઓનાં શરીરનો બાંધો મજબુત અને તેમના બાહુ લાંબા હોવા જોઈએ ; વૈશ્યોનાં શરીરનો બાંધો એ બંનેથી જુદાજ પ્રકારનો એટલે બ્રાહ્મણોથી સખત અને ક્ષત્રીઓથી પોચો; અને શૂદ્રના શરીરનો બાંધો કઠોર, ચામડીનો રંગ કાળો અને વિકૃત વેશ એમ વર્ણવેલું છે. આ પ્રમાણે બધાને માટે હોયજ એમ નહીં, પરંતુ બલિચાર વગેરે દુરાચારો બંધ હતા તે કાળમાં દરેક વર્ણના ગુણો સ્પષ્ટ પરખાતા હતા. વિદ્યા, દયા, ક્ષમા, શમ, દમ, તપ, સહનશક્તિ ઇત્યાદિ ગુણો જેનામાં મુખ્ય જણાય

* કોઈએક સન્યાસીએ “સહસ્ત્રાક્ષ” નામે કરેલા પુસ્તકનું, શ્રીકૃત્યાલાલજી મહારાજે “પ્રાભંજન” નામથી કરેલા ખંડન ઉપર પંડિતશ્રી ગદ્દલાલજીએ કરેલી ટીકા.

તે બ્રાહ્મણ ; તેજસ્વીપણું, શરવીરતા, લડાઈને પ્રસંગે પાછું ન ફરતું, જેને હુકમ કરે તેનાથી તે કામ કરવાની ના ન પડાય એ-
ટકો કરપ ઈત્યાદિ ગુણો જેનામાં મુખ્ય હોય તે ક્ષત્રી ; વ્યાપા-
રની કળા, દ્રવ્ય સંચય કરવાની બુદ્ધિ, દેશોપયોગી પદાર્થનો
સંગ્રહ કરવાની અને સંગ્રહ કરેલા પદાર્થની ચતુરાઈથી સંભાળ
રાખવાની ટેવ, ખેતી, ગાયોનું રક્ષણ વગેરે કરવાની કુશળતા
ઈત્યાદિ ગુણો જેનામાં પ્રધાનપણે હોય તે વૈશ્ય ; અને યંત્રકળાની
પ્રવૃત્તિ, શિલ્પવિદ્યાનું જ્ઞાન, અનેક પ્રકારની કારીગરી, તથા બધી
જાતની કળામાં કુશળતા, ગાવું, નાંચવું અને દ્વિજ વર્ગની સેવા
કરવી એ વગેરે ગુણો જેનામાં સ્વાભાવિક હોય તે શૂદ્ર—એમ
વર્ણન છે. પ્રાચીન ગ્રંથોમાં શૂદ્રવર્મના પ્રસંગમાં સંચાઓનું
વર્ણન છે. આ માઈ ખોલવું હાલ જેમ કેટલાક લોકો વેદમાંથી
તાર, નળ, આગગાડી વગેરે કહાડી આપે છે તેવું નથી. આ-
પણા શાસ્ત્રોમાં સંચાઓનું વર્ણન છે, પણ તે હાલ જેવા સંચા
અગ્રેજ વગેરે લોકો બનાવે છે, તેવાજ હો કે ગુદી જાતના હો તે
વિષે માઈ કહેવું નથી. ત્યારે બધા માણસોમાં તે તે વર્ણના
શાસ્ત્રોક્ત ગુણો કેમ માલમ પડતા નથી ? આ આશંકાનો ઉત્તર
મારે દેવાનો બાકી રહેા નથી, પણ કળિયુગના આરંભમાંજ એ
વાતનો ઉત્તર દેવાઈ ગયો છે. મહાભારતના વનપર્વમાં અજ-
ગર અને યુધિષ્ઠિરનો સંવાદ છે. તેમાં એવીજ એક શંકા
ઉઠાવવામાં આવી છે કે “ અગાઉ જાતિ ઓળખાતી હતી અને
હાલ વર્તાતી નથી તેનું કારણ શું ? ” તેના ઉત્તરમાં ભીમે કહ્યું કે:-

હે મહાશય ! બલિચાર કર્મ વધવાથી જાતિમાં ફેરફાર

ભાગ્યું છે, સર્વ માંહોમાંહે અપલડતાન^૧ કરે છે પણ તેથી બર્ણ પદાર્થ છેજ નહીં એમ ન જાણવું.

વળી ચારે વર્ણની ચાર દેવતા છે. મનુષ્યમાં બ્રાહ્મણ-ક્ષત્રી-વૈશ્ય-પણું બરાબર આવવા માટે તેમને યથાર્થ સંસ્કારો થએલા હોવા જોઈએ. તે બન્યું હોય તોજ તેમનામાં તે તે પણું ઉદ્ભૂત થાય છે. કહાણીરૂપે તો હજુ પણ કહેવાય છે કે બ્રાહ્મણ ભગવાનના મુખમાંથી, ક્ષત્રી બાહુમાંથી, વૈશ્ય ઉદરમાંથી અને શૂદ્ર પગમાંથી પેદા થયા છે. આ વાત આજના વખતમાં માનશે કોણ ? કયા બ્રાહ્મણને ભગવાનના મોંઢામાંથી નિકળી પડેલો કોઈએ જોયો છે ? અને ક્ષત્રી-વૈશ્યોને પણ ભગવાનના શરીરમાંથી નિકળતા કોણે દીઠા છે ? અને જ્યારે એમજ છે, ત્યારે બ્રાહ્મણો ભલે કહે કે અમે ભગવાનના મુખમાંથી નિકળ્યા છીએ પણ તેમનું માનશે કોણ ? જેવી રીતે બીજી વર્ણો માતાના ગર્ભમાંથી જન્મે છે, તેવીજ રીતે બ્રાહ્મણ વગેરે પણ માતાના ગર્ભમાંથીજ પ્રસવે છે. એ વાતની કોનાથી ના ભણાય તેમ છે ? ત્યારે શું લોકોનું બોલવું કેવલ ખોટું અને નાપાયાદર છે ? ના, એમ પણ નથી. સારું છે શું ? એજ કે બ્રાહ્મણ નામની દેવતા ભગવાનના મુખમાંથી-ક્ષત્રી નામની દેવતા બાહુમાંથી-વૈશ્ય નામની દેવતા ઉદરમાંથી-અને શૂદ્ર નામની દેવતા પગમાંથી-નિકળેલ છે. અને તે તે દેવતાના અવતારનો તે તે વર્ણના શરીરમાં આવિર્ભાવ^૨ થાય છે. પરંતુ તે આવિર્ભાવ ક્યારે થાય ? યથાર્થ સંસ્કાર કરવામાં આવે ત્યારેજ. વળી આ ચારે વર્ણોના નામો પણ તે તે દેવતાના નામ ઉપરથીજ પડેલાં છે.

---

૧ વ્યભિચારથી સંકર પ્રજાની ઉત્પત્તિ. ૨ દેખાવું.

હાલ તેવી દેવતાઓનો આવિર્ભાવ ખુદ્દી રીતે માલમ પડતો નથી, તેનું કારણ એજ કે એક તો કુળશુદ્ધિ નથી !! અને બીજું સંસ્કારો ખરાખર થતા નથી !!! અને થાય છે તે પણ અપૂર્ણ થાય છે. ત્યારે હળકા સંસ્કારોનો આવિર્ભાવ પણ હળકોજ થાય. હાલ જો કેઈ બ્રાહ્મણ મુસલમાનનું ઉચ્છિદ્ધ ખાય તો તેને ન્યાત બહાર કરે છે, કે હવે તે બ્રાહ્મણ શીટીને મુસલમાન થયો, પરંતુ જો તેનામાં ખરેખર બ્રાહ્મણપણાનો આવિર્ભાવ હોય તો તે એટલેથીજ મટે કેમ ? જે પ્રત્યક્ષ સુવર્ણ છે તે કદી પણ કથિર થાય વાર ? ઘોડા, ગાય ઈત્યાદિ જનાવરને તેની જાતિ-માંથી જુદાં કહાડીએ તો તે જેમ ઘોડો, ગાય મટીને હાથી કે શિયાળ નજ અને, કેમકે જાતિ હોય તે મટવાનો સંભવજ નથી, તેજ પ્રમાણે કેવલ ન્યાત બહાર કરવાથી બ્રાહ્મણનું બ્રાહ્મણપણું, જો તે ખરો સંસ્કાર પામેલો બ્રાહ્મણ હોય, તો જાયજ નહીં. હા, બ્રાહ્મણનું બ્રાહ્મણપણું તો ત્યારે મટે, કે જ્યારે તેના શરીરમાં જે વિશેષ દેવતાનું સંનિધાન થાય છે તે દેવતા તિરોહિત થાય, એટલે બ્રાહ્મણનામની દેવતાના તિરોહિત થવાથી તેનું બ્રાહ્મણ-પણું મટી જાય; અને મુસલમાન વગેરેનું ખાવા જેટલે દરજ્જે જો તેની મતી બ્રહ્મ થઈ, તો તે દેવતા તિરોહિત થાયજ થાય.

ત્યારે વર્ણમાં આદિ ત્રણ વર્ણ દ્વિજ કહેવાય છે. પરંતુ હાલ કેટલાક ક્ષત્રી, વૈશ્ય જેમણે ઉપનયનાદિ સંસ્કારો છોડી દીધાં છે. તેમને એ સંજ્ઞા યોગ્ય નથી. દ્વિજ સંજ્ઞાનો અર્થ “એ વખત જન્મ થયો” એવો થાય છે. માતાના ગર્ભમાંથી જે પ્રત્યક્ષ જન્મ થાય છે તે એક અને યજ્ઞોપવિત (જનોઈ)

ધારણ કરવાથી તે વર્ણની દેવતાનો આવિર્ભાવ થયો તે ખીજો. હાલ માત્ર માળાપ ઉપરથી જ્ઞાતિ ઓળખાય છે. અમુક આ-
હ્યા, અમુક ક્ષત્રી, અમુક વૈશ્ય એમ કહેવાનું કારણ હાલ
માત્ર તે તે વર્ણના સ્ત્રીપુરુષોથી ઉત્પન્ન થવું તેજ રહ્યું છે. પરંતુ
• ખરી રીતે તો તે જ્ઞાતિનો આવિર્ભાવ ઉપનયન સંસ્કાર થવાથી
થાય છે.* આટલે તેને ખીજો જન્મ ગણ્યો છે.

પાંડરા સંસ્કાર ચારે વર્ણના છે. સૂદ્રના સંસ્કારો મંત્ર
રહિત અને ત્રણ વર્ણના વેદ મંત્ર સહિત થાય છે. એ સોળ-
સંસ્કારમાં પહેલો સંસ્કાર ગર્ભાધાન-સ્ત્રી પરણા પછી તેને
સ્ત્રીધર્મ એટલે રત્નેદરીન પ્રાપ્ત થયા પછી કરવામાં આવે છે.
આ સંસ્કાર થવાથી સ્ત્રીને પોતાના હિરમાં શુદ્ધ ગર્ભ ધારણ
કરવાનો અધિકાર થાય છે.

ખીજો પુંસવન સંસ્કાર છે. એ હાલ ગુર્જર પ્રાંતમાં
તો નહીં જોવાજ રહેલો છે, એ પુંસવન જે પંચમાસીને
નામે હાલ ઓળખાય છે તેજ. આમાં, હમણા ડોશી શાસ્ત્રપ્રમાણે

* આ ઉપરથી નીચલા શ્લોકની સત્યતા માલમ પડે છે.

અનુષ્ટુપ.

જન્મના જાયતે શૂદ્રઃ સંસ્કારાદ્ દ્વિજ ઉચ્યતે ।

વેદાભ્યાસી ભવેદ્વિપ્રો બ્રહ્મજાનાતિ બ્રાહ્મણઃ ॥

જન્મતી વેળા તો સર્વ શૂદ્ર જોવાજ સમજવા, સંસ્કાર
(જનોષ્ઠ આદિ) થયા પછી દ્વિજ એવી સંજ્ઞાથી ઓળખાય
છે, વેદનો અભ્યાસ કર્યાથી વિપ્ર કહેવાય છે અને બ્રહ્મને જાણે
અર્થાત્ બ્રહ્મજ્ઞાની થાય ત્યારેજ તે બ્રાહ્મણ પદને પાત્ર ઠરે છે.

રાખડી બાંધવા વગેરે પ્રકાર કરવામાં આવે છે, એ સંસ્કાર ગર્ભ રહ્યા પછી પાંચમા મહિનામાં કરવાને શાસ્ત્રમાં લખેલું છે, તેથી પાંચમાસ ઉપરથી પાંચમાસી બની ગયું.

ત્રીજો સીમંતોત્થપન સંસ્કાર જેને સંસ્કૃત અથગૃહણ ઉપરથી યુજગતીમાં અગરણી કહેછે તે. સીમંતોત્થપન એટલે માથું હોળી સેથો (સીમંત) પાડવો તે વગેરે જેમાં કરવામાં આવે છે તે.

આ ત્રણે સંસ્કાર એકજ જાતના છે. વળી સંસ્કારના બે ભેદ છે. (૧) આધાર સંસ્કાર. અને (૨) આધેય સંસ્કાર. કાંઈ વાવવું હોય તો તેના રક્ષણને માટે ખેતરની આસપાસ વાડ કરવી તે આધાર, અને તેમાં બીજવાવવું, પાણી છીંપવું એ વિગેરે કરવું તે આધેય. જેમ વાડ એકવાર બાંધે તો તે બસ છે, પ્રત્યેક વાવેતરે તે બાંધવાની જરૂર નથી, તેમ ઉપલા ત્રણે આધાર સંસ્કાર છે, માટે તે પ્રત્યેક ગર્ભ વખતે કરવાની જરૂર પડતી નથી.

ચોથો જાતકર્મ સંસ્કાર, તેમાં પિતા પોતાનું જીવું જનોઈ નાળ બાંધવાને માટે આપે છે, તે વગેરે કરવાનું છે.

પાંચમો નામકર્મ સંસ્કાર. તેમાં પિતાએ છોકરાનું અગી-આરમે દહાડે નામ પાડવું તે. હાલ ફાઈ પાસે નામ પડાવે છે તે શાસ્ત્ર પ્રમાણે નથી, કેમકે પોતાના ઈષ્ટ દેવ કે કુળદેવતા તેમજ પોતાના વંશના પૂર્વ પુરૂષોના નામોનો વિચાર કરીને પિતાને યોગ્ય લાગે તે નામ પોતાના બાલકનું પાડવું જોઈએ.

છઠ્ઠો નિષ્ક્રમણ સંસ્કાર જેમાં છોકરાને ધરથી બહાર કહાડવામાં આવેછે તથા સૂર્યદર્શન કરાવવામાં આવેછે તે.

સાતમો અન્નપ્રાશન સંસ્કાર એટલે છોકરાંને અન્ન ચટા-
તે. ડુંગે છઠ્ઠે મહિને કરવાનું કહેલ છે.

આઠમો ઔલ સંસ્કાર એટલે બાલ મુવાળા ઉતરાવવા તે.
આ સંસ્કાર ફેટલાક ૧ વર્ષે, ફેટલાક ૩ વર્ષે અને ફેટલાક ૫
વર્ષે કરે છે. પણ વાસ્તવિક જોતાં ત્રીજે વર્ષે થવો જોઈએ.

નવમો ઉપનયન સંસ્કાર એટલે છોકરાંને જનોઈ દેવી તે.
ઉપરના સર્વ સંસ્કારો અનુક્રમ પ્રમાણે કરવામાં ન આવ્યા હોય,
અને ઘણું કરીને તેમજ અને છે માટે, હાલમાં તો જનોઈ દેવી
વખતે તે બધા સંસ્કારો સાથે કરવામાં આવે છે.

એ પછી ૧૦મો મહાનામની સંસ્કાર. ૧૧મો મહા
વ્રત સંસ્કાર. ૧૨મો ઉપનિષદ્વ્રત સંસ્કાર. અને ૧૩ મો
ગોદાનવ્રત સંસ્કાર. આ ચાર પ્રકારના વ્રતો તો ઘણા ખરાને
કાને પણ પક્ષાં નહીં હોય, તો પછી તે કરવાની તો વાતજ શી ?
એ સંસ્કારો ગુરુગૃહે વિદ્યાભ્યાસ કરવા માટે છોકરો રહે ભાં
થતા હતા, તેથી લોકોમાં તે અપ્રસિદ્ધ રહ્યા છે.

૧૪ મો સમાવર્તન સંસ્કાર. એમાં ગુરૂને ઘેરથી વેદ
ધ્યાદિ લણીને ગુરુદક્ષણા આપીને પાછા આવતું તે પ્રકાર છે.
અને ૧૫ મો વિવાહ સંસ્કાર તથા ૧૬ મો એટલે છેલ્લો અ-
તેષ્ઠિ સંસ્કાર. એ રીતે વખત ભરાઈ જવાને લીધે એક સાંક-
ળાઆની પેઠે હું સંસ્કારના નામ માત્ર ગણાવી ગયો. જો
એકેક સંસ્કારનું યથાર્થ વર્ણન કરવા બેસીએ તો દરેકને માટે
એકેક દિવસ પણ ઓછો છે.

હાલ લોકોમાં સંસ્કાર ઉછિન * થએલ છે. જેવું બીજ
તેવું ખાતર હોય તોજ ઉત્તમ પાક ઉતરે. હાલ સંસ્કારરૂપી
ઉત્તમ રીતિનું ખાતર ન મળવાથી આપણા લોકોનું
શૌર્ય, તેજ, સંપત્તિ, સત્તા વગેરે ક્ષીણ થએલ છે અને .

* છૂટી ગયા છે.

તેથીજ આપણી આ વિપરીત દશા થઈ છે. ધૈર્યના વખતથી ક્ષત્રી, વૈશ્યોની જનોઈ ઉતરાવવામાં આવી—તે પછી મુસલમાની રાજ્યનું જોર વધી પડ્યું—તેથી ધીમે ધીમે લોકોના સંસ્કાર છુટતા ગયા. ક્ષત્રી વૈશ્યોના સંસ્કાર છુટ્યા છે. એટલું જ નહીં પણ હાલ હમારા આજીવોમાં પણ પૂરા સંસ્કારો ક્યાં બને છે!!

હાલ સ્વધર્મ પાળવાને પહેલાંના જેવો રાજકીય જીવન નથી એજ આ મદારાણીશ્રીના પરરાજ્યની અગિયારી છે. માટે સા કોઈએ પોતપોતાના સંસ્કારો જે કંઈ છુટ્યા હોય તે પાછા શરૂ કરવા જોઈએ તથા શાસ્ત્ર પ્રમાણે યથાર્થ ધર્માચરણ કરતું જોઈએ.”

છેવટે ઈશ્વર પ્રાર્થના કરતાં પણ એમ કહ્યું હતું કે, “હે પ્રભો ! આપે ધર્મ પુરુષાર્થ બનાવ્યો છે અને તેનો પાયો જે સંસ્કારો, તે લોકોમાં હાલ બરાબર રહ્યા નથી, તો મનજૂત પાયા વિના ઇમારત કેમ ટકી શકશે? માટે આપજ અમને ધર્મમાં પ્રવર્તાવો અને ધર્મનો ઉદય કરો કે જેથી (ધર્મ છુટવાથી) હમારી સત્તા, સંપત્તિ, બળ, યશ ઈલાદિ જે જાતું રહ્યું છે તે પાછું પૂર્વવત્ પ્રાપ્ત થાય. એજ આપના ચરણમાં પ્રણામ પૂર્વક પ્રાર્થના છે.”

આ પ્રકરણની સમાપ્તિ પંડિતશ્રીના ઉપરના બોલોથી કરતાં, આ પંડિતશ્રીને વિષે અંધાતી કલ્પનાઓ આ ઠેકાણે લખીને પાનાં શેકવાને બનતું નથી તેને માટે ક્ષમા ચાહીએ છીએ. માત્ર એટલુંજ કહેવું બસ છે કે—

• **ओ दोनो कहां पाइए सोनो और सुगंध ? (૬૦૧૦)**

પ્રકરણ ૪.

—૦—

પાછલા પ્રકરણ ઉપરથી વાંચનારના જ્ઞેવામાં આવ્યું હશે કે ગોસ્વામિ • શ્રીદેવકીનંદનાચાર્યજીએ પોતાના વૈદિક-ધર્મની આવશ્યકતાના પ્રથમ આપેલા ભાષણમાં ૧૬ સંસ્કારો-નું નામોચ્ચારણ માત્ર કરી, તે પોડશ સંસ્કારની કંઈક ધ્વનિ તેમણે આપણા કાન ઉપર નાંખેલી, તેની અસર લોકોપર કેટલી અને કેવી થઈ અને થશે તેનું અનુમાન કરવા અને તે ઉપર લંબાણથી ભવિષ્ય ભાખવાને સમય નથી. જે શાસ્ત્રને આધારે એ ઉપદેશ એમણે આપણને કર્યો, તે શાસ્ત્રોના જ્ઞાતા તથા અભ્યાસી-ઓનો પણ યથાસત્કાર કરવાને આ મહારાજશ્રી ચુક્યા નથી. દ્વિતીય જ્યેષ્ઠ વદ ૨ વાર સોમે તારીખ ૨૯ મી જીનને દિને મુંબઈના શાસ્ત્રી પંડિતોનો એક મેળાવાડો એમણે પોતાને ઉતારે કર્યો હતો. આ મેળાવાડામાં આ સંપ્રદાયના ભૂષણરૂપ પંડિત શ્રી ગદ્દૂલાલજીને મુખ્ય રાખીને, એલરીન્સ્ટન કાલેજના ન્યાયશાસ્ત્રી ભીમાચાર્યજી અને વ્યાકરણશાસ્ત્રી રાજરામ ઘોડસ, શાસ્ત્રી કાશીનાથ ગોલવેલકર, મહારાજશ્રી કનૈયાલાલજીના નારાયણ શાસ્ત્રી. પંડિત ગદ્દૂલાલજીની વિદ્યાલક્ષ્મી પાઠશાળાના અધ્યાપક વાસુદેવાચાર્ય, કૃષ્ણશાસ્ત્રી મહાબળ, ભાળચંદ્રશાસ્ત્રી, શાસ્ત્રી રમેશજી વિગેરે મુંબઈના ધણા સારા સારા શાસ્ત્રીઓ, તેમજ ધણાએક પુરાણીકો, વ્યાસજીઓ, જ્યોતિષીઓ વિગેરે આસરે ૨૦૦ સંસ્કૃતજ્ઞો હાજર હતા. તેમાંના પ્રથમ વર્ગના દરેક શાસ્ત્રીને પાંચપાંચ, બીજા વર્ગનાને બે અને સર્વ સાધારણ શાસ્ત્રી પુરાણીઓને એકેક રૂપીઓ દક્ષણા આપી મહારાજશ્રીએ તેમનો

સત્કાર ક્યો હતો. શાસ્ત્રીઓમાંના એ ચાર જણાએ ઠ્યાકરણ, ન્યાય અને વેદાંત ઉપર સંસ્કૃતમાં વાદ વિવાદ ક્યો હતો. આસરે ૫૦૦ ઉપર સંભાવિત અને સાધારણ વૈષ્ણવ શ્રોતાઓ પણ ત્યાં આવેલા હતા. પરંતુ, વિષય અને ભાષા બંનેથી અનન્યતા ઉપલા સંસ્કૃત વાદમાં તેમને શેનો રસ પડે? પ્રાચીન કાળમાં જ્યારે સંસ્કૃત ચાલુ ભાષા હતી અને તે હિંદુસ્થાનમાં ઘેરઘેર બોલાતી હતી, ત્યારે આજે તે અપરિચિત શ્રમસાધ્ય થઈ પડી છે !! આ સંસ્કૃત-અરે! દેવવાણી જાણી લેવાને યુરોપખંડના લોકો જ્યારે ઉમંગથી ઉદ્યોગ કરે છે, ત્યારે આપણે આર્ય લોકો, જેઓના મનપરથી સંસ્કૃતનો સંસ્કાર કંઈક કાળ થયાં આટલા આટલા પ્રતિકૂળ સંયોગો વીતિ ગયા છતાં હજી ખસ્યો નથી-તેના અભ્યાસ માટે ખુદ બ્રાહ્મણો જેઓ પોતે ભગવાનના મુખમાંથી ઉત્પન્ન થયાનો દાવો કરેછે, તેઓ પણ જોઈએ તેવો ઉદ્યોગ ન કરતાં આળસુ તથા લાડુભટોમાં ખપેછે, એ શું થોડા ખેદની વાત છે ??? પરંતુ એ આપડા એક-લાઓનોજ વાંક નથી. કેટલાક બ્રાહ્મણો શાસ્ત્રનું અધ્યયન કરેછે ખરા, પણ તેઓને આશ્રય કે ઉત્તેજન કાણુ આપેછે ? વૈષ્ણવ ધર્મ ગુરૂઓમાં તપાસીએ તો વૈકુંઠવાસી ગોસ્વામી શ્રીમદ્ જીવણલાલજી મહારાજ દરમાસે એવા શાસ્ત્રી પડિતોના મેળાવડા કરી ધર્મચર્યા ચલાવતા હતા. ત્યાર બાદ કોઈ પણ મહારાજે મુખ્યમાં આવા મેળાવડા કરી શાસ્ત્રીઓનો સત્કાર ક્યો હોય તો, આ શ્રીમદ્ દેવકીનંદનાચાર્યજીજી છે. તેમણે પોતે એક મેળાવડો કરેલો એટલુંજ નહિ, પરંતુ જે સંભાવિત વૈષ્ણવો તરફથી એમને પધારામણીની વિનંતિ કરવામાં આવતી, તેમને એઓ '૨૫૯ કહેતા હતા કે, તમ લોકો

નોંધએ તો મને ખીલકુલ બેટ ના ધરતા, પણ સંપત્તિ પ્રમાણે, જે ચાર શાસ્ત્રીઓને બોલાવી તેમનો યથા શક્તિ સત્કાર કરજો. અને તેજ મુજબ તેઓ મુંબઈમાં હતા તે દરમ્યાન કેટલેક ઠેકાણે બનેલું પણ ખરું. તેમાં પહેલ કરનાર ઠકર ગોકુળદાસ કુરળું નામ આ ઠેકાણે નોંધવાને લુલટું નોંધતું નથી. આ શેઠ અત્રેની હાલાક બાટિયા મહાજન વાડીમાં પહેલ વહેલો તેવો એક મેળાવડો શ્રીમદ્ દેવકીનંદનાચાર્યજીની સૂચના ઉપરથી પ્રસિદ્ધ પંડિત ગદ્દલાલજીના અધ્યક્ષપણા હેઠળ કર્યો હતો. જેની નોંધ લેતાં અમને સાનંદાશ્ચર્ય એટલા માટે થાયછે કે, ત્યાં શાસ્ત્રી પંડિતો સિવાય આ નગરીના ધનવાન વૈષ્ણવો અને તેમાં મુખ્યત્વે કરીને બાટિયાઓને આમંત્રણ હતું. તેમાં શેઠ મુળજી જેઠાવાળા વિગેરે જુના વિચારના એવા ધણા ચુસ્ત વૈષ્ણવો હાજર હતા તેઓ સમયે સમયે આનંદઉદ્ગાર કહાડતા હતા. આ સદ્ગુરુ સમાગમનું કાંઈ નહાનું પરિણામ ન કહેવાય.

બ્રાહ્મણો સંસ્કૃતનારહસ્યનો અભાવ રાખે છે તે અતિ ખેદી કારક છે ખરું, પરંતુ તે ખેદ દૂર કરવાને આર્ય લોકો તન મન ધનથી ઉદ્યોગ કરે એવી આર્ય બંધુઓને પ્રેરણા કરો એટલી ઈશ્વર પ્રતિ પ્રાર્થના કરી મૂળ વાત પર આવીએ.

એ દિવસે શ્રીમદ્ દેવકીનંદનાચાર્યજીના શાસ્ત્રી કનૈયાલાલ જીનો રચેલો “પાદુકા પૂજન” સંબંધી ગ્રંથ મહારાજશ્રીના શાસ્ત્રી પન્નાલાલે વાંચી સંભાળાવ્યો અને તેનો સાર શ્રીકનૈયાલાલજી મહારાજના નારાયણ શાસ્ત્રીએ વ્રજ ભાષામાં સર્વને જણાવ્યો હતો. આ બાબત પર ત્યાં આવેલામાંના જે જે ગૃહસ્થે શંકા

ઉઠાવી હતી, તેમાંની ઘટલીકનો ખુલાસો તેજ દિને કરવામાં આવ્યો હતો. પરંતુ વખત ભરાઈ જવાથી બાકીની શંકાઓનું સમાધાન કરવા માટે બીજો દિવસ નિમવામાં આવ્યો હતો. તે પ્રમાણે વદ ૭ ને વાર શનેઉ તારીખ ૪ થી જુલાઈને દિવસે ચંદાવાડીમાં મુંબઈ શહેરના વૈષ્ણવોની એક ખાસ મોટી સભા મજકુર વાડીના વિશાળ દિવાનખાનામાં ભરવામાં આવી હતી. જેમાં શ્રીદેવકીનંદનાચાર્યજીનેત્યાં ચાલતા પાદુકાર્ચનાદિ પ્રકારમાં સર્વ કોઈને જે કાંઈ શંકા કે સંદેહ હોય તે પુછવાને છૂટ આપેલી હતી. તે પ્રમાણે વૈષ્ણવોએ પુછેલી એક-એક શંકાના ખુલાસા પણ મહારાજશ્રીના શાસ્ત્રીઓએ તથા તેમણે પોતે કર્યા હતા. જેમાં શાસ્ત્રના વચનો અને પ્રાચીન રીતિના દ્રષ્ટાંતો આપ્યાં હતાં. “જે કોઈને કાંઈ પણ પૂછવું હોય તે બેલાશક પૂછો” એમ બે ત્રણ વાર જણાવી, બ્યારે સર્વનો એ બાબતમાં સંદેહ નિવૃત્ત થયોછે એમ જણાયું, ત્યારે સભા ખરખાસ્ત કરતાં, પરમ દિવસે ગોસ્વામિશ્રી દેવકીનંદનાચાર્યજી પોતે વૈષ્ણવોને વીદાયગીરીમાં છેલ્લો સારભૂત ધર્મોપદેશ કરવાના છે તે સાંભળવા સર્વ જણે આવવું એવું આમંત્રણ મહારાજશ્રીના કારભારી તરફથી જાહેર કરવામાં આવ્યું હતું. એ સારભૂત ધર્મોપદેશ દ્વિતીયજ્યેષ્ઠ વદ ૯ ને ચંદ્રવાર તારીખ ૬ હી જુલાઈએ કર્યો હતો. તે અત્રે દાખલ કરીએ છીએ.

એ ઉપદેશ પહેલા પ્રકરણમાં આપેલા સૂચના પત્રના ભાગ્ય જેવો છે, પરંતુ, એ ઉપદેશ તો પ્રથમ કરવામાં આવેલો અને સૂચના પત્રનો ત્યાર પછી લખાયલું છે માટે એ સૂચનાપત્ર, આ ઉપદેશનું દોહન છે, એમ આ ઠેકાણે જણાવવું ઉચિત છે. એ

ઉપદેશ વાંચી સાંભળી તેનું મનન કરી તે મુજબ વર્તન કરવું એમાંજ વૈષ્ણવો તથા મહારાજોની શોભા તથા સદ્ધર્મ સચવાય એમ છે. મહારાજશ્રીનો એ ઉપદેશ સાંભળવા માટે સં ૧૫૦૦ કરતાં વધારે વૈષ્ણવો મળ્યા હતા. ચંદાવાડીનો આગળ પડતો આખો હાલ ખીચોખીચ ભરાઈ ગયો હતો.

શ્રીમદ્ દેવકીનંદનાચાર્યજીનો વૈષ્ણવોપ્રત્યે

સારભૂત ધર્મોપદેશ.

“મને મુંબઈ આવ્યાને બે અઢી મહિના થયા. આ દૂર સમયમાં અત્રેના અમારા વર્ગના મહારાજોની તથા વૈષ્ણવોની જે રીતભાત મારા જોવામાં આવી તે વિષે મારે કેટલીક ભલામણ કરવી જોઈએ. અમારા પૂર્વ આચાર્યો જેવી રીતે આ સંપ્રદાયનું સત્ય સ્વરૂપ સમજીને તથા શુદ્ધાદ્વૈત સિદ્ધાંતનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન મેળવીને પોતે વૈષ્ણવોને તેવો ઉપદેશ કરતા હતા, તેવીજ રીતે અમ લોકોએ જ્ઞાન મેળવીને વૈષ્ણવોને ઉપદેશદ્વારા તે આપવું જોઈએ. હમણા કેટલોક સમય થયાં વૈભવ અને દ્રવ્યની લાલસામાં તથા મોજશોખમાં પડવાથી અમ લોકોએ તે છોડી દીધું છે એ દુર્ભાગ્યની વાત છે.

હાલ કેટલાંક ન્યુસપેપરોમાં આ સંપ્રદાયની નિંદા અમારા વાંચવામાં આવે છે તથા લોકોમાં પણ ઘણું બોલાય છે. જો તેમાંનું લેશ પણ ન જનતું હોય તો કોઈથી આટલે દરજ્જે આવો પોકાર કરી શકાયજ નહીં. આમ થવામાં દોષ કેવલ મહારાજોનોજ છે એમ નહીં; અમ લોકો જે કંઈ કરીએ છીએ તેને ઉત્તેજન આપનારનો પણ પુષ્કળ દોષ છે. વૈષ્ણવોએ અ-

આરામાં કંઈપણ દોષ દેખાય તેને ઉત્તેજન ન આપતાં તે દૂર
 કરવાને યત્ન કરવો જોઈએ. માણસ માત્ર તેને જોવો સંગ મળે
 છે તેવા સદયુષ્ય વા દુર્ગુણ શીખે છે. માટે અમ લોકો દુઃસંગથી
 કંઈ દુર્ગુણ શીખ્યા હોઈએ તો તે તજવવા વૈષ્ણવોત્તરદ્વયી પ્ર-
 યત્ન થવો જોઈએ. ટીકાયત શ્રીગીરધરજી મહારાજની આજ્ઞા-
 વમાંજ તેઓના ખિનુચરણ પરસોઢ પધારવાથી તેઓ ત્યાંના ગુર્જ-
 ર લોકોના કુસંગમાં રહ્યા અને ભાંગ આદિ વ્યસન તેમને લાગ્યું.
 તે ગુર્જરોતો ઉપદ્રવ એટલે સુધી વધી પહોં કે શ્રીનાથજીની
 તથા મહારાજશ્રીની અડધી ભેટ તેઓએ લખાવી લીધી. જે
 કાંઈ ભેટ આવે તેમાંથી અડધા અડધ તેઓ વાંદિની
 લેતા હતા. એકવાર એવું બન્યું કે કૃષ્ણગદના રાજા ક-
 લ્યાણસિંહે રૂપાની બે કમાન મોકલી. તે બેમાંની એક
 કમાન પણ પેલા ગુર્જર લોકો ઉઠાવી ગયા. તે કમાન
 રાજાની નગરે કોઈ કેકાણે પડી. જે જોતાંજ તેમને લાગ્યું કે
 આ હાકોરજીની કમાન આંલી ક્યાંથી? અને એકદમ તેની તપાસ
 કરવા ‘શ્રીનાથદ્વાર’ ગયા. તો ત્યાં મહારાજ વગેરેને ભાંગ
 ખી નિશામાં ચક્રચુર થએલા દીડા. મારે જણાવવું જોઈએ કે
 કેશી વસ્તુ ન લેવાનું આપણા શાસ્ત્રમાંજ કહેલું છે એમ નહીં,
 પણ મુસલમાન, અંગ્રેજોને ઈત્યાદિના શાસ્ત્ર ગ્રંથોમાં પણ તેનો
 નિષેધ કરેલો છે. પછી રાજા કલ્યાણસિંહે તપાસ કરી તો
 ગુર્જર લોકોનો મોટો ત્રાસ તેમના દીકરામાં આવ્યો. આલું
 જોઈને રાજાએ મહારાજના અવાસને બોલાવી હુકમ ક્યો
 કે, આજ પછી તારે મહારાજને ભાંગ કે ખીજ કોઈ પણ કેશી
 વસ્તુ કદી આપવી નહીં; આપશે તો તને ખસડે મારી કાઢી

મુકવામાં આવશે. આમ કહી કલ્યાણસિંહ વિદ્યાનગર ગયા અને
 ત્યાંના રાજા કૃષ્ણદેવને કિપલી હકીગત કહી સંભળાવી. તથા
 પોતાની તરફથી ભલામણ કરી કે આ ગુર્જર લોકનો સ્પર્શ
 પણ મહારાજ ન કરે તેવો અંદોજરત રહેવો જોઈએ. કૃષ્ણદેવે
 કહ્યું, પૃથ્વીનાથ, એટલું કામ આપજ કરો. એથી રાજા કલ્યા-
 ãણસિંહ પોતાની રાજધાનીમાં આવ્યા અને ૫૦૦ આદમીનું
 લશ્કર, તરવાર, અંદુક વગેરે લઈ પાછા શ્રીનાથદાર ગયા
 અને ત્યાં મુકામ કર્યો. ત્યાં મહારાજશ્રીના કેશી મંડળ-
 માં હજીમળી ગયા. એક દહાડો લાલયાગમાં-ખીન્ને દહાડે
 મોહનયાગમાં-એમ જુદે જુદે ડેકાણે ઉગ્મણીઓ થવા લાગી.
 તેમાં ભાંગ, અશીળ પિના તો ચાલેજ શેનું? એમ કરતાં મહિ-
 નો માસ વિત્યો અને મહારાજ તથા તેમના સાથી ગુર્જર
 લોકોનો રાજાપર પકડો વિશ્વાસ ખેડો. એટલે રાજાએ મહા-
 રાજાને વિનંતિ કરી કે મને અહીં રહ્યાને ધણા દિવસ
 થયા, માટે મારા જતાં પેદેલાં એટલે આવતી કાલે આપણે
 એક મોટી જોઈ કરીએ. તેમાં આગશ્રીને તથા સર્કે ભાઈ-
 ઓને મારે સોનાનાં કડાં સાંકળાં તથા શાલુ દુશાલા વેહેવવા
 છે. માટે જેઓ આપના કૃપાપાત્ર હોય તે સર્વેને નોતરવા.
 કડાં સાંકળાંની વાત સાંભળી એટલે કૃપાપાત્ર અને અકૃપાપાત્ર
 સર્વેજણા આવીને અડી ગયા. સર્વ મંડળ એકઠું થયું. રા-
 જા કલ્યાણસિંહ તથા શ્રીગીરધરલાલજી પણ ત્યાં પધાર્યા.
 સધળાઓને સારી પેઠે નિશા કરાવ્યો. રાજા કલ્યાણસિંહે આ
 મોટી મીજબાનીને દિવસે જોધપુરના રાજા વિજયસિંહજીને પણ
 ત્યાં તેડાવ્યા હતા. વિજયસિંહજી પોતાની સાથે કડાં, સાંકળાં,

શાલ દુશાલાના ગાંસડા લેતા આવ્યા છે એમ જણાવ્યું હતું. પરંતુ, વિજયસિંહજીએ, કલ્યાણસિંહજીના સંકેત પ્રમાણે માત્ર બેજ ગાંસડામાં એકમાં કડાં સાંકળાં તથા ખીજમાં શાલ દુશાલા આણેલાં અને બાકીના બધાં ગાંસડામાં દોરડાં આણેલાં હતાં. આ બેઉ રાજાઓએ પોતપોતામાં એવો સંકેત કરી રાખ્યો હતો કે હું ઇસારો કરું કે તરત આ અશીર્વાચીઓને પછવાડેથી પકડી પાડે એવો તમારી ફેજને હુકમ કરવો, અને તમે ઇસારો કરશો એટલે બેસી જઈ મારા તરફની હારના માણસોને પાછળથી પકડી લેવાને હું મારા શિપાર્થોએ હુકમ કરીશ. પછી પેલા વિદાયગીરી લેવા આવેલા બધાઓને બે પંક્તિ કરી બેસાડી દીધા. તે બંને હારની પછવાડે બંને રાજાઓએ પોતપોતાના સૈન્યની પલટન ઉભી રાખી. તેને આગળને નાકે મહારાજ શ્રી ખીરાજમાન હતા. અને તેની જોડે બેઉ પાસે બંને રાજા પોતાના સૈન્યની પંક્તિને નાંકે ઉભા રહ્યા હતા. આ જમવા બેસનાર આસરે ૨૦૦ માણસ હતું અને રાજાઓનું બધે સો માણસ અકેક હારમાં તથા બાકીના છુટા ફરતા હતા. જેવો રાજાઓએ આંખનો અણસારો કર્યો કે બધે શિપાઇઓએ મળી અકેક અશીર્વાને પકડી લીધો. ખીજ ફરતા શિપાર્થોએ દોરડાંનાં ગાંસડાં છોડી સરવેને ઝટ બાંધી લીધા. આ પ્રમાણે પોતાના કૃપાપાત્રોની વલ્લે થતી જોઈ શ્રીગીરધરજી મહારાજે રાજા પ્રત્યે કહ્યું, આ તમે શું કરો છો ? તેનો ઉત્તર કલ્યાણસિંહે એવો દીધો કે, “કૃપાનાથ અવ બોલનેકા સમય નહિ હૈ.” અને સર્વ બાંધીવાનને કીસનગઢ મોકલી દીધા. શ્રીગીરધરજી મહારાજે

રાજને મંદીરમાં લઈ જઈ બેસાડયા. પોતાના રાજ્યમાંથી ૧૨-૧૩ સારા પંડિતોને તેડાવ્યા. બીતરીયા વગેરેની જગ્યાએ તથા મંદીરમાંના દરેક સેવાગૃહના ઉપરી તરીકે એકેક પંડિતને રાખી દીધે. અને મંદિરમાંથી દુટ લોકોની જડ કબેડી નાંખી. આ સરવે પંડિતો સંસ્કૃતમાં વાતચીત કરતા, એટલુંજ નહીં પણ તેમના હાથ નીચેના માણસો તથા મહારાજને પોતાને પણ સંસ્કૃતમાં બોલવાની ફરજ પાડી. એ રીતે પોતાને સદ્ વિદ્યાનો સંગ થયો, તેથી પ્રથમના કુસંગમાં રહ્યા હોત તો મારી માઠી વલે થાત એમ સમજાયું, ત્યારે શ્રીગીરધરજી મહારાજે પોતે રાજ કલ્યાણસિંહજીને લખી મોકલ્યું કે “કલ્યાણસિંહજી, તમારું કલ્યાણ થજો કે તમે મને સન્માર્ગે લગાડ્યો.”

એ પ્રમાણે સેવકો પણ ગુરના દોષો દૂર કરતા હતા. તે વખતના શિષ્યો હમણાના ભાવકાઓ જેવા હાજી હા કરનારા કે ખમા ખમા બોલી, બગાસું ખાતાં ચપટીઓ વગાડનારા ન હતા. જુઓ, શ્રીગુસાર્જી બાગપણમાં ઢીંગલા ઢીંગલી ખેલતા હતા. તે જોઈને તેમના શિષ્ય દામોદરદાસજીએ શ્રીગુસાર્જી સરખાને પણ કહ્યું કે, આ કાંઈ હાંસી ખેલ કરવાનો સંપ્રદાય નથી. તો તમ લોકોએ અમારી ભુલ અમને શા માટે ન જણાવવી જોઈએ ? અલબત્ત, ખરા શિષ્યોએ ગુરને પોતાને તો કેહેવુંજ જોઈયે. માટે અમારામાં જે કંઈ દુર્ગુણ દેખાય તે બેલાશક કહેવા, પછી માનવું ન માનવું એનો અમારા મનપર આધાર છે. તેમજ ગુર પાસથી વિદ્યા, ધર્મ, જ્ઞાન વગેરે શિખી લેવું જોઈયે. કદાચિત્ પોતાના ગુરને ન આવડતું હોય તો

જેને આવડતું હોય તેમની પાસેથી શિખવું. પણ પોતે અજ્ઞાની તો રહેવુંજ નહીં.

મારાથી બોલ્યાવિના રહેવાનું નથી કે જેટલી અમારી (મહારાજેની) રીતિ નીતિ બગડી છે તેટલી તમારી વંણુવોની સુધ્ધિ બગડી છે. કેમકે અમારામાં કેટલાક દુર્ગુણો જે તમે જુઓ છો, તેવા દુરાચારો આપણા પૂર્વાચાર્યોમાં લશે એમ માની તમે ચાલવા દો છો. એટલુંજ નહીં પણ, દુરાચારોને ઉલટું તમે ઉત્તેજન આપો છો. પૂર્વાચાર્યોના ચરિત્ર ગ્રંથો તથા સ્વમાર્ગિય પ્રાચીન પુસ્તકોનો અભ્યાસ કરી. તેમ છે કે નહીં તે જાણવાનો બિલકુલ પ્રયાસ તમે કરતા નથી ! પોતાના સંપ્રદાયના જ્ઞાતા જાણે એમનું; તેમની પાસે તે સંબંધી ઉપદેશો સાંભળવા; વિદ્યાધ્યયન કરવું; સ્વમાર્ગી ગ્રંથો વાંચી તે સંબંધી જ્ઞાન મેળવવું અને તેમાં જણાવ્યા પ્રમાણે ધર્માચરણ કરવું. વિદ્યા તો નીચની પાસે હોય તો તે પણ લેવી એવું શાસ્ત્રમાં કહેલ છે. તો આપણા પોતાના સંપ્રદાયના મહાત્મ વિદ્વાન ગ્રંથો જાણી જાણી ગઈલાલજી દ્વારા તે લેવામાં શી-લરકત છે ? આ પ્રસંગે મને મારા જિત્નચરણનું સ્મરણ આવે છે. મારા જિતાજી વારંવાર કહેતા કે આપણા સંપ્રદાયને વિષે ગઈલાલજીના લેખમાં શ્રીમદ્વાચાર્યજીનો અંશ ખીરાજો છે. હાલ કેટલાકો એમના પર દેષ કરે છે તેમ નજર ચાલે નેઈએ. આપણા સંપ્રદાયનુંજ માત્ર નહીં, પરંતુ આપણા મહાત્મ પુણીવાળા આર્યધર્મનું જેટલું એઓ જાણે છે, તેટલું ખીજો કોઈ જાણતો હોય એમ મારા જાણવામાં નથી. માટે એમની પાસે સત્ય ધર્મ અવશ્ય સમઘડવો જોઈએ. અમે પોતે પણ કોઈ વાત ખાટી

કહી તો તે ન માનવી. તે વખતે હંસના* જેવો દુધરૂપી સારગ્રાહી સ્વભાવ રાખવો. પણ કામડાની પેઠે વિદ્યાપર જઈ એસવાનો સ્વભાવ કદી પણ નહીંજ રાખવો.

માંખીનો સ્વભાવ એવો હોય છે કે જ્યાં આંદુ હોય ત્યાં જઈને બેસે. જુઓ પૈરમ દિવસની સભામાં જ્યારે રાઘવાચાર્યજીને પુછવામાં આવ્યું કે, તમારા નિંબાર્ક સંપ્રદાયમાં પાદુકા પૂજનનો રીવાજ છે કે નહીં? ત્યારે તેમણે જણાવ્યું કે “રીવાજ તો છે પણ નાશ થયા પછી”—આટલા શબ્દો તેમના મુખમાંથી નિકળતાંજ પાદુકાપૂજનના પ્રતિષ્ઠા જે ધોડા કોડેલા અહીં બેઠેલા હતા તેઓએ જણાવ્યું કે અમારો જય થઈ ગયો. તે તરત તાળીઓ પાડી સાબરશી આપવા લાગ્યા. એ તો ઠીકજ થયું કે, તે વખતે તેજ સંપ્રદાયના શાસ્ત્રી ભીમાચાર્યજી અહીં

* નીતિશાસ્ત્રમાં પણ કહેલું છે કે:-

મ્રાજઃપ્રવદતાં પુસાં શ્રુત્વા વાચઃ શુભાઽશુભાઃ ।

ગુણવદ્વાક્યમાદત્તે હંસઃ ક્ષીરમિવાંભસઃ ॥

અર્થ—હંસ જેમ પાણી અને દુધના મિશ્રણમાંથી દુધ મેળવે છે, તે પ્રમાણે ડાહ્યો માણસ કોડેલા ભાષણમાંથી શુભયુક્ત વચન હોય તેટલાંજ ગ્રહણ કરે છે. અને—

અજ્ઞઃપ્રવદતાં પુસાં શ્રુત્વા વાચઃશુભાશુભાઃ ।

દોષવદ્વાક્યમાદત્તે પુરીષમિવ સૂકરઃ ॥

અર્થ—ડુકર (ભુડ) જેમ (સર્વ પદાર્થ છોડીને) વિદ્યા ગ્રહણ કરે છે, તેમ મૂખ જન બોલનારના ભાષણમાં દોષયુક્ત હોય તેજ લે છે.

પ્ર. ક.

હાજર હતા અને તેમણે દાખલા સહિત જણાવ્યું કે વિદ્યમાન અને અવિદ્યમાન બંને આચાર્યોની પાઠુકાનું પૂજન અમારા સંપ્રદાયમાં થાય છે. આ કહેવાનું કારણ એટલુંજ કે, જેનો સ્વભાવ માંખી જેવો હોય છે તે ખીજના ચાંદા જેવા છિદ્રો શોધીને તૃપ્ત થાય છે.

આથી એમ ન સમજવું કે મારા કહેવાનો હેતુ એવો છે કે અમારા અવગુણ તમારે નજ કહેવા. હું ફરીફરીને કહું છું કે મારામાં જે દુર્ગુણ તમોને જણાય તે બેત્રાશક મને કહેવા; કેમકે તેમ થ-એથી તે તમે ને અમે બેજ જાણીશું અને કોઈ ત્રાહિત બેઢ જશે તો તે બહાર જઈને હજારો લોકોને કહેશે. તેથી તમારી અને અમારી બંનેની ફજેતી જાહેરમાં થશે. માટે બહાર દલ્લો કરવો એવા મારો, સત્યશાસ્ત્રકારોનો, સારા વિદ્વાનોનો અને સજ્જન માણુ-સોનો અભિપ્રાય નથી. અમે જેમ કરિએ તેમ ન કરવા દેવું. કેમકે સદ્ગુણ દુર્ગુણની વૃદ્ધિ તેને ઉત્તેજન મળવાથીજ થાય છે. દુઃસંગમાં પડવાથી ઉપલા શ્રીગીર્ધરજી મહારાજ શિકાર કરવાને સુદાં તૈયાર થયા હતા !! અને જે ન્યાતીલાઓએ અટકાવ્યા ન હોત, તો તે પણ કરત.

અમારા લોકોના આચરણ પસંદ ન પડવાથી કેટલાક લોકોએ અમારો સંગ છોડી દીધો છે, જેથી ભગવત્સેવાનો પણ સંબંધ તેમને છુટ્યો છે અને કોરી વિત્તજ (પૈસા સંબંધી) સેવા તેઓ કરવા લાગ્યા છે. કેમકે અમારે ત્યાં આવવાથી તેમનું મન દુખાય તેથી તેઓએ તનુજ (શરીરના શ્રમથી જે સેવા બની શકે તે) સેવા પણ તજ દીધી. ત્યારે માનસી (ધર્મસ્વરૂપનું મનમાં ચિંતવનવાળી) સેવાની તો વાતજ શી કરવી ?

પરંતુ આવી રીતે ન કરતાં અમ લોકો ને ન જાણતા હોઈએ, તે ને કોઈ જાણતું હોય તેની પાસેથી જાણી લેવું. શાસ્ત્રની પણ એવીજ આગ્રા છે. માટે તેમ લોકો કરશે અને સ્વધર્મનું જ્ઞાન મેળવશે, તોજ ધર્મનો ઉદય થશે.

હાલ ધર્મનો એક પગ રહ્યો છે. તે પણ લંગડો છે. ને બલદના ત્રણ પગ લાગી ગયા હોય તે બાપડો એક લંગડાતે પગે કેવી રીતે ચાલી શકે? તેને તો બેચાર જણા મળીને ગાડામાં ગોઠવીને લઈ જાય સારેજ નઈ શકે, લઈ જઈને પણ તેને દાણા ખવડાવે, ચારો ચરાવે અને તેની બરાબર આગતા સ્વાગતા કરે, તોજ જેટલું આયુષ્ય હોય ત્યાં સુધી જીવે. તેજ પ્રમાણે ધાર્મિક લોકો આપણા ધર્મનું યોગ્ય સેવન કરશે તો ઠીક છે, નહીં તો આપણો ધર્મ મને ભય છે કે ડુબી જશે.

બીજા સંપ્રદાયોમાં ઉપદેશ ચાલુ છે. તેમાં ઉપદેશ માટે નિયમો છે. તેમ તે સંપ્રદાયોના શિષ્યો, ગુરુને જાહેરમાં ગાળો દેવી. તેમના દોષોજ જોવા અને ઠેકઠેકાણે તેમને વગોવવી એવું કરતા નથી. પણ પોતે કેવી રીતે ધર્માચરણ કરવું એજ બોલે છે. તેઓ આપણા લોકો કરતાં ધર્મ પણ સારો પાળે છે.

વળી મૂલં નાસ્તિ કુત : શાસ્ત્રા, તેમ પ્રથમતઃ આ વાતમાં અમારીજ કસુર છે. જો ઝાડનું થડીજી હોય તો તેમાંથી ડાળ કુટે, તેમ જો અમારામાં ધર્મ હશે તો તમારામાં આવશે. તેમ તમારે પણ હમારી પાસે ધર્મશંકાઓ પુછવી જોઈએ. કેમકે ‘માઝ્યા વિના મા પણ નાં પીરશે, એમ તો નક્કી સમજવું. ગુરુ કેવા કરવા તે વિષે શ્રીમદ્વાચાર્યજી મહાપ્રભુજીની આ પ્રમાણે આગ્રા છે:-

કૃષ્ણસેવાપરં વીક્ષ્ય દંભાદિરાહિતં નરમ્ ।

શ્રી ભાગવતતત્ત્વજ્ઞં મજ્ઞેજ્ઞિજ્ઞાસુરાદરાત્ ॥

કૃષ્ણસેવાપરં એટલે સારી પેઠે શ્રીકૃષ્ણની સેવામાં હુરીઆર હમણાની માફક નહીં કે મુખ્યાણ પુકારે કે “સમય થયો” તો કહે “આવીએ છીએ.” અને કોઈ વિનંતિ કરવા આવે કે “આપણ નાટકનો વખત થયો છે. ગાડી તૈયાર છે.” તો કહે (હાથની ચપટી વગાડીને) “ચાલો.” તેમ ન બેઠીએ. શ્રીગુ‘સાઈજીના પૌત્રનું લગ્ન હતું તે વખતે બધી વરણાગી તૈયાર થઈ અને તેઓને પણ આવવાને આજ્ઞા કરી. સારે તે તો રડવા લાગ્યા. તેમને સમજાવીને પુછ્યું કે કેમ રડો છો ? ત્યારે કહે કે “ મારી ઉત્થાપનની સેવા રહી જાય છે.” જુઓ ભગવત્સેવા આગળ તેને પરણવાની પણ દરકાર ન હોતી. તેનું તો રહ્યું, પણ મંગળાથી તે રાચન સુધી સેવા તો બરાબર થવી જોઈએ. હમણા મારાજ ઘરની વાત કરું, કે હાકોરજીને ઠોર એવા તો ધરાવવામાં આવે છે કે કોઈના માથામાં મારીએ તો લોહી નીકળે પણ ઠોર ભાગે નહીં. અને કેટલેક ઠેકાણે તો તે ભાગવા માટે લાકડાનો હથોડો રાખે છે. તે પણ જ્યારે એવણ પડે ત્યારે કટકા થાય. મેં એમ કરવાનું કારણ પુછ્યું હતું, તો એમ જણાવવામાં આવ્યું કે નરમ રાખીએ તો ભાગી પડે અને ભાગી જાય તો ભિતરીઆ લડે. ત્યારે ભિતરીઆના સુખ માટે હાકોરજીને દુઃખ થાય તો હરકત નહીં !! એકવાર શ્રીમહાપ્રભુજીના સમયમાં મહાપ્રસાદમાં સળી આવી ગઈ તેથી શ્રીમદ્વાચાર્યજીએ કહ્યું કે “અમે સંન્યાસ લઈએ છીએ, આજે તો સળી આવી અને કાલે તો એવામાં

સુશળ આવશે. આપણો ગૃહસ્થાશ્રમ છે તે ભગવત્સેવા માટે છે. ને તે બરાબર ન બને તો અમારું રહેવું વ્યર્થ છે.”

શ્રીનાથજીની આરતી જે દહાડે ભટજીએ ઉતારી તે દહાડાથી તેમની સેવા છોડાવી, તે એટલાજ માટે કે આજે આરતી કરી તો કાલે સણગાર સજશે. અને એમ કરતાં અમારી સેવા છોડાવી દેશે. તે વખતે તેઓ એમ નહોતા જાણતા કે આજની માફક સાચોરા ગીરનારા ઠાકોરસેવામાં ધુસી જશે. એ-ઓતો ઉદ્દેશ એજ હતો કે, ભગવત્સેવા તો અમેજ હાથે કરીશું અને રસોઈની સેવા અમારી વડુ બેટીઓ કરશે. હજુ પણ કોટાવાળા શ્રીકનૈયાલાલજીને ત્યાં રસોઈની સેવા વડુ બેટીઓજ કરે છે.

પ્રાચીન કાળમાં વલ્લભકુળના બાળકો ઠાકોરજીના હાંડા માંજવા સુધીની પણ સેવા કરતા હતા. તેમના હાથ અમારા ગદૂલાલજીના હાથની પેઠે ઘોડાના ખરેડા જેવા થઈ જતા. મારા પોતાના પૂર્વજોમાં એક દેવકીનંદનજી કરીને હતા. તેઓ એકવાર કોટે પધાર્યા હતા. તે એક વખત ત્યાંના મંદિરમાં જઈ જીએ તો શું સાધ્યો! હાંડા માંજતા હતા. દેવકીનંદનજીએ પુછ્યું કે આ શું થાય છે? સારે મથુરેશજીવાળા મહારાજોએ તેમને કહ્યું, આવો આપ પણ માંજો. ઠાકોરસેવા તો સાવરણીથી લઈને શૃંગાર સુધીની એકજ છે. તેમણે કહ્યું “આપના અહોભાગ્ય છે કે આપ સર્વ સેવા કરો છો. મારા ઠાકોરજી વધારે ક્રામજ છે, તેથી મારે હાથની વધારે સાવધાની રાખવી પડે છે. નહીં તો મુખીઆજી ઠાકોરજીને અડકવા પણ ન દે.” આ દૃષ્ટાંત આપવાનું કારણ એજ કે એટલે સુધીની સેવાનો

પ્રાચીન આચાર્યોને આગ્રહ હતો. હાલ તે આગ્રહ ધણે દરજ્જે છુટી ગયો છે.

કેટલાકો કહે છે કે દેવકીનંદન તો સિંહાસનપર બેસીને જપ કરે છે. એને કંઈ સેવાની શીકર નથી. પણ તે વાતની પરીક્ષા (ખબર) તો કામવનમાં શ્રીચંદ્રમાજી પાસે અમે હોઈએ ત્યારે પડે.

“ દંભાદિરહિતં ” એટલે દંભ, કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ, મત્સર ઈત્યાદિથી રહિત એવા ગુરૂને લજવા જોઈએ. દંભ એટલે પાખંડ અર્થાત્ કહેવું એક અને કરવું બીજું તે. એમ કરનારા ગુરૂનું કોઈ કશું માને નહીં. અને “ શેઠની શિખામણુ ઝાંપા લગી, ” એમ થાય. અમે તમને આચાર વિચાર રાખવાને કહીએ અને અમે પોતે આચાર પાળીએ નહીં, તો તમે બહાર જઈ કહેશો કે ગુંસાઈજી તો ગાંડા થઈ ગયા છે. કામ, ક્રોધ, ધસાદિ તો ગુરૂ માત્રમાં નજ હોવાં જોઈએ.

“ શ્રીભાગવતતત્ત્વજ્ઞં ” એટલે શ્રીમદ્ભાગવતના તત્ત્વને જાણનાર એવા ગુણવાળા હોય તે ગુરૂને લોકોએ લજવા. અમારા જેવા નહીં કે જેને ભાગવતનો એક શ્લોક પણ બરાબર લગાડતાં આવડે નહીં! હાલ તો કેટલાક ભાવકોએ કહેશે કે તમારે લણીને શું કરવું છે? ખરે શ્રીઆચાર્યજી મહાપ્રભુજીએ “ શિક્ષા શ્લોક ” માં જે આજ્ઞા કરી છે, તેવો સમય આજનો થયો છે—

यदा बहिर्मुखा यूयं भविष्यथ कथंचन ।

तदा कालप्रवाहस्था देहचित्तादयोप्युत ॥ ૧. ॥

सर्वथा भक्षयिष्यन्ति युष्मानिति मतिर्मम—इत्यादि.

જો તમે કોઈ રીતે પણ બહિર્મુખ થશો (અર્થાત્ ઇન્દ્રિયોને બેહુકાવશો) તો કાળના પ્રવાહમાં પડેલા તમારા દેહ, ચિત્ત, આદિ પદાર્થો પણ તમને સર્વથા ખાઈ જશે, એવું મારું માનવું છે. ઈલાદિ-હાત્ર આ વાતનો અનુભવ પ્રત્યક્ષ જોવામાં આવે છે.

મેં આપણા સંપ્રદાય વિશે એક અડસટી બાંધ્યો છે, તે એમ કે **શ્રીમહાપ્રભુ** જીથી તે સાત સ્વરૂપો સુધી બ્રહ્મલીલા રહી. એટલે બ્રહ્માનું કામ જેમ સૃષ્ટિ સરજવી, તેમ તેઓએ સંપ્રદાયને વધારવો, લોકોને ઉપદેશ કરવો, ઇત્યાદિ કામ કર્યું. તે લોકો હમણાની પેઠે કોરટોમાં મુકરદમા ચલાવવાની માથાફાડ કરતા નહોતા. મારી પાસે અમારા દેવકીનંદનજી મહારાજના હાથનો લખેલો પત્ર છે, તેમાં તેમણે પોતાના પિતાને જણાવેલું છે કે મેં ગુજરાતમાં ૨૩ ગામમાં નવા સેવકો કર્યા છે. જેમાંના બાંધણી, મહુધા વગેરે ગામોમાં હાલ પણ અમારા સેવકો છે. એવી રીતે પુષ્ટિમાર્ગની સૃષ્ટિને વધારતા હતા. ત્યારપછી વચ્ચા કાળમાં **શ્રીહરિરાયજી**, **શ્રીપુરૂષોત્તમજી** આદિ આચાર્યોમાં વિષ્ણુ લીલા રહી. વિષ્ણુનું કામ સૃષ્ટિનું પોષણ કરવું, તેમ તેઓએ લોકોને ધર્મોપદેશ કરી કરીને ધર્માચરણ કરાવ્યું અને જણાવ્યું કે આવી પરીપાઠી છે તેમ ચાલશો તો તમારું સારું થશે. હવે આજકાલ અમારામાંના કેટલાકોએ શિવલીલા પકડી છે. શિવનું કામ એ કે સૃષ્ટિનો સંહાર કરવો. તેમ અમ લોકો સંપ્રદાયના સંહારમાં હાલ પ્રવર્ત્યા છીએ. માટે તેમ કરવા જતાં અમને તમ લોકોએ અટકાવવા જોઈએ. અને વારંવાર ધર્મ, સંબંધી પ્રશ્નો પુછવા, સ્વમાર્ગિય ગ્રંથો વાંચવા, સાંભળવા, અમને ન આવડે તે વાત આપણા માર્ગની રીતથી તથા પ્રા-

ચીન ગ્રંથોને આધારે નાનો છોકરો કહે તો તે માનવી, અને તે પ્રમાણે ધર્માચરણ કરવું પરંતુ માર્ગ વિરુદ્ધ ઉપદેશ કરવા પર-
મેશ્વર પોતે આવે તોપણ તેમનું ન માનવું. તે વખતે તો તેમને દંડવત માત્ર કરવા.

હમણા આપણા સંપ્રદાયની રાખમાંના અગ્નિ જેવી દુર્દશા થઈ છે. માટે એ અજ્ઞાન અને દુરાચરણરૂપી રાખોડીને દુર કરી અગ્નિનો પ્રકાશ પાડવા યત્ન કરવો. કેટલાક કહે છે કે દે-
વદાનંદને આ સંપ્રદાયને પાતાળમાં પેસાડવાનું કર્યું છે. પરંતુ મને કહેતા હોય તો મેં એકલાએ જ નહીં પણ, અમારામાંના ઘણાઓએ તથા ખોટા પ્રેમ લગાડનારા હજારો ભાવકાઓએ તેમ કરવા માંડ્યું છે, કારણ કે મહાસમર્થ શ્રીમહાપ્રભુએ એકલાએ સંપ્રદાયને ચલાવ્યો ખરો, પણ તેને રસાતાળ કરવો એ એકલાથી બની શકે એમ નથી. એ તો ઘણાઓનું જ કામ છે!!

જો વૈષ્ણવ શ્રોત્રો ઉદ્યોગ કરવા મંડી પડે, તો સંપ્રદાયનો સંહાર થવો તો એક બાબતે રહે પણ તેની થોડા વખતમાં ઉન્નતિ થવા માંડે. એ ઉદ્યોગ એજ કે, કેટલાક ગુપ્ત ગ્રંથો છે તે સિવાયના બીજા પ્રસિદ્ધ ગ્રંથો છપાવે, તેના ભાષાંતરો કરાવે, સ્વમાર્ગી ગ્રંથોનું અધ્યયન કરે, ધર્મ સભાઓ સ્થાપે, પાઠશા-
ળાઓ ઉઘાડે ઈત્યાદિ. આ મોટા મુળ્ય શેહેરમાં એક ધર્મસભા (આર્ય સુધર્મોદય) માધવબાગમાં અને એક જ સંસ્કૃત (વિદ્યાલ-
ક્ષ્મી) પાઠશાળા ગદ્દૂલાલજીના મંદિરમાં મેં જોયું છે. આ શેહેરની વૈષ્ણવોની વસ્તીના પ્રમાણમાં એ તે શી વીસાતમાં ? આજમાં આજી ચાર પાંચ ધર્મસભાઓ તથા પાઠશાળાઓ તો

જોઈએ. આ શહેરમાં ઘણા શ્રીમંત સારા ગૃહસ્થો છે. તેઓ જો આ વાત મનપર લે તો એ બનવું કાંઈ અશક્ય નથી. કેટલાક તો એવા શોખીનો છે કે, તેઓ ૧૦૦-૧૨૫ રૂપીઆનો મહિનો આપીને વેશ્યાને રાખે છે, તો તેઓ સારા સારા પાંડિતોને તેટલા રૂપિઆનો મહિનો આપે તો કેટલી પાઠશાળાઓ ઉભી થાય ? અને એવું બને તો સંપ્રદાયનો ઉદય કેમ ન થાય ? જેમને સંસ્કૃત ન આવડતું હોય તેમણે પોતાના ઘરમાં ભાષાના પણ સારા ગ્રંથો રાખવા. અને અવકાશ પોતે વાંચવા તથા ઘરના મનુષ્યોને વાંચી સંભળાવવા. એવી રીતે ધર્મ સમજવો તથા સમજાવવો. જો અમ લોકો એકેક ધર્મસભા સ્થાપન કરીએ, તો તેથી આ માર્ગને કેવું ઉત્તેજન મળે તથા તેની કેટલી વૃદ્ધિ થાય; તેમજ દ્રવ્યપાત્ર ગૃહસ્થો અમારા બંગાળા, વાડી, ગાડી, ઘોડા વગેરેના ખરડાઓમાં જેમ દ્રવ્ય ભરે છે તેમ સ્વમાર્ગ વિદ્વાનોને અને ગ્રંથોને તેટલાજ દ્રવ્યથી ઉત્તેજન આપના હોય તો સંપ્રદાયનો એકદમ ઉદય કેમ ન થાય ? કેટલાક એવા દંડોતીઆ ભક્તો આવે છે કે તેઓ લાંબા પડીને દંડવત ઝૂંબે છે, પણ વિદ્યાના કામમાં મદદ કરવાનું કહીએ છીએ ત્યારે નાસતા ફરે છે. તેનું કારણ એટલુંજ કે લોકોમાં ખરું ધર્માભિમાન તથા મૂળ આચાર્યની ભક્તિ છુટી ગયેલી છે.

શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજી વગેરેની ખરી ભક્તિ તો એજ કે તેઓના ગ્રંથોનું અને સંપ્રદાયનું ઉત્તેજન. અમારી વાડી ગાડીથી કંઈ તેઓની સેવા થતી નથી. ધર્માભિમાન એકલા વૈષ્ણવોમાં નહીં પણ ધણું કરીને આખી હિંદુ કોમમાંથી ઘટયું છે. હિંદુઓ કરતાં અન્ય વર્ણને પોતાના ધર્મનું અભિમાન ઘણું

સારું છે. કોઈ મુસલમાન દીનનો ઝુંડો રોપે, તો એકેએક મુસલમાન તેમાં સામેલ થાય. થોડા વરસપર મુંબઈમાં પારસી અને મુસલમાન વચ્ચે જે મોટું બંડ થયું હતું તે પણ કેવલ ધર્મને માટેજ. કોઈ પારસીએ મુસલમાનના ધર્મગુરૂનું કંઈ ખરાબ છાપ્યું હતું તેજ બાબત ઉપરથી. અને તમારામાં એવી ગુરુભક્તિ રહેલી છે કે અમને કોઈ ફાંસી લઈ જાય, તોપણ એકે અક્ષર બોલો નહીં. અને ઉલટું એવું કહો કે જેવાં કર્મ કરે તેવાં ભોગવે, તેમાં અમે શું કરીએ ? એમ થવાનું કારણ એજ કે તમારી અમારા વિષેની ભક્તિ ઉઠી ગઈ છે. અમારે વિષે તમોને ગુરુપુદ્ધિ નથી પણ સાધારણ મનુષ્યપુદ્ધિ રહી છે. અને તેનું પણ મૂળ કારણ એજ છે કે અમ લોકોએ ગુરુપણાનું કર્તવ્ય છોડી દીધું છે. કેટલાક પ્રેમલા બની અમારે વિષે ભક્તિ દેખાડે છે ને અમારે વિષે ઈશ્વરપણું જણાવે છે !! તમ લોકો લુગડાં ન પહેરો તો ગાંડામાં ખપો અને અમે ઉભા ઉભા લઘુશંકા (અર્થાત્ ગમે એવું અવગ્રહિત) કરીએ તો તે લીલા કરી કહેવાય !!!

હાલ ખરા ધર્મને જાણનારા થોડા મળશે. કેમકે જેઓ જાણે છે તેમને કોઈ ઉત્તેજન આપતું નથી. વૈષ્ણવો પણ ધર્મજ્ઞ પુરૂષનો સંસંગ કરતા નથી. મુસલમાની રાજ્યમાં જ્યારે જીલમથી કંઠી તોડી નાંખતા હતા, તે વખતના વૈષ્ણવો ખરાબર ધર્મ સાચવતા હતા. અને માદલીઆં કે એટલીમાં કંઠી રાખતા હતા. એટલી બધી ધર્મ સાચવવાની તજવીજ કરતા હતા. હમણા મહાગાણીના રાજ્યમાં કોઈને પોતાનો ધર્મ પાળ-

વાને અટકાવ થતો નથી, તોપણ લોકો અરાબર સ્વધર્મ પાળતા નથી. પણ તેથી ઉગ્રા કાંઈ કોઈને ક્રિશ્ચિયન થવા કેહેતું નથી તોપણ કેટલાક હિંદુઓ વગીરે ક્રિશ્ચિયન થાય છે. તેનું કારણ એકે આપણા લોકોને ધર્મ સંબંધી બોધ મળતો નથી.

રામાનુજ સંપ્રદાયમાં જોઈશું તો ૩૦૦-૪૦૦ વિદ્વાનો નિકળશે અને આપણા સંપ્રદાયમાં શોધાએ તો ત્રણ ચાર માંડ માંડ જડે ! બાકી બધાએ અમારા સરખા નીકળશે. જો અમ લોકો એકએક શાસ્ત્રી રાખીએ તો, બાગમાં ૨૦ માળીને બદલે ૧૦ માળી રખાય, એથી વધારે તો ખોટ જાય એમ નથી !! અને સંપ્રદાયમાં વિદ્વાનો વધે. વળી ઘેર શાસ્ત્રી હોય તો અમને પણ કેટલુંક શાસ્ત્રજ્ઞાન મળે અને અમારા બાળકો પણ વિદ્યા શીખે. તેમ ન થાય તો જ્યારે મોટા થાય ત્યારે કહેશે કે અમને અમારા માબાપે ભૂખ્યા રાખ્યા. અમે શું કરીએ? માટે વિદ્વાનોને ઉત્તેજન તથા ગદદ આપવી જોઈએ. તેને બદલે હમણા તો જે કોઈ કાંઈ ધર્મોપદેશ કરતો હોય તેનો એકદમ દ્વેષ કરે છે. જુઓની ગદ્ગદાલજી કાંઈને બ્રહ્મસંબંધ આપતા નથી કે કંડી બાંધતા નથી, પણ લોકોને મમો ઉપદેશ કરે છે અને કાંઈ પણ માર્ગચિહ્ન કરતા નથી. કેટલાક અંથોથી તથા લખાણોથી તેમણે માર્ગનું સાઈં કર્યું છે અને પ્રાચીન અંથોમાં ઘણો શ્રમ કર્યો છે. તેમ છતાં તેમના ઉપર એટલો બધો કોપ તેઓ કરે છે કે માત્ર દેહાંતદંડ કરવાનું બાકી રાખ્યું છે. જેમ કરવું તેમના હાથમાં નથી નહીં તો તે પણ કરવાને ચુકે નહીં. કેવો અનર્થ!!!.

હું કહું છું કે આપણા કરતાં તો અંગ્રેજ લોકો સારા છે. કે તેઓનો એક નાનો છોકરો હશે તે પણ એમ બોલશે કે અમારામાં કોઈ પણ મનુષ્ય મૂર્ખ નથી. તેનું કારણ શું? તેમના માં પણ મૂર્ખા પેદા તો થાય છે. પણ તે લોકોની વિદ્યાભ્યાસ વગેરે કરાવવાની રીતિ એવી છે કે તેથી ઘણે ભાગે મૂર્ખ રહેતા નથી. પ્રથમ તો તેમનાં છોકરાંનાં રમકડાં હોય તે પર તે રમકડાંના નામનો પહેલો અક્ષર એવો તો મોટો લખે કે બાલક છોકરાંને પણ રમતમાં મૂળાક્ષરો ઓળખવાનું જ્ઞાન થાય. પછી તેનો વિદ્યાભ્યાસ જરૂરી રાખવામાં આવે છે. તેમ છતાં પણ કોઈ ભણ્યો નહીં અને ઠોઠ રહ્યો તો તેને લસ્કરી ખાતામાં રાખવામાં આવે છે. જ્યાં આવું બને છે ત્યાં મૂર્ખા મળવા મુશ્કેલ થાય એમાં શી નવાઈ? હાલ કેટલાક અંગ્રેજોના જાણ્યામાં આવ્યું છે કે રેશમી અબોટીયું હિંદુ લોકો પહેરે છે તે ધણું ઉત્તમ છે. તોપણ કોઈ અંગ્રેજને અબોટીયું કે સુતરાઉ ધોતીયું પહેરતાં મેં જોયો નથી. તેનું કારણ એજ કે તેઓનું સ્વદેશાભિમાન—અને આપણા લોકો કેવા સ્વદેશાભિમાની છે કે, કોટ, પાટલુન વગેરે અનેક અંગ્રેજલોક જેવો પહેરવેશ તથા તેમનાં જેવાં આચરણો કરીને અંગ્રેજમય થઈ પડ્યા છે! તેમ ન કરતાં કંઈ પણ સ્વદેશાભિમાન રાખવાની ઘણીજ જરૂર છે.

આ કળિયુગમાં મનુષ્યની આવરદા ૧૦૦ વર્ષની ગણાય છે. તેમાંથી સુમારે ૫૦ વર્ષ તો ખાનપાન નિદ્રામાં ગયાં; ૬-૧૦ વર્ષ તો અયપણુમાં રમત ગમતમાં વિતાવ્યાં. બાકી રહ્યાં ૪૦—તેમાંથી પણ ગુરુનિંદા, વેદનિંદા, ભગવદ્જનનિંદા, અસત્ય ભાષણ,

વ્યભિચાર વગેરે અનેક પાપથી આયુષ્ય ક્ષીણ થાય છે. જેથી બહુ થોડી ઉંમર આપણને આપણું કર્તવ્ય કરવાને મળે છે. તેનો જેટલો લાભ લેવાય તેટલો લાઘ્ય ધર્મપુરુષાર્થ સિદ્ધ કરી લેવો જોઈએ. કારણકે માઆપ, ભાઈભાંડુ, બૈરીછોકરાં સૌ મતલબનાં સગાં છે. તેમ ન હોય તો કમાઉં પુત્ર વહાલો અને હીણકમાઉં અળખામણો કેમ લાગે? માઆપને મન તો બેડ સમાન જોઈએ. પણ તેમ કંઈ બનતું નથી. ગમે તેટલી પ્રીતિ હોય છે તોપણ મનુષ્ય મરણ પામે છે કે તેને ઝટ નિકાલો-નિકાલો-કરીને ઘરમાંથી કહાડવા તૈયાર થાય છે. શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે, માતા જે નાનપણથી ઉછેરીને મોટા કરે છે તથા પુત્રપર ઘણું હેત રાખે છે તે તથા સ્ત્રી જે પતિ ઉપર ઘણો પ્રેમ રાખે છે અને નિરંતર સાથે રહે છે તે, સ્મશાન સુધી પણ વળાવવા આવતી નથી, પણ ઓટલેથીજ પાછી ફરે છે. ભાઈ, બાપ, મિત્ર જેઓ ઘણો સ્નેહ રાખનારા તેઓ પણ મસાણુ સુધી આવીને પાછા ફરે છે. અને આ દેહ જે જન્મ-તાંજ આપણી સાથે આવેલો છે, જેણે કરેલાં સારાં માઠાં બુધ્ધાં કર્યો “મેં કર્યો” એમ આપણે અભિમાન રાખીએ છીએ, તે દેહ પણ ચિતામાં રહી જાય છે. ત્યારે આપણી સાથે શું આવે છે? કેવલ પાપ અને પુન્ય બેજ.

પ્રાચીન કાળમાં એક ફરે તો બીજાને પણ તેનું ફળ મળતું હતું, પણ આ કળિકાળમાં તો જે કંઈ કરે તેનું ફળ તેને પોતાનેજ ભોગવતું પડે છે. કેટલાક લોકો કળિયુગને નિંદે છે, પણ હું કહું છું કે ઇશ્વરપ્રાપ્તિ માટે તો આ યુગ સૌથી વધારે સારો છે, કેમકે હમણા કીર્તન માત્રથી પણ હૃદિ પ્રસન્ન થાય છે.

મૂળમાં જીંદગી થોડી. તેમાં કેટલોક વખત રોજગારમાં જાય. રોજગાર તો સર્વ કોઈએ અવશ્ય કરવો જોઈએ. તે પછી કેટલાક ચોપાટી વગેરે સ્થાનોમાં ફરવા નીસરી પડે છે તેમાં, ખાવાપીવામાં, સ્નેહીઓને મળવા મુકવામાં, વળી કેટલાક રાત્રે વેશ્યાને ઘેર જઈ પુન્ય (મહાપાપ) કરે છે ! તેમાં, એમ વખત વેહેંચાઈ જાય છે. લોકોએ ખીલકુલ નકામો વખત ન ગાળતાં સદાચરણ રાખીને થોડો ઘણો વખત બચાચાય તેટલો બચાવી ઈશ્વરસક્તિમાં લગાડવો. નિરંતર ભગતનું નામ અને ભગવાનને વિષે શરણુભાવના ભુલતી નહીં. સ્ત્રી, ધર, ધન વગેરે એકજ જન્મ માત્રના સાથી સાંસારિક પદાર્થોમાંથી ચિત્ત કલાડી નિરંતરસંગંધી પરમદયાળુ શ્રીકૃષ્ણના ચરણમાં ચિત્ત ચોંટાડવું. સારા વિદ્વાનો અને ભગવત્સત્તોપર દ્રેષ ન રાખતાં સર્વમાંથી સાર લેવો. ક્રોધ પણ પ્રાણીનું યુરું ન કરવું. અને તેટલું સર્વનું સાર કરવું. શ્રીભગવાન, શ્રીમદ્દયાર્પણ, ભગવદ્ભક્તો, વેદ. ગીતાજી અને સ્વધર્મ ઉપર શુદ્ધ અંતઃકરણથી સદા ખરી ભક્તિ રાખવી. એજ મારી સર્વ વૈષ્ણવો પ્રત્યે ભલામણ છે અને લોકોને સદ્ધર્મમાં લગાડો એવી પ્રભુ પ્રત્યે પ્રાર્થના છે.”

આ ઉપદેશની અસર સભામાં આવેલા વૈષ્ણવો ઉપરજ માત્ર નહીં, પણ સભામાં નહિ આવેલા એવા ખીજ વૈષ્ણવો ઉપર પણ, તેનો હેવાલ વાંચી સાંભળીને ઘણીજ સરસ થઇ હતી. તેની સાબિતીમાં એટલુંજ જણાવવું બસ થશે કે તે ઉપદેશને ત્રીજે દિને અર્ચાત્ જ્યેષ્ઠ વદ ૧૧ ને બુધવાર તારીખ ૮ મી જુલાઈએ એ મહારાજ પાસે ૨૦૦ કરતાં વધારે વૈષ્ણવોએ બ્રહ્મસમર્પણ લીધું હતું.

સાર આદ્ય એકમેદિવસમાં સુંબઈથી કૃત્ય કરી જવાના ઇરાદાથી જોસ્વામિશ્રી દેવકીનંદનાચાર્યજીએ પોતાનો મુકામ આંટરોડ

પાસે આવેલા શેઠ ચતુર્ભુજ મોરારજીને બંગલે રાખ્યો હતો. પરંતુ તેમને રહેવાને માટે અત્રેના ઘણા સંભાવિત વૈષ્ણવોએ વિનંતિ કરવાથી એક અઠવાડિયું વધારે અત્રે થોભી ગયા હતા. એ અઠવાડિયામાંના છેલ્લા બે ત્રણ દિવસ તો શેઠ ચતુર્ભુજ મોરારજીએ અત્યાગ્રહથી મહારાજને રોકી રાખી, મુંબઈના સારા શેઠીઆ વૈષ્ણવોનો તથા શાસ્ત્રી વિદ્વાનોનો મેલાવડો પોતાને બંગલે કરાવ્યો હતો. અને મહારાજશ્રીને હાથે શાસ્ત્રીઓનો સત્કાર કરાવ્યો તથા તેમના મુખથી વૈષ્ણવોને સદુપદેશ અપાવ્યો હતો. વળી એ વખતે મહારાજશ્રીએ વૈષ્ણવ સંપ્રદાયને જે વડે મદદ મળે છે એવી, પંડિતશ્રી ગૃહલાલજીએ સ્થાપેલી વિદ્યા લક્ષ્મી પાઠશાળાને મદદ કરવા, તથા એક મોટું ફંડ ઉભું કરી નવી પાઠશાળા સ્થાપવા, તથા ધર્મ સંબંધી પુસ્તકો પ્રગટ કરવાને ત્યાં બેઠેલા સર્વે શેઠીઆઓને જે સૂચના કરેલી છે તે પર અમે તેમનું અવશ્ય લક્ષ બેંચીએ છીએ.

આ મહારાજશ્રી સંવત્ ૧૯૪૧ ના અશાઠ શુદ્ધ ૫ વાં ૭રેઉ તાં ૧૬-૭-૮૫ ને દિવસે વલસાડ તરફ પધાર્યા. એમને વીદાય કરવાને આસરે ૨૦૦ ગૃહસ્થો ગ્રાંટરોડના સ્ટેશન ઉપર હાજર થયા હતા. શેઠ ચતુર્ભુજ મોરારજીના બંગલામાંથી નીકળી અને રેલવેની ગાડીમાં ચઢતાં સુધી તેમનાપર વૈષ્ણવો પુષ્પવૃષ્ટિ કરી વારંવાર નમ્ર ઉચ્ચારણુ કરતા હતા. ઇશ્વર પાસે પણ અમે એજ માંગીએ છીએ કે ગોસ્વામિશ્રીને જેવાં માન અને યશ મુંબઈમાં મળ્યાં છે તેવાં સર્વસ્થળે મળે; અને તેમના જ્ઞાનમાં દિનપરદિન વૃદ્ધિ કરી. તે જ્ઞાનને લાલ વૈષ્ણવોને નિરંતર આપી એઓ ધર્મ વૃદ્ધિ કરતા રહે એવું એમના હૃદય કમળમાં વસાવે. તથાસ્તુ:

સમાપ્તિમાં માત્ર એટલુંજ કહેવું બસ છે કે આર્યધર્મ અ-
ગાધ છે. તેનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન મેળવી તે પ્રમાણે પોતાનું વર્તન રાખ-
વાને ધણા પ્રાચીન કાળમાં ઋષિ આદિઓને કદાચ બનતું હશે
પણ તેવું દરેકજણથી બનવાને માટે પ્રવૃત્તિકાળનો આ સમય નથી.
અંગ્રેજી રાજનીતિ જોતાં પણ દેશ કાળ-સ્થિતિ-જોઈ, સામ-દામ-
ભેદ-દંડ-થી જ્યાં જેમ અનુકુળ આવે તેમ, મેળવેલા
મુલકોનો બંદોબસ્ત રાખવામાં આવે છે, તેજ પ્રમાણે
આ સંપ્રદાયના પ્રવર્તક શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજી તથા તે પછી-
ના તેમના કુળના કુશળ ધર્મધ્યક્ષોએ, આપણા આર્યશાસ્ત્રના
દોહન માત્રને અવલંબીને, ધણા પ્રાચીન શ્રીવિષ્ણુસ્વામીના
વૈષ્ણવ સંપ્રદાયનો, વખતને અનુસરી ફેલાવો કર્યો. જે સિ-
દ્ધાંત ઉપર આ સંપ્રદાય અવલંબે છે તે, આ પુસ્તકના મુખપૃષ્ઠ
ઉપર ટાંકેલા નીચેના શ્લોકથી જણાઈ આવશે.

एकं शास्त्रं देवकीपुत्रगीतम्

एको देवो देवकीपुत्र एव ।

मंत्रोप्येकस्तस्य नामानि यानि

कर्माप्येकं तस्य देवस्यसेवा ॥

વેદ, ઉપનિષદાદિ આર્યધર્મશાસ્ત્રના અનેક ઉત્તમ ગ્રંથો
છે, તે સર્વનું દોહન-તત્ત્વ દર્શકશાસ્ત્ર-શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા-એજ
આ સંપ્રદાયનો પ્રથમતઃ માન્ય ગ્રંથ છે; આર્ય જનોએ તેત્રીસ
કોટી દેવતા માનેલા છે, પરંતુ તે સર્વ દેવતાઓમાં શ્રેષ્ઠ આ
સંપ્રદાયના અધિષ્ઠાતા તો દેવકીપુત્ર-શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન એજ છે;
આર્યશાસ્ત્રના અસંખ્ય જપમંત્રો છે. પરંતુ ભગવાનના નામરૂપી
જે મંત્ર તેજ આ સંપ્રદાયને વિશે સર્વોત્તમ મંત્ર છે; અને અનેક
પ્રકારના-સકામ વા નિષ્કામ-કર્મો છે તે સર્વમાં શ્રીકૃષ્ણ સ્વરૂ-
પની સેવા એજ સર્વોત્કૃષ્ટ કર્મ છે. અર્થાત્ એજ આ સંપ્રદાયનું
સિદ્ધાંત સ્વરૂપ છે.

જોડેરખખરો.

શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજી વિરચિત—

શ્રીપુરુષોત્તમ સહસ્ત્ર નામ, ચમુનાષ્ટકાદિ ષોડશ ગ્રંથ, સેવા-
કૃણ વિવરણ, ખરિવૃદ્ધાષ્ટક, મધુરાષ્ટક અને શિક્ષા શ્લોક; શ્રીગું-
સાઈજી કૃત વલ્લભાષ્ટક પ્રભૃતિ અષ્ટકો; અને શ્રીહરિરાયજી
કૃત કામાખ્ય દોષ વિવરણ વગેરે વૈષ્ણવોને નિલ પાઠ કરવાના

પંડિતશ્રી ગદૃલાલજીએ

તપાસી શુદ્ધ કરેલા નાના નાના ૩૨ ગ્રંથોનો સંગ્રહ.

કિંમત રૂ. ૦૧

આવૃત્તિ બીજી ટપાલખરચ આનો ૦૧

ગ્રંથભાષામાં—

શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્યજીના વૈષ્ણવસંપ્રદાય પ્રમાણ
ઉત્સવો તથા ગ્રંથોની વાર્ષિક ટીપણી.

કર્તા—પંડિતશ્રીગદૃલાલજી ધનશ્યામભટ્ટજી.

કિંમત ૧ આનો. ટપાલખરચ નં. ૦૧૦ સુધી ૦૧ આનો.

કાશીવાળા વૈષ્ણવ ગ્રંથભૂષણદાસ ગ્રંથલવનદાસકૃત

શ્રીવલ્લભવિલાસ ભાગ ૧ સંપ્રદાયપ્રકાશ.

કિંમત ૧૦ આનો

ટપાલખરચ ૧ આનો.

ધણીથોડી નક્કો]

પ્રશ્નોત્તર.

[બાકી રહીછે.)

(ગોસ્વામી શ્રીદેવકીનંદનાચાર્યજીની પધરામણી સમયે “એક
વૈષ્ણવ” ની સહીથી બહાર પડેલા પ્રશ્નો તથા તેના ઉત્તરો
કિંમત ૧ આનો. પોસ્ટેજ નં. ૦૮ સુધી ૦૧ આનો

 ઉપલા પુસ્તકો કાગળકાદેવીને રસ્તે—“પુસ્તક પ્રસારક
મંડળીની આફ્રીસ”માંથી રોકડી કિંમતે મળશે.

શિવપુરાણ—

ઠ્યાસજ્ઞાનાં વખણાયલાં અને તત્ત્વજ્ઞાનથી ભરેલાં અદ્ધાર પુરાણોમાંનું એક છે. તેનું ગુજરાતી ભાષાંતર સંવત્ ૧૯૪૧ ના કાર્તિક માસથી માસિક પુસ્તકરૂપે બહાર પડે છે—કિંમત વર્ષ ૧ ના રૂ. ૩. તેમાં જ્ઞાન સંહિતા, વિદ્યેશ્વરસંહિતા, સનત્કુમાર સંહિતા, વાયુસંહિતા, ધર્મસંહિતા, અને કૈલાસસંહિતા એવી છ સંહિતા અથવા પ્રકરણો છે. નવ અંકમાં જ્ઞાન સંહિતા, અને ૧૦-૧૧-૧૨ અંકમાં વિદ્યેશ્વરસંહિતા આવી ગઈ છે; સંવત્ ૧૯૪૨ના કાર્તિકના અંકથી સનત્કુમાર સંહિતા શરૂ થઈ છે. ભક્તિજ્ઞાનયુક્ત ધર્મતત્ત્વને ઉદ્દેશીને તેમાંના ઘણા પ્રસંગો જાણવા જેવા છે. આજકાલ અનેક વિષયોવાળા અનેક માસિકો બહાર પડે છે. પરંતુ સ્વધર્મવિષયક ગ્રંથો વાંચવાની રૂચિ લોકોમાં પેદા થઈ છે તે આ આશીર્વાચના ઉદયનાં સુચિન્દ છે. પુરૂષાર્થને પ્રાપ્ત કરાવનારી શ્રીવેદ ઠ્યાસ ભગવાનની વાણીનું રટન કરવું એ આ ક્ષણભંગુર સંસારમાં અક્ષય આનંદદાતા છે. પુરાણ ભાગમાં આવેલા વિષયો, પાંચર અને વિષયીજનોને ભાવો વા ન ભાવો, પરંતુ મુમુક્ષુઓને તો તે અમૂલ્ય જ્વાહિર છે મુખ્યજી જીતી હનુમાનગલી । ભટ નરોત્તમ અમરજી દલાલ પ્રેમજી પ્રાગજીનોમાળો.) શિંપુંભાંનાંવયવસ્થાપક.

ચુનીલાલ બાપુજી મોદીના રચેલા—

સરકારી કેળવણીખાતાએ ઈનામ તથા લાઈબ્રેરી માટે પસંદ કરીએલાં પુસ્તકો—

સિકંદર બાદશાહનું ચરિત્ર કિંમત રૂ. ૧-૪-૦

પીટર ધી ગ્રેનું (સચિત્ર) ચરિત્ર „રૂ. ૦-૧૪-૦

નીચલે ઠેકાણેથી રોકડી કિંમતે મળશે.

મુખ્યજી—દામોદર ધશ્વરદાસ મીં જહાંગીરજી બેજનજી, કરાણી બુકસેલર તથા “પુસ્તકપ્રસાદ મંડળીની” આશીસમાં.

મુરત—ત્રિભોવનદાસ ગોપાલદાસ બુકસેલર ભાગાતલાલ.

અમદાવાદ—ગુજરાત વનાંયુલર સોસાઇટી.

રાજકોટ—ટ્રેનીંગ કાલેજમાં કર્તી પાસે.

ભૂજ—કુમારશ્રી કાલુભાના ટયુટર કવિ શીવલાલ ધનેશ્વર પાસે.

આગળથી
૩૦૧

સુખસાધક.

ટપાલખતે
ના આનો.

(સુધારા વધારા સાથે ખીજી આવૃત્તિ.)

આગળથી થનારા ધરાકોઝે આવતા ફેણુઆરી
માસની આખર સુધીમાં તેની કિંમતનો ૩૦૧ તથા
ટપાલનો આનો અરધો, નીચેને સરનામે પોતાનું ના-
મ ઠામ ઠેકાણું લખી મોકલવા મેહેરખાની કરવી.
પાછળથી થનાર ધરાકો પાસે, ધરાકોના પ્રમાણમાં
સવાઇ વા ઢાઢી કિંમત લેવામાં આવશે.

અન્નફળ-કંદમૂળ-શાકપત્ર-નો ખોરાક તેજ ઉત્તમ ખોરાક
અને સ્વચ્છ જળનું પાન એજ ઉત્તમ પાન, ઈશ્વરી નિયમ જોતાં,
મનુષ્યને માટે પ્રભુએ નિર્માણ કર્યો જણાયછે. અર્થાત્ માંસ-
મદિરાનું અધમ પાન પાન સૃષ્ટિ નિયમથી વિરુદ્ધ છે. આવી
નીતિ આપણા આયોની તો પરાપૂર્વથી ચાલી આવેલી છે; પરંતુ,
આપણા રાજ્યકર્તા અંગ્રેજો, હુન્નર-ફળા-કૌશલ્યમાં, સાંપ્રત
કાળમાં ઘણા આગળ વધી ગએલા હોવાના કારણથી તથા ભૂતળ
ઉપરના ઘણા પ્રદેશોમાં તેમની રાજ્ય સત્તા સ્થપાયાથી અને વિશેષે
કરીને ધનને વિષે તેઓ આજ ને કાલ સર્વોપરી જેવા ઘણ જવા-
બી “સર્વે ગુણાઃ કાંચનમાશ્રયંતિ”જેવું તેમને માટે થઈ રહ્યું

છે. તેમાં આપણા દેશમાં તો તેમની અતિપ્રખ્યાત રાજ્ય સનાતા કારણથી, તેઓને પગલે આલવામાંજ જાણે સર્વ સુધારો આવી ગયો હોય તેમ થઈ રહ્યું છે. જ્યારે સર્વ સાધારણ આવીજ સમજ છે ત્યારે ‘આલ ફાટે ત્યાં થીગડું ક્યાં દેરું ?’ આ વાતમાં ફેટલું સત્ય છે તે વિચારવેનો જાણે છે: દારૂનું વ્યસન હાલ હાલ-આપણા દેશમાં ઘણું વધ્યું છે અને તે પણ વળી દેશનાં જાતે જાતે કેળવાયલા-સુધારેલા જેઓ પોતાને કહેવડાવે છે તેઓમાં બહુધા અંગ્રેજ કેળવણીના સંસર્ગથી જન્મ્યું છે. એમ કહેવાને દરકત નથી. આમ છે માટે, ખુદ અંગ્રેજોમાં જાતે પુરો માંસ મદિરાથી કેવા મુક્ત રહે છે અને બીજાઓને પોતાના જીનુયાથી બનાવવાને તન મન અને ધનથી કેવો પ્રયત્ન કરે છે તથા તેમ કરીને કેવા મોટા સુખને પામે છે- મીસકીનપણામાંથી એવો એક સિદ્ધાંત કેવી ધનવંત સ્થિતિએ પહોંચ્યા-તે ખરેખર બનેલા બનાવની નોંધ આ પુસ્તકમાં છે.

આ પુસ્તકની પ્રથમ આવૃત્તિ સને ૧૮૮૩ ની સાલમાં કલકત્તા તેની ૧૦૦૦ નકલ માત્ર થોડાજ મહિનામાં ખપી ગઈ. વિદ્યાનુરાગી સદ્ગૃહસ્થોને તે ભાવ્યાથી તેમણે ૨૦-૨૫-૫૦- અને તેથીએ વધારે નકલો સામટી ખરીદવાથી પરચુરણ વેચા-ણુ માટે તે રહી નહીં. તથાપિ વિવેચન કર્તા તરીકે જેમનું ઘણું મદદરૂપ એવાં ગુજરાત શાળાપત્ર, બુદ્ધિ પ્રકાશ, વિજ્ઞાનવિલાસ આદિ ચોપાનિયાં તથા ગુજરાતી, મુંબઈ સમાચાર, આદિ વર્તમાનપત્રોએ પોતપોતાના વિવેચનમાં એ પુસ્તકને વિષે બતાવે-લી પ્રસન્નતાના કારણથી તેને વિષેની બીજા વાંચનારાઓની રચિને સંતાપવાનું અઘાપિસુધી મુલતવી રહ્યું. હવે તેમની તેવી રચિ

હજીસુધી ટકી રહી છે કે નહીં તે આ પુસ્તકના આગળથી થનારા ધરાકોની સંખ્યા નાની મોટી થએ ખબર પડશે.

પહેલાં આવૃત્તિના અભિપ્રાયોનો ટૂંક સાર.

“ગુજરાતશાળાપત્ર” — મહા અગત્યનું આ પુસ્તક અમે અમારા સર્વે વાચનારાઓને ધ્યાન પૂર્વક વાંચવાની ભલામણ કરીએ છીએ. * * * ભાષા શુદ્ધ અને રસિક થઈ છે. એ એક વાર્તા રૂપે છે, પણ તે વાત બનેલી છે અને તે ઉપરથી મઘમાંસ નિષેધ સિવાય બીજી પણ ઘણી વાતનો બોધ મળે છે — દુનિયામાં એક કુટુંબ શી રીતે આખાદ થઈ શકે તેની ટૂંકી કુંચી આ વાતમાં સમાયલી છે. માટે એ ચોપડી વાંચવાની અમે ફરીથી સર્વેને ભલામણ કરીએ છીએ.

“પુરુષિ પ્રકાર” — ભાષા રસુજી અને સમગ્રતય તેવી છે. જે અંગ્રેજનું વૃત્તાંત છે તે પ્રથમ નિર્ધન અવસ્થામાં હતો, પણ માંસ મદિરા લાગ કરીને મુકિયોગે વળગવાથી લક્ષાધિપતિ થયો હતો. તેના બાઈડી છોકરાં, ચાકર નફરો તથા તેના ઘણા સેવકો તેના પ્રસંગ અને બોધથી એ નહારા લખથી છૂટા થયા હતા. * * * કર્તાની મતલબ એટલીજ છે કે તે ઉપરથી મળતો બોધ લક્ષમાં લેઈ એ દુર્ન્યસનના કુછંદમાં પડેલા દેશીઓ તેની લાગ કરે. ખરેખર એ હિદેશ સ્તુતિપાત્ર છે. પ્રમાટી અને દાડનો પ્રચાર દિવસે દિવસે વધવાની બૂમો ચાલે છે એ આપણા પવિત્ર દેશના લોકોને શરમભરેલું છે. જે લોકોને એ વસ્તુઓ વગર ચાલવુંજ નથી એમ કહીએ તો ચાલે તે લોકોમાંથી

આવા દ્રઢાત્મા નીકળી આવી તન, મન અને ધનથી સુખી થાય છે, ત્યારે આપણે તેનો કેવલ અનાદર કરનાર તેમાંથી એનો અદાર કરનાર નીકળે છે એ કેટલું ખેદકારક છે? દરેક દેશીને એ ચોપડી વાંચવાની અમે ભલામણ કરીએ છીએ.

“વિજ્ઞાન વિલાસ”-આજના સમયમાં દેશીઓમાં માંસમદિરાએ બહોળો છુપો ફેલાવો કર્યો છે. * * * દેખાદેખીથી દેશીઓમાં વધતો જતો આ રોગ અટકાવવાને મળજૂત ઉપાય લેવા જરૂરના છે. એ રોગથી થતાં નુકસાન અને ખુવારી જેતાં છતાં દેખીતી આંખે આંધળા થઇ માંસ મદિરાના દુઃખ દરીઆમાં દેશીઓ પડે છે (!) મુખસાધક ના પ્રસિદ્ધ કરનારે દેશીઓને ઉપર કહેલા દુઃખના દરિઆમાં ડુબતા અટકાવવાનો હેતુ રાખ્યો છે * * * ભાષા સહેલી અને અસરકારક છે.

“ગુજરાતમિત્ર”-મુખસાધક * * * ખચીત દરેક માણસને વાંચવા લાયક છે. * * * સાર ધણો કિંમતી છે. બ્યાન બહુજ અછી રીતે મનપર અસર થાય એવું કરેલું છે. * * * ભાષા ધણીજ સારી અને અછી ઢપથી લખેલી છે. એ નાનકડું પુસ્તક દરેક માણસના શિક્ષક તરીકે ધણુંજ કિંમતી છે. વિશેષ કરીને દારૂમાંસના ભક્ષણ કરનારાઓને તો એ બહુજ શિક્ષા આપનારું છે, માટે દરેક જણને એ વાંચવાની અમે ભલામણ કરીએ છીએ. * * *

“ગુજરાતી”-“મુખસાધક” નામના પુસ્તકની ભેટ સ્વીકારતાં અમે તેના કર્તાની અતિશય પ્રશંસા કરીએ છીએ.

અને જ્યારે હામ હામ દાર ને સુપ મીટ લેવાનો રીવાજ ચાલ્યો છે ત્યારે એ આર્ય રીતિને અનુસરતું પુસ્તક શિક્ષણીય થશે. * * * એમાં મદિરાપાનથી થતી પૈસાની ખુવારી અને ખીજા માંડાં પરિણામનો ઘણી અસરકારક રીતે ચિતાર આપ્યો છે. ભાષા સારી શુદ્ધ, સરલ અને હાલના ‘સંસ્કૃતમય ગુજરાતી’ લખનારાઓને ઘડો લેવા જોગ છે. તેમાં વચ્ચે વચ્ચે સુરસ કહેવતો અને યોગ્ય વચનો લખી આ નહાના પુસ્તકને ઘણું રસિક કીધું છે. હાલ દારનું વ્યસન ગુજરાત તેમજ કાઠીઆવાડમાં મુખ્યત્વે કરીને ઊંચી બ્રાહ્મણ વાણીઆની ન્યાતોમાં મજબૂત પગપેસારો કરતું ગયું છે. ઊંચી કેળવણીવાળા જુવાન વિદ્વાનોને મદિરાના ભોગી થતા અમે આંખે જોઈએ છીએ અને ગુજરાતના આખાં કુટુંબો આ ખુરા વ્યસનથી પાયમાલ થતાં જાય છે. ખચીત આવા વખતમાં આ લઘુ પુસ્તક ઘણુંજ વેળાસર બહાર પડ્યું છે અને દરેક કુટુંબમાં એનો બોહોળો ફેલાવો થવાની જરૂર છે. આશા રાખીએ છીએ કે રાવ સાહેબ મહીપતરામ સરકારને લલામણ કરી આ નાનું પુસ્તક ધનામ ખાતે રખાવશે, કે બચ્ચાંઓના મનપર એની અસર મૂળથી થતી આવે.

“મુખ્યધસમાચાર” — “મુખસાધક” યાને આખોને ઘડો લેવા લાયક માંસમદિરા ત્યાગી એવા એક અંગ્રેજ ગૃહસ્થનું ટૂંક વૃત્તાંત. એ ચોપડી અંગ્રેજી “ગુજરાતી સોશીયલ યુનીયન” નામની મંડળીના એક સલાસદ તરફથી પ્રગટ થયેલી છે. * * * હાલના જમાનાના સુધરેલાનાં નામથી જણાયલા કેટ-

લાક દિંદુ જવાનોમાં માંસ તથા દારૂનો ઉપયોગ કરવાનો શોખ ફેલાતો જવાની ફરિયાદ આવે છે, તેવા વખતમાં તેમને નસીહત આપવાની નેમથી આ “સુખસાધક”ને જન્મ આપવામાં આવ્યો છે. જે અંગ્રેજોને પગલે ચાલી કેટલાક સુધરેલા કહેવાતા દિંદુઓ માંસમદિરનો છુટથી ઉપયોગ કરે છે, તેજ અંગ્રેજોમાંનો એક એ વસ્તુઓનો સદંતર લાગ કરી તેના કાપદાઓ સમગ્રતે, તે તેથી તેઓના મનઉપર વધારે સારી અસર થવાની વધી બે-શક રાખી શકાય.

આ ચોપડીમાં એક અંગ્રેજની છાંદગીનો જે હેવાલ છે તે ધ્યાનમાં રાખવા જોગ છે. તે અંગ્રેજ ગૃહસ્થ પહેલપહેલાં કેવલ નિર્ધન દાલતમાં હતો. જવાન વયમાં દારૂ તથા માંસના ઉપયોગની વિરુદ્ધમાં લખાયેલાં કેટલાંક નાનાં પુસ્તકો તેના વાંચવામાં આવ્યાંથી તેના મનઉપર તેની સારી અસર થઈ; અને મજબૂત વિચાર રાખી તેણે એ બંને વસ્તુઓનો લાગ કર્યો; અને સાદો ખોરાક, કરકસર, ઉદ્યોગ, પ્રમાણિકપણું, મિતા-દારપણું વગેરે ખીન્ન ગુણો પણ તેણે અખત્યાર કરવાથી તેની સ્થિતિમાં દિનપરદિન સુધારો થતો ગયો. સારે ભાગ્યે તેની પરણેતર પણ તેનાજ જેવા ગુણોની મળી અને બંને જાણ પોતાના ભોગ દાખલાથી પોતાના બાલકો, નોકરો, કેટલાક મિત્રો વગેરે ઉપર પણ સારી અસર કરી ડ્યા. અને પોતાના સદ-ગુણોની મદદથી, ગરીબ સ્થિતિમાંથી વધીને દાલત તથા દરજ્જાવાળાં થયાં. * * *

પોતાનો અસલી સીધો માર્ગ છોડી આડે રસ્તે જતા આ-ર્યંધુઓને તેમની ભુલ બતાવવાની આ પુસ્તક પ્રગટ કરનારની

કોશેશ સ્તુતિપાત્ર છે. * * * પુસ્તકમાં કરેલી ભલામણ અંધ બેસ્તી અને માન્ય કરવા જોગ છે. * * * માંસ તથા દારના ઉપયોગ સામે આથી વધારે કઠણ વિચારો મળવા અમો મુશ્કેલ ધારીએ છીએ. * * * દાર તથા ખીજ કેરી વસ્તુઓનો ઉપયોગ ગેરરીતિ અને બેપરેહેજી કરનારાઓ માટે પણ એ ચોપડી ઉપયોગી અને ચાનક આપનારી છે. ઉધરના જવાનોને તે વાંચવાની અમો મજબૂત ભલામણ કરીએ છીએ.

‘આળમિત્ર’—‘સુખસાધક’ની એક પ્રત અમેને તેના કરતાં રા. રામદાસ કાશીદાસ મોદી તરફથી બેટ દાખલ મળી છે. * * * ચાકરી વધા વગરના રખડતા ફરતા નિરૂઘ્મી અને અપ્રમાણિક માણસ જે લક્ષ દેખે તે વાંચે તે તે પોતાના હિતનું તેમાંથી વાળુંજ મેળવી શકે તેમ છે. ચાકર પ્રત્યે શેઠનો ધર્મ અને શેઠ પ્રત્યે ચાકરનો ધર્મ પણ (એમાં) યથાર્થ બજાવ્યો છે. * * * ધનની સારી પ્રાપ્તિ થવા પછી પોતાના વૈભવમાં કાંઈકેલો વધારો લાગના લક્ષાધિપતિ શેઠીઆ-ઓને લલચાવે તેવો છે. * * * આવાં બોધકારક પુસ્તકો એક કરતાં વધારે નીકળવાં જોઈએ. અને તેનો ફેલાવો ૧૦૦૦૦૦ નકલો જેટલો થવો જોઈએ. આટલી નકલો પણ હિં-દુસ્થાનમાં, તંબાકુ, ગાંજે અશીણ અને દારૂ વિગેરે વ્યસન જે વિસ્તારમાં ફેલાયાં છે તે અંધ પાડવાને પુરતી ગણાશે નહીં. !!! * * * હાલમાં કેટલાકો પૈસા મેળવવાની લાલચે નિર્મોલ્ય પુસ્તકો બહાર પાડી લોકોને કંટાળો આપેછે, તે કરતાં અમારી તપાસનું આ નાનું પણ સોનાના મૂલ્યની નસીબત આપનાર

પુસ્તક લોકોને ધણુંજ ઉપયોગી, સ્ત્રી પુરૂષોને બોધકારક અને હિંદુ ધરસંસાર સુધરાવટમાં નવું અન્વવાણું પાડે તેવું છે. માટે તે પુસ્તકની સેંકડો નકલો ખરીદવા એક તરફથી જેમ ગુજરાત વર્નાક્યુલર લીટરેચર કમીટીને અમે મળ્યૂત લલામણુ કરી-એ છીએ, તેમ બીજી તરફથી દરેક કુટુંબીને જોછામાં જોછી તેની એક નકલ પણ ખરીદી રાખવાને અમારી સૂચનાએ. આ એક નકલ તેમને કેટલો મૂલ્યવાન ફાયદો કરશે તે અમારા કહેવા કરતાં તેઓએ પોતાના કુટુંબમાં તેને વંચાવી તેનો અનુભવ લેવાથી માલમ પડશે. * * * આ પુસ્તક વાંચનારાઓને વધારે ઉપયોગી થઈ પડે તેવી ઢાંચપથી લખવામાં આવ્યું છે. તેમાં વાપરેલી ભાષા તે ખરી ગુજરાતી ભાષા છે. કોઈ પણ પુસ્તક તેમજ વિષયને રસિક અને બોધદાયક કરવાને હામ હામ યોગ્ય વચન અને કહેવતની વધારે જરૂર છે. એ જરૂરીઆત પાને પાને પૂરી પાડેલી અમે જોઈએ છીએ. વળી હાલમાં કેટલાક વિદ્વાનો, પોતાની વિદ્વતા બતાવવા સારૂ. સંસ્કૃત મિશ્રિત ગુજરાતી શબ્દો શોધી શોધીને મૂકવાની મોટાઈને લીધે, સ્વાભાવિક વિદ્યારોમાં આવતા ગુજરાતી શબ્દોનો અનાદર કરેછે તેમ ભાઈ રામદાસે કહ્યું નથી. પણુ સ્વાભાવિક રીતે વિદ્યારોમાં આવતા ગુજરાતી શબ્દોથીજ લખાવટ કરવાની જે ઉત્તમ રીત તે તેમણે પસંદ કરેલી અમે જોઈએ છીએ. આથી આ પુસ્તક થોડું પણુ ગુજરાતી લખી વાંચી જાણનાર સ્ત્રી પુરૂષો સુદ્ધાં સમજી તેનો મથાર્થ ઉપયોગ કરી શકે તેવું છે. * * * આ પુસ્તક લખવાને માળેલો કાળ કિંમતી છે, લીધેલો શ્રમ સ્તુતિપાત્ર છે અને છપાવવા પાછળ ખરચેલાં નાણાં સાર્થક છે.

“જ્ઞાનવર્ધક” — “સુખસાધક” એક અમ્મું વાચવા લાગ્યું ચોપાનિયું છે. * * * આજને કાલ સુધારો એ શબ્દ હિંદુસ્થાનની દરેક કોમમાં એક ખાસ ખાખત થઈ પડી છે અને ખરો “સુધારો” શું છે તથા શા મધ્યે છે તેની ખબર રાખ્યા વગર અંગ્રેજ સુધારાની વાંદર નકલ કરી પારસીઓ પોતાની અસલી રાહ રીતિ તજ અંગ્રેજી ઢપનાં કપડાં પહેરવામાં ખરો સુધારો સમજે છે. તેમજ હિંદુઓ, માંસ-મદિરા અને “કોટ” — “પા-ટલુન” માં સુધારો સમાયલો સમજે છે ! તેવા વખતમાં ‘સુખ-સાધક’ જેવાં પુષ્કળ ચોપડી-ચોપાનિયાં નીકલવાં જોઈએ છે. એવા ખરા દ્રષ્ટાંતોપુર પુસ્તકોથી આપણા નકલી સુધારકોની સુદ્ધ કાંઈ ખી ખુલશે ખરી (!!!) * * * વિલાયતમાં એવી ચોપડીની જ્યારે સાખો નકલો થોડા વખતમાં ખપી જાય ત્યારે અત્રે શું તેની એક હજાર પ્રત પણ નહીં ખપશે ? અમે દરેક ભલા દેશીને ભલામણ કરીએ છીએ કે આ “સુખ સાધક” ની નકલો ખરીદ કરી તેનો ફેલાવો કરવો — આ એક ખરું જ ધર્મી કામ છે. અને હિંદુઓ જીવ જંતુઓને ખાંડ કે આટો નાંખવા માટે તેનાં દરોની શોધમાં ફરે છે, ત્યારે આતો બક્ષ થતાં મોટાં જનાવરો તથા દારૂની ખરાબીને આધીન થઈ મરણ પામતા માણસોનો ખચાવ કરનાર એક ખરું સાધન છે. અને તે સાધનનો ખરો ઉપયોગ કરવા-કરાવવાને જોઈએ ખી શ્રમ સેવામાં આવશે તે સમજાનો હિસ્સો ધર્મ અને ધર્મ શિવાય ખીજ કશામાં જવાનો નથી.

"*The Student's Friend.*"—*Sukha Sādhak* or The means of becoming happy. * * * This book ought to be read by all persons, males as well as females, young and old for it inculcates the healthy principles of thrift and self-help, even if we lay aside the question of abstinence from the use of spirits. The Publication is very opportune at this time, when complaints are heard from almost all parts of India, of the drunkenness and foppery that are gaining ground among the so called reformed youths of the land. We shall be glad to see adaptations from it into all the Vernacular dialects of India. (!!!) * * * We hope to see it pass through several editions. * * *

"*The Times of India*" in its leader on Native Publications, under date the 18th May 1885. observes of "*Sukha Sādhak*" as follows :—

'A curious translation in Gujarati entitled "Attainment of happiness or a short autobiography of an English gentleman, who abstained from eating flesh and drinking spirituous liquors" from which the Indian Aryans can take a lesson.'

આ પ્રમાણે અભિપ્રાયોનો સારાંશ માત્ર લેતાં આટલાં પાનાં
 ભરાઈ ગયાં, એટલે બીજાં ઘણાં છાપાં, ચોપાનિયાં તથા [દીવાન
 બહાદૂર મણિભાઈ જસભાઈ, રાવબહાદૂર ભોળાનાથ સારાભાઈ,
 રાવસાહેબ દલપતરામ પ્રાણભૂવન ખખ્ખરઈઈઈ] સુસગૃહસ્થો
 ના અભિપ્રાયો અત્રે દાખલ કરવાનું માંડી વાળવાની ફરજ પડે છે,
 કેમકે તે સર્વ દાખલ કરવા જતાં તો ‘આવા કરતાં જટા મોટી’
 જેતું થઈ જાય—આટલા લખાણને માટે પણ વિવેકી વાંચનારા-
 ઓની ક્ષમા માગવી પડે છે. પરંતુ તેમ કરવાનું કારણ ઉઘાડું
 છે. નાનાં મોટાં કંઈક પુસ્તકો કંઈક લખનારાઓ તરફથી
 આવે ને કાલ બહાર પડે છે અને સારા સારા અંથ
 કર્તાઓ વાજબીની રાહે ફરિયાદ કરે છે કે અંથો લખવાનો
 શ્રમ લઈને વળી ‘ગાંઠના ગોપીચંદન’ પણ કરીએ કે? આવા
 વખતમાં અગર જોકે હિંદુ વિવેચન કર્તાઓ તરફથીજ માત્ર
 નહીં પણ “સુખસાધકની ઘણી આવૃત્તિઓ થઈ હજારો
 બજકે લાખો નકલો અપવી જોઈએ”! એવી પારસી સભ્યજનોએ
 અભિનંદનપૂર્વક બતાવેલી ઇચ્છા પ્રમાણે અમલ થવાંને,
 જ્યાં સુધી આપણા ગુજરાતી ભાઈઓમાં વિલાયતના જેવો
 વાંચવાનો શોખ પેદા થયો નથી ત્યાંસુધી, બીજો શો રસ્તો? હા-
 થમાં ટીપણું લઈ માનના ભૂખ્યા બહેનઓ શેઠિયાઓ આદિની
 ખુશામત કરવાનું તો જેમનાથી બને તેમનાથીજ બને. ગમે તેવો
 સારો અંથ હોય તોપણ સરકારી શાળાઓમાં ઈનામ આપવા
 લાયકતો તે ઠેરવવા માટે તો પુસ્તકની પાતતા સિવાય સરકારી
 કેળવણીખાતાસાથે પહોંચતા ચંદ્રમા હોવા જોઈએ. નવા
 અને નિરપૂર્ણ લખનારાઓને ગુજરાતી પુસ્તક પ્રેક્ષક કમીટી
 કેવો ઇન્સાફ આપે છે તે વિષે કડવી ફરીયાદ વારંવાર

જાહેરમાં આવી છે તેથી કાણુ અનુષ્ઠાન છે ? જ્યારે આમજ છે ત્યારે (૧) ગર્ભશ્રીમતો એટલે પાંચ પૈસાની ગાંઠજોડવી પડે તો તે પણુ જોઓ જોડી શકે તેવા (૨) લાગવગવાળા અને (૩) મોટા ભો-કાને ઘેર ઘેર રખડીને ખુશામત કરનારા સિવાયના વચ્ચે વાંધેના નવા ગુજરાતી લખનારાઓને બહાર પડવાની ઉમેદ તે ક્યાંથી થાય ? તેમાં પણુ આવા એકાદ છુટા છવાયા નાના પુસ્તકની વેઠમાં પડવાને પરવારતા તે કેટલા !

મુખ્ય કાળકાદેવી ધર નં ૦ ૬૪ }
 કાં ખીમજી બોદાણીનો માળો. } રામદાસ કાશીદાસ મોદી.
 તાં ૩૧ મી નવેમ્બર ૧૮૮૫.

કિંમત ૩૦૧ | **કચ્છમહોદય.** | ટપાલનો આતોગા

પંડિતશ્રી ગદ્દલાલજીના રચેલા

સંસ્કૃત કાવ્યજુ-ગુજરાતી ભાષાંતર.

કચ્છના રાજકુળની ઇતિહાસિક હકિકત-

રાજ પ્રજાના ધર્મ આદિ વિષયો.

વેચનાર-મુખર્ષ-જેઠારામ મુકુંદજી યુક્તસેલર-મામાદેવી.

દામોદર ઈશ્વરદાસ ,, રામવાડી.

સુરત-ત્રિભોવનદાસ ગોપાળદાસ ,, ભાગ્યાતળાવ.

અમદાવાદ-ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાઈટી આફીસ.

પ્રસિદ્ધ પંડિત ગદ્ય

આર્ય સમુદ્ધ

પુસ્તક ૧ અંક ૧, ૨, ૩, ૪, ૫ અને ૬

૨, ૩, ૪, ૫, ૬ અને ૭.

આખતો—અપૂર્વ ચમત્કારવાળી કવિતા.
કામદંકીય નીતિસારનું ટીકાનુસાર ભાષાન્તર, રમૂનિ-
વાની આવશ્યકતા, ધર્મનું એક પણ પગથિયું ચુકવું ન
વસંતઋતુનું બર્ણન, કળિમલિંગા, ભક્તિમાંગોપમાંગી
સંસ્કૃત વિદ્યાનો હવાલો, વિદ્યાથી થતા લાભ વિષે
ભુક્ટુંડનો ઈતિહાસ, શ્રીકૃષ્ણ, અલમ્બર ને ઉદ્ધવજીની સ-

ક્રિમત છુટક અંક ૧ ના આના બે.

સામટાં ૧૧ અંકો છુટા લેનારને ૩૦-૧૨-૦ અડાર, આમના ગ્રાહકને

,, ૫ નાં આંધેલા પુસ્તકના ૩૦-૧૪-૦ પોરેબર આના ૨.

મુબઈ કાગળદેવીને રસ્તે “મુબઈ પ્રસારક મંડળી-
ની” ઓપીસમાંથી મળશે.

શ્રીપુરુષ ઉભયને અત્યુપયોગી ૩ કારમનું માસિક.

પ્રિયંવદા.

રાવસાહેબ મણિલાલ નભુભાઈ દિવેદી

શામલદાસ કાલેજના સંસ્કૃતના પ્રેક્ટિસર—

તરફથી સને ૧૮૮૫ ના આગટ માસથી અડાર પાડવામાં
આવે છે. હીસેબર સુધીના પાંચ અંકમાં ઘર, શારીર વ્યવ-
(ચાલુ), સાહિત્ય, સ્ત્રીઓના આચાર વિષે વિચાર, સ્ત્રીઓને જ-
ણવાથી હાનિ થાય છે? જુના રિવાજ ખોટા છે? ધિક્કાર ઓ-
વીશી, ગુલાબસિંદ (એક વાર્તા), પતિવ્રત, ભાષા કેવી જોઈએ?
ઈ. ૦ ૪૦ આખતો આવી છે તથા નવેબરના અંકથી એડીસનના
સ્પેક્ટેટરની ૮૫ ઉપર આર્યનીતિના આગ્રહી વિદ્વાનની કલમથી
સંસાર સુધારા સંબંધી એકેક અમુલ્ય વિષય લખાય છે

આલક થયા ઈચ્છનારે લવાજમ માથે પોતાનું નામ, કામ
“પ્રિયંવદાના તંત્રોને” ભાવનગર લખી મોકલવું.

(વૈષ્ણવ-ગુરુ-ધર્મ-કર્મ) પ્રગટ કર્ત્ત.

સૂચના.

“વૈષ્ણવ-શુદ્ધ-ધર્મ કર્મ.” નીચે લખેલા યુક-
તે લાથી રેકડી ક્રિંમતે મળશે.

“અર્ધ—રામવાડીપાસે દામોદર ઈશ્વરદાસ.

,,—મામાદેવી આગળ જ્ઞાનરામ સુકુંદળ.

,,—કાળકાદેવીપાસે આર્યન રૂકટ ઓડયુકડીપો.

,,—કોટ-હોળીચકલામાં રોઠ ગોકળદાસ તેજ-

પાળ ધર્મખાતાના સેકેટરીની આશીસમાં

રા.રા. મહાસુખરામ હરગોવિંદ પાસે.

સુરેત—લાગાતલાવ ત્રિજોવનદાસ ગોપાલદાસ.

,,—નાણાવટ કરસનદાસ નારણદાસ.

અમદાવાદ—ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી.

વલસાડ—દુધારકાદાસ પરભુદાસ.

કાશી—રંગીલદાસના ફાટકમાં વૈષ્ણવ મંજુ-

અણુદાસ મંજુભવનદાસ.

નડિયાદ—ફગનાથજીપોળ, નારણદાસ હીરાચંદ.

ભરૂચ—હાજીખાતાના અજરમાં શીકાંદા પાસે.

ગોળવાળા આશારામ નરોત્તમ.

એ સિવાય ગુજરાત, કચ્છ, કોંકણવાડ સિંધ-
ના મુખ્ય મુખ્ય શહેરોના જાણીતા યુક્તેલશે પાસેથી.

જયાઅંધ નકલ ખરીદવા ઇચ્છનારે સુઅર્ધ કા-
ળકાદેવીને રસ્તે ધરન બંદ્ર અથવા કોટમાં મેસર્સ પેન
ગીલબર્ટ અને સયાણી સોલીસીટરોની આશીસમાં
નીચે સહી કરનારને પત્ર લખવો અગર ખોતે મળવું.

રામદાસ કાંચીદાસ મોદી.

